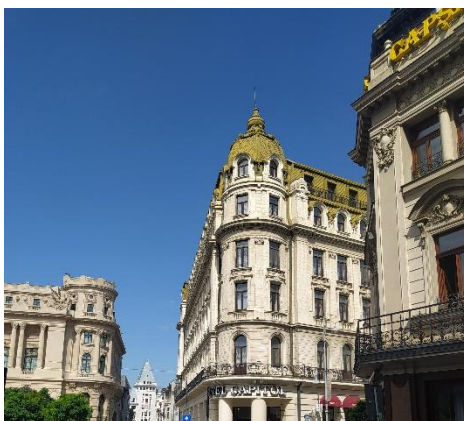

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΙΣΤΟΡΙΑ, ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΚΑΙ
ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ 19ου-20ού ΑΙΩΝΑ ΣΤΟ
ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙ: ΥΠΑΡΧΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ
ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ

ΟΝΟΜΑ: Ελένη Κιούρου
Α.Ε.Μ.: HAC20012

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: Ελένη Γ. Γαβρά

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ: Ευαγγελία Γεωργιτσογιάννη,
Τσιπριάν Λουκρέτσιους Σούτσιου

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 2023

Φωτογραφία εξωφύλλου: άποψη της Calea Victoriei, φωτογραφία από προσωπικό αρχείο (Ιούλιος 2022)

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	4
Λέξεις-Κλειδιά:	5
1. Εισαγωγή	7
1.1 Οι ιστορικές καταβολές της Ρουμανίας	7
1.2 Μεταξύ Βαλκανίων και Νοτιοανατολικής Ευρώπης	11
1.3 Η πολιτιστική κληρονομιά: εννοιολογικός προσδιορισμός	14
2. Ανάπτυξη πόλης και Αστικό Τοπίο	18
2.1 Αστικό τοπίο-τοπογραφικά στοιχεία	18
2.2 Νότιο τμήμα Βουκουρεστίου	20
2.3 Βόρειο τμήμα Βουκουρεστίου	20
3. Το Νέο-Ρουμανικό εθνικό στυλ αρχιτεκτονικής	22
3.1 Η Ελληνική κοινότητα στη Ρουμανία: Ιστορία και Αρχιτεκτονική	22
3.2 Λαϊκή παράδοση και τοπικό στυλ αρχιτεκτονικής.....	24
3.3 Το στυλ Brâncovenesc και η αρχιτεκτονική του Ion Mincu	25
3.4 Το Νέο-Ρουμανικό Εθνικό στυλ αρχιτεκτονικής	27
4. Η Art-Ντεκό στο Βουκουρέστι.....	30
4.1 Το κίνημα «Art-Ντεκό»	30
4.2 Η Art-Deco στη Ρουμανία.....	31
4.3 Κτίρια-περιπτώσεις αναφοράς.....	32
5. Ο Μοντερνισμός στη Ρουμανία	35
6. Η περίοδος της δικτατορίας του Nicolae Ceaușescu	39
6.1 Η αρχιτεκτονική και το αστικό τοπίο του Βουκουρεστίου κατά την περίοδο του Ceaușescu	39
6.2 Το Παλάτι του Λαού- Casa Poporului.....	43
6.3 Ο Σοσιαλιστικός Ρεαλισμός στη Ρουμανία	45
7. Η πολιτιστική κληρονομιά της Ρουμανίας	49
7.1 Ανάδειξη και Προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς στη Ρουμανία	49
7.2 Διαχείριση φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς: προβλήματα και προοπτικές..	50
8. Ποσοτικό μέρος της έρευνας-Συνεντεύξεις	57
8.1 Συνάντηση με την καθηγήτρια Anca Hanna Derer.....	57
8.2 Συνάντηση με την καθηγήτρια Mihaela Criticos	60
8.3 Ξενάγηση στο ιστορικό κέντρο του Βουκουρεστίου με τον καθηγητή Alexandru-Ionuț Petrișor.....	62
9. Ανάλυση δεδομένων Ερωτηματολογίου	65
10. Παρατηρήσεις και προσωπικές προτάσεις ανάδειξης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του Βουκουρεστίου	74

10.1 Προσωπικές παρατηρήσεις σχετικά με το αστικό τοπίο του Βουκουρεστίου	74
10.2 Παρατηρήσεις σχετικές με την επιτόπια έρευνα στο Βουκουρέστι	75
10.3 Προσωπικές προτάσεις ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς στο Βουκουρέστι	76
11. Σύνοψη - Συμπεράσματα	81
Διαγράμματα ερωτηματολογίου:	86
Εικόνες:.....	90
.....	93
.....	93
Βιβλιογραφία	97
Ελληνόγλωσση.....	97
Ξενόγλωσση.....	99
Προέλευση εικόνων	105

Περίληψη

Μετά την Ελληνική Επανάσταση του 1821 και λίγο πριν τη Ρουμανική Επανάσταση του 1848 η ιδέα συνένωσης των ηγεμονιών της Βλαχίας και της Μολδαβίας είχε ενισχυθεί τόσο σε επίπεδο διανόησης, όσο και σε οργανωτικό αντίστοιχα. Η Επανάσταση του 1848 ενέτεινε το αίτημα της εθνικής ανεξαρτησίας ή πολιτικής αυτονομίας της εθνικής κοινότητας των Ρουμάνων. Τελικά, μετά το Ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1877-1878, η Ρουμανία ανακήρυξε την ανεξαρτησία της από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Στη συνθήκη του Βερολίνου το 1878, η Ρουμανία αναγνωρίστηκε επισήμως από τις Μεγάλες Δυνάμεις ως ανεξάρτητο κράτος, ενώ τον ίδιο αιώνα πρωτεύουσα της Ρουμανίας γίνεται το Βουκουρέστι. Την εποχή αυτή απαντάται μία πληθώρα αρχιτεκτονικών ρευμάτων στο αστικό τοπίο του Βουκουρεστίου· αγροτικές οικίες με στοιχεία της λαϊκής παράδοσης, εκλεκτικιστικά κτίσματα, κλασικιστικά κτίρια, ενώ παράλληλα ως απότοκο της αναζήτησης της ρουμανικής εθνικής ταυτότητας εμφανίζεται στο ρουμανικό χώρο το Νέο-Ρουμανικό Εθνικό στυλ αρχιτεκτονικής.

Τον 20^ο αιώνα, και πιο συγκεκριμένα το 1920, η ηγεμονία της Τρανσυλβανίας εντάσσεται και αυτή στα όρια του ρουμανικού κράτους. Από πολιτικής άποψης η Ρουμανία εκείνη την περίοδο ήταν υπό την κυριαρχία του Βασιλιά Καρόλου Α΄ με την επικράτηση της συνταγματικής μοναρχίας από το 1881 έως το 1947. Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου κάνουν την εμφάνισή τους τα καλλιτεχνικά ρεύματα του μοντερνισμού και της Art-Deco. Το κίνημα του μοντερνισμού εμφανίζεται σε κτίρια που συνδυάζουν στοιχεία λαϊκής παράδοσης και τοπικές αναφορές. Τον ίδιο αιώνα, το 1965-1989 κατακτά την εξουσία ο Nicolae Ceaușescu. Η Ρουμανία βρίσκεται υπό ολοκληρωτικό καθεστώς δικτατορίας και μία προσωπο-κεντρική εξουσία. Το αστικό τοπίο του Βουκουρεστίου αλλάζει ριζικά, μετά την κατεδάφιση ενός μεγάλου αριθμού ιστορικής σημασίας κτιρίων, την κατασκευή του μνημείου «Casa Poporului» και των διαμερισμάτων τύπου bloc, καθώς και των οικιών τύπου cvartal.

Μέσω της παρούσης έρευνας έχω στόχο να αναλύσω την αρχιτεκτονική του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα στο Βουκουρέστι, μέσα από βιβλιογραφικές πηγές που συνέλεξα. Επιπλέον, θα αναλύσω την ανάδειξη και προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς στη Ρουμανία. Στο πλαίσιο του ποσοτικού μέρους της έρευνας μου και με την καθοδήγηση της επιβλέπουσας καθηγήτριάς μου, Ελένης Γ. Γαβρά, έλαβα συνεντεύξεις από τον καθηγητή Alexandru-Ionuț Petrișor και της καθηγήτριάς του πανεπιστημίου αρχιτεκτονικής και χωροταξίας Ion Mincu, Anca Hanna Derer και Mihaela Criticos. Επιπρόσθετα, δημιούργησα ένα ερωτηματολόγιο που στόχο έχει να απαντήσει στο αν, κατά πόσο και με ποιον τρόπο η αρχιτεκτονική

κληρονομιά του Βουκουρεστίου του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα αναδεικνύεται, προωθείται και προβάλλεται σήμερα. Επίσης, θα αναφερθώ σε προσωπικές προτάσεις ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς και θα καταλήξω στα συμπεράσματα της έρευνας. Τέλος, θα ακολουθήσουν τα διαγράμματα του ερωτηματολογίου, σχετικές εικόνες και η βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε για τη διεξαγωγή της έρευνας.

Λέξεις-Κλειδιά:

- Πολιτιστική Κληρονομιά
- Βουκουρέστι
- Nicolae Ceaușescu
- Νέο-Ρουμανικό Εθνικό στυλ
- Art-Deco
- Μοντερνισμός
- Σοσιαλισμός
- UNESCO

Abstract

After the Greek Revolution of 1821 and shortly before the Romanian Revolution of 1848, the idea of uniting the principalities of Wallachia and Moldavia was strengthened both intellectually and organizationally. The 1848 Revolution intensified the demand for national independence or political autonomy of the ethnic Romanian community. Finally, after the Russo-Turkish War of 1877-1878, Romania declared its independence from the Ottoman Empire. In the Treaty of Berlin in 1878, Romania was officially recognized by the Great Powers as an independent state, and in the same century, Bucharest became the capital of Romania. During this period, a multitude of architectural trends can be found in the urban landscape of Bucharest, rural houses with folk elements, eclectic and classicist buildings. At the same time, as an outgrowth of the search for Romanian national identity, the Neo-Romanian National Style of architecture appears in the Romanian space.

In the 20th century, and more specifically in 1920, the hegemony of Transylvania also became part of the Romanian state. Politically, Romania at that time was under the rule of King Charles I with the prevalence of the constitutional monarchy from 1881 to 1947. During the interwar period, the artistic movements of modernism and Art-Deco emerged.

The modernist movement appears in buildings that combine elements of folk elements and traditional references. In the same century, Nicolae Ceaușescu came to power in 1965-1989. Romania is under a totalitarian dictatorship and a prosopocentric power. The urban landscape of Bucharest is radically changed, following the demolition of many historically significant buildings, the construction of the "People's Palace" monument and block-type apartments and cvartal-type houses.

In the present research, I aim to analyze the architecture of the 19th and 20th century in Bucharest, through literature sources I collected. Furthermore, I will analyze the promotion of the cultural heritage of Romania. As part of the quantitative part of my research, and with the guidance of my supervisor, Eleni Gavra, I interviewed Professors Alexandru-Ionuț Petrișor, Anca Hanna Derer and Mihaela Criticos of the Ion Mincu University of Architecture and Spatial Planning. In addition, I created a questionnaire that aims to answer whether, to what extent and in what way Bucharest's architectural heritage of the 19th and 20th century is highlighted and promoted today. I will also mention some personal suggestions for the promotion of the cultural heritage and the research conclusions. Finally, the questionnaire diagrams, relevant illustrations and the bibliography that were used to conduct the research, will follow.

Keywords:

- Cultural Heritage
- Bucharest
- Nicolae Ceaușescu
- Neo-Romanian National Style
- Art-Deco
- Modernism
- Socialism
- UNESCO

1. Εισαγωγή

1.1 Οι ιστορικές καταβολές της Ρουμανίας

Προτού αναλυθούν εκτενώς τα κύρια ζητούμενα της παρούσης έρευνας, οφείλουμε να σκιαγραφήσουμε συνοπτικά και να επισημάνουμε ορισμένα σημαντικά ζητήματα που σχετίζονται με τη σημερινή περιοχή της Ρουμανίας, την εθνοτική καταγωγή των σύγχρονων Ρουμάνων αλλά και κάποιες σημαντικές πληροφορίες γύρω από το σχηματισμό του έθνους-κράτους μέχρι και σήμερα.

Βάσει όσων πληροφοριών διαθέτουμε μπορούμε να ισχυριστούμε πως η ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων «κατοικήθηκε αρχικά από Ιλλυριούς -προγόνους των σύγχρονων Αλβανών, οι οποίοι εντοπίζονταν δυτικά της κοιλάδας του Μόραβα- αλλά και Θράκες, οι οποίοι κατοικούσαν σε μια περιοχή που εκτείνεται από το Αιγαίο έως και βόρεια του Δούναβη» (Jelavich, 2006a: 25)¹. Πρόκειται για δύο λαούς που «οργανώθηκαν και εξελίχθηκαν ιστορικά σε φυλετική βάση, ενώ από του Θράκες προέρχονται και οι Δάκες, φύλο το οποίο στη συνέχεια θα συγκροτήσει τη ρουμανική εθνότητα».

Όπως είναι ευρέως γνωστό, ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Οκταβιανός Αύγουστος μέχρι και τον θάνατο του, το 14 μ.Χ., είχε ήδη καταφέρει να εδραιωθεί σε ολόκληρη την ανατολική Μεσόγειο, φτάνοντας ακόμη μέχρι και τις νότιες περιοχές του Δούναβη. Η ρωμαϊκή άμυνα αντιμετώπιζε ωστόσο συνεχείς απειλές. Για παράδειγμα, περίπου από το 70 έως και το 44 π.Χ. ο βασιλιάς των Δακών, Βουρεβίστα, θα καταφέρει να απειλήσει στρατιωτικά τα όρια της *Pax Romana*. Μόλις το 101 μ.Χ. ο Τραϊανός θα ξεκινήσει στρατιωτικές επιθέσεις εναντίον του ανεξάρτητου κράτους των Δακών και το 106 μ.Χ. θα θέσει υπό ρωμαϊκή κατοχή την περιοχή της Δακίας, κάτι που θα διαρκέσει για εκατόν-εξήντα-πέντε χρόνια. Αποτέλεσμα αυτών των ιστορικών μεταβολών είναι ο ευρύτατος εκρωμαϊσμός των Δακών. Εξαιτίας, βέβαια, των συνεχών απειλών από φυλές εκτός της αυτοκρατορίας ο Αυρήλιος, περίπου το 270-275 μ.Χ., θα μετακινηθεί από την άλλη πλευρά του Δούναβη. Η εθνοτική σύσταση της περιοχής βέβαια θα διαφοροποιηθεί σε σημαντικό βαθμό μετά τις εισβολές Γότθων, Αβάρων, Ούννων, Βούλγαρων, Σλάβων και Ταρτάρων και εν συνεχεία από την εγκατάσταση των Ούγγρων στην περιοχή. Ο ρουμανικός πληθυσμός της Τρανσυλβανίας θα προσαρτηθεί στην Ουγγαρία κατά τον 11^ο αιώνα. Την ίδια περίπου περίοδο θα σχηματιστούν και οι άλλες δύο ρουμανικές ηγεμονίες, της Βλαχίας και της Μολδαβίας. Οι τρεις ηγεμονίες -Τρανσυλβανία, Βλαχία, Μολδαβία- θα αποτελέσουν

---

¹ Όλες οι παρακάτω πληροφορίες προέρχονται από το βιβλίο της Barbara Jelavich: «Ιστορία των Βαλκανίων Ι: 18ος-19ος αιώνας», σ. 25-29.

ουσιαστικά τον ζωτικό χώρο εντός του οποίου θα εκτυλιχθεί και η υπόλοιπη ιστορία της Ρουμανίας, όπως την γνωρίζουμε σήμερα. Η προέλευση ωστόσο των σύγχρονων Ρουμάνων σε κάθε περίπτωση είναι αμφιλεγόμενη συζήτηση χωρίς να γνωρίζουμε όλες τις απαραίτητες λεπτομέρειες. Αυτό που μοιάζει πιθανότερο είναι πως περίπου τον 10^ο αιώνα στην περιοχή που βρίσκεται νότια και ανατολικά από τα Καρπάθια Όρη χρησιμοποιούνταν η ρουμανική γλώσσα, κυριαρχούσε η χριστιανική θρησκεία, ενώ το κυριλλικό αλφάβητο επικρατούσε ήδη στον γραπτό λόγο των Ρουμάνων μέχρι και τον 19^ο αιώνα.

Κατά τη μεσαιωνική περίοδο οι ηγεμονίες της Βλαχίας, της Μολδαβίας και της Τρανσυλβανίας κατοικούνταν κυρίως από ρουμανικούς πληθυσμούς, ενώ μόνο για μια πολύ μικρή χρονική περίοδο θα βρεθούν ενοποιημένες υπό την ηγεσία του Μιχαήλ του Γενναίου στις αρχές του 17^{ου} αιώνα (Καστελλάν, 1991: 260). Ο τελευταίος μνημονεύεται ως «εθνικός ήρωας της Ρουμανίας» μέχρι και σήμερα. Ωστόσο, η πολιτική που ακολούθησε τον έφερε αντιμέτωπο με αρκετούς εχθρούς γύρω από τις ηγεμονίες (Hitchins, 2014: 35). Τόσο η Τρανσυλβανία, όσο και η Βλαχία με τη Μολδαβία θα βρεθούν σε καθεστώς υποτέλειας αλλά όχι άμεσης κυριαρχίας από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Πρόκειται για «κράτη υποτελή στην Πύλη», ορολογία που συναντάται και είναι αποδεκτή σε ιστορικά κείμενα (Καστελλάν, 1991: 202). Αυτό σήμαινε πρακτικά «τη διατήρηση των διοικητικών δομών και πρακτικών που υπήρχαν ήδη, έχοντας ωστόσο συμφωνήσει στην υποτέλειά τους στην Οθωμανική Αυτοκρατορία μέσω της καταβολής φόρου». Η Βλαχία μπήκε στη συγκεκριμένη «φάση ένδειξης υποτέλειας» από τις αρχές του 15^{ου} και του 16^{ου} αιώνα. Παρόμοια ήταν και η πορεία της ηγεμονίας της Μολδαβίας, η οποία όντας στρατιωτικά απομονωμένη θα δεχθεί τελικά την υποτέλειά της στην Οθωμανική Αυτοκρατορία με ένα φερμάνι τον Ιούνιο του 1456. Οι προσπάθειες διεκδίκησης ανεξαρτησίας της Μολδαβίας που ακολούθησαν είχαν ως ηγετική φυσιογνωμία τον Στέφανο τον Μεγάλο και διήρκησαν περίπου μισό αιώνα, από την εδραίωση του ως βοεβόδα το 1457 μέχρι και τον θάνατό του το 1504. Η Τρανσυλβανία από τα μέσα του 15^{ου} αιώνα θα ξεκινήσει να δέχεται επιδρομές Οθωμανικών στρατευμάτων και θα καταλήξει υποτελής στην Πύλη από τα μέσα του 16^{ου} αιώνα. Η υποτέλειά της όμως θα είναι διττή για τα επόμενα τουλάχιστον εκατό χρόνια, τόσο στους Οθωμανούς, όσο και στους Αψβούργους.

Τους επόμενους αιώνες εξαιτίας της σταδιακής αποδυνάμωσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και λόγω της προνομιούχας γεωγραφικής τους θέσης, οι τρεις ηγεμονίες έγιναν περιοχές ενδιαφέροντος τόσο για τους Ρώσους, όσο και για τους Αυστριακούς που είχαν βλέψεις επέκτασης και επιρροής στην περιοχή (Hitchins, 2014: 68). Η επίδραση της Γαλλικής Επανάστασης ήταν σημαντική στον βαλκανικό χώρο. Ωστόσο, το αποτύπωμα που

άφησε «δεν ήταν το ίδιο έντονο σε όλους τους λαούς, κάτι που εξαρτώνταν άμεσα από τη γεωγραφική θέση αλλά και τις κοινωνικό-πολιτιστικές δομές που υπήρχαν στην εκάστοτε περίπτωση» (Καστελλάν, 1991: 325). Η «καλλιέργεια της εθνικής ιδέας» απαντάται αρχικά στους κύκλους μορφωμένων και διανοούμενων των τριών ηγεμονιών (Hitchins, 2014: 68). Στο ενδιάμεσο της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 και της Ρουμανικής Επανάστασης του 1848 η ιδέα συνένωσης της Βλαχίας και της Μολδαβίας είχε ενισχυθεί τόσο σε επίπεδο διανόησης, όσο και σε οργανωτικό επίπεδο (ό.π.: 76). Η Επανάσταση του 1848, που συναντάται κυρίως στους φιλελεύθερους διανοούμενους, «ενέτεινε το αίτημα της εθνικής ανεξαρτησίας ή πολιτικής αυτονομίας της εθνικής κοινότητας των Ρουμάνων». Ο ρωσικός και οθωμανικός συντονισμός, ωστόσο, οδήγησε τις επαναστάσεις του 1848 σε αποτυχία (Καστελλάν, 1991: 397). Εν τέλει, το 1859, μετά και το τέλος της δεύτερης ανατολικής κρίσης, η Βλαχία και η Μολδαβία θα ενωθούν σχηματίζοντας την «πρώτη μορφή ενός νέου ενιαίου κράτους» (ό.π.: 401). Το πρώτο επίσημο σύνταγμα θα ψηφιστεί επτά χρόνια αργότερα, το 1866. Η Τρανσυλβανία, ωστόσο, θα καθυστερήσει να ενταχθεί στον κορμό του «έθνους-κράτους». Αυτό θα συμβεί το 1920 μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου μέσω της Συνθήκης του Τριανόν, κατά την οποία «η Ουγγαρία θα απολέσει την κυριότητα της περιοχής» (Χολέβας, 1994: 133).

Το πρώτο πολίτευμα της χώρας κατέστη η συνταγματική μοναρχία με τους Συντηρητικούς και τους Φιλελεύθερους να είναι τα κόμματα που μονοπώλησαν για χρόνια την πολιτική ζωή του νεότευκτου κράτους (Jelavich, 2006b: 49)². Με εξαίρεση τη μεγάλη αγροτική εξέγερση του 1907 που προκάλεσε εσωτερικές αναταραχές, η Ρουμανία διατήρησε ιδιαίτερα ακέραιες σχέσεις στην εξωτερική της πολιτική μέχρι και το 1913, κάτι που συνδέει και το μεγάλο βαθμό ανάπτυξης που πέτυχε ιδιαίτερα στον βιομηχανικό τομέα μέχρι και το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου (ό.π.: 48-55).

Η Ρουμανία κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο θα κρατήσει ουδέτερη στάση μέχρι και το 1916 όταν ενεπλάκη ενεργά στηρίζοντας τη Ρωσία στο ανατολικό μέτωπο. Ωστόσο, λόγω στρατιωτικών αποτυχιών και σε συνδυασμό με τη ρωσική στάση η Ρουμανία θα υπογράψει ειρήνη με το αντιμαχόμενο στρατόπεδο της Γερμανίας τον Μάρτιο του 1918 (ό.π.: 193). Όπως προαναφέρθηκε, η Τρανσυλβανία προσαρτήθηκε στο ρουμανικό κράτος το 1920 μαζί με τη Βεσσαραβία, γεγονός που θα δημιουργήσει μειονοτικά ζητήματα στο εσωτερικό της χώρας.

---

² Σε αυτό το σημείο αναφέρομαι στο βιβλίο της Barbara Jelavich: «Ιστορία των Βαλκανίων II: 20^{ός} αιώνας».

Τα επόμενα χρόνια μέχρι και την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου η Ρουμανία θα γνωρίσει την άνοδο ενός φασιστικού κινήματος μέσα από το πολιτικό κόμμα της «Σιδηράς Φρουράς» με επικεφαλής τον Corneliu Zelea Codreanu, ο οποίος το 1927 θα προσαρτηθεί στην οργάνωση της «Λεγεώνας του Αρχαγγέλου» (ό.π.: 320). Παρόλο που δεν ανέλαβε ποτέ τα ηνία του κράτους, το κόμμα επηρέασε σε βάθος τις μάζες έχοντας ιδιαίτερη απήχηση στα αγροτικά στρώματα, την εργατική τάξη, σε διανοούμενους της περιόδου αλλά και την νεολαία της χώρας. Κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η Ρουμανία υποστήριξε τη ναζιστική Γερμανία αναμένοντας τη στήριξη της τελευταίας σε οικονομικά και στρατιωτικά ζητήματα ως ανταμοιβή (ό.π.: 387-389). Όταν η ήττα των δυνάμεων άρχισε να μοιάζει το πιο πιθανό σενάριο η Ρουμανία προσπάθησε να τακτοποιήσει τις υποθέσεις της με το ελάχιστο δυνατό κόστος. Ειδικότερα, συνθηκολόγησε με τις συμμαχικές δυνάμεις, άλλαξε στρατόπεδο και κήρυξε τον πόλεμο στη Γερμανία, ενώ η χώρα βρισκόταν ουσιαστικά «υπό σοβιετικό έλεγχο» (ό.π.: 393).

Μετά την παραίτηση του βασιλιά Μιχαήλ Α΄ στα τέλη του 1947, ο κομμουνισμός θα εγκαθιδρυθεί στην πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα της Ρουμανίας ύστερα από τρία χρόνια προσπαθειών του Ρουμανικού Εργατικού Κόμματος να ανέλθει στην εξουσία (Hitchins, 2014: 227). Πρωταρχικό μέλημα του καθεστώτος ήταν η αναδιαμόρφωση της οικονομικής πολιτικής της χώρας στα πλαίσια πάντοτε του «σοσιαλιστικού πολιτικού ιδεολογήματος που ακολουθούσαν και τα υπόλοιπα κομμουνιστικά κράτη της περιόδου σε Νοτιοανατολική και Ανατολική Ευρώπη» (Jelavich, 2006b: 562). Είναι χαρακτηριστικό πως η κρατικοποίηση όλων των επιχειρήσεων πραγματοποιήθηκε σταδιακά και μέσα σε δύο μόλις χρόνια το «90% της παραγωγικής δύναμης της Ρουμανίας είχε κρατικοποιηθεί». Ο Georghiu-Dej θα διαδεχθεί στην εξουσία τον Petru Groza εν έτει 1952 και δεκατρία χρόνια αργότερα, το 1965, μετά τον θάνατό του θα αναλάβει την εξουσία ο Nicolae Ceaușescu. Ο τελευταίος θα συγκεντρώσει στα χέρια του τα πιο σημαντικά αξιώματα της κυβέρνησης δημιουργώντας μια «προσωπο-κεντρική εξουσία», την οποία ήλεγχε πλήρως μέχρι και την ανατροπή του καθεστώτος του τον Δεκέμβριο του 1989 (ό.π.: 570). Το κομμουνιστικό καθεστώς στη χώρα θα τερματίσει με επεισοδιακό τρόπο: μαζικές διαδηλώσεις πολιτών και εντάσεις σε ολόκληρη τη χώρα που θα ολοκληρωθούν με την εκτέλεση του Ceaușescu και της συζύγου του.

Η δεκαετία του 1990 θα σημάνει για τη Ρουμανία μια διαδικασία μετάβασης. Θα περάσει, δηλαδή, από τον «κρατικό συγκεντρωτισμό και το μονοκομματικό σύστημα» στον «πολυκομματισμό και την ελεύθερη αγορά». Η χώρα πλέον συμμετέχει από το 2004 στο NATO, ενώ έχει μπει επισήμως στην Ευρωπαϊκή Ένωση από το 2007 (Lampe, 2002: 292).

1.2 Μεταξύ Βαλκανίων και Νοτιοανατολικής Ευρώπης

Ένα ακόμη σημείο που διατρέχει την ιστορία της Ρουμανίας και σχετίζεται με την παρούσα εργασία είναι ακριβώς η σχέση της με τον προσδιορισμό των Βαλκανίων. Η χώρα εντάσσεται γεωγραφικά στο χώρο της «Νοτιοανατολικής Ευρώπης», ενώ βιβλιογραφικά μπορεί, για παράδειγμα, να εντοπιστεί σε συλλογές κειμένων που προσδιορίζονται ως «Ιστορία των Βαλκανίων». Ωστόσο, η έννοια των Βαλκανίων, ως όρος-ομπρέλα, δεν πρόκειται σε καμία περίπτωση για κάτι που χαρακτηρίζεται από σαφήνεια και αυστηρότητα με αναλυτικούς όρους. Στην ιστορική συζήτηση έχουν προκύψει διάφοροι προβληματισμοί σχετικά με τον προαναφερθέντα όρο. Παρακάτω θα αναλυθεί ενδελεχώς ο όρος «Βαλκάνια» και οι διαστάσεις του.

Η ιστορικός Maria Todorova στο εμβληματικό της έργο «Βαλκάνια: η Δυτική φαντασίωση»³ επιχείρησε μια κριτική ανασκόπηση και ερμηνεία του όρου «Βαλκάνια», προσπαθώντας να αναδείξει τόσο τη γενεαλογική σύσταση της πολύσημης έννοιας, όσο και τις υπολανθάνουσες πτυχές ιδεολογικής και πολιτικής χροιάς που υφίστανται στη χρήση του. Η Todorova θα ξεκινήσει το έργο της εισάγοντας από τις πρώτες κιόλας σελίδες μια μετα-στρουκτουραλιστική οπτική. Με λίγα λόγια, θεωρεί πως ο όρος «Βαλκάνια» δεν αναφέρεται σε μια συγκεκριμένη οντότητα, ούτε πρόκειται για μια οικουμενική κατηγορία. Αντιθέτως, βασιζόμενη κυρίως στον γλωσσολόγο Ferdinand de Saussure και τον φιλόσοφο Jacques Derrida, προσεγγίζει τα «Βαλκάνια» ως ένα σημαίνον, το οποίο ωστόσο έχει μη σταθερό σημαϊνόμενο που τείνει να αποσυνδέεται και να αναπτύσσει διαφοροποιημένες σημασιολογικές διαδρομές (Todorova, 2005: 65-66). Μπορεί οι περισσότεροι να νοηματοδοτούν τα Βαλκάνια ως ένα σημαίνον με πρωτίστως γεωγραφικό σημαϊνόμενο, ωστόσο ιδιαίτερα κατά τις αρχές του 20^{ού} αιώνα ο όρος έχει λάβει κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις (ό.π.: 79). Επομένως, οι τρόποι που κάποιος μπορεί να έχει πρόσβαση στο νόημα της έννοιας είναι πολλαπλοί και συχνά διαφοροποιημένοι μεταξύ τους. Όπως συνοψίζει η συγγραφέας: «Εν γένει ο ορισμός των Βαλκανίων γίνεται με γεωγραφικά, πολιτικά, ιστορικά, πολιτισμικά, εθνοτικά, θρησκευτικά και οικονομικά κριτήρια, συνήθως μάλιστα με συνδυασμό αυτών των κριτηρίων. Στο σημείο αυτό διεισδύουν ιστορικά και πολιτισμικά κριτήρια, τα οποία συχνά κρύβονται πίσω από δήθεν γεωγραφικούς προβληματισμούς» (ό.π.: 83).

---

³ Ο τίτλος στο πρωτότυπο κείμενο που δημοσιεύτηκε στα αγγλικά είναι «Imagining the Balkans», ο οποίος στα ελληνικά αποδίδεται μάλλον ως «Φαντασιώνοντας τα Βαλκάνια». Ο τίτλος που επισυνάψαμε («Βαλκάνια: η Δυτική φαντασίωση») πρόκειται ουσιαστικά για μετάφραση-σχόλιο της ελληνικής έκδοσης του έργου της Todorova.

Αν προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε γεωγραφικά τα Βαλκάνια θα καταλήξουμε πως υπάρχει συμφωνία κυρίως για τα νότια, δυτικά και ανατολικά σύνορά τους, τα οποία βρέχονται από θάλασσες, αλλά όχι για τα βόρεια. Συγκεκριμένα, η περιοχή βρέχεται στα ανατολικά από τη Μαύρη Θάλασσα, νότια από το Αιγαίο Πέλαγος και δυτικά από την Αδριατική Θάλασσα και το Ιόνιο Πέλαγος. Με αυτόν τον τρόπο «εντός των Βαλκανίων περιλαμβάνονται οι χώρες της Αλβανίας, της Βουλγαρίας, της Ελλάδας και του ευρωπαϊκού μέρους της Τουρκίας». Όσον αφορά, ωστόσο, «τα βόρεια όρια των Βαλκανίων αν αυτά τεθούν στους ποταμούς του Δούναβη και του Σάβα», όπως για παράδειγμα προτείνει ο γεωγράφος Jovan Cvijic, τότε «η Ρουμανία μένει εκτός της λίστας, παρόλο που με πολιτικά και ανθρωπολογικά κριτήρια» ο τελευταίος συνυπολογίζει την Κροατία και τη Σλοβενία ως μέρη της περιοχής (ό.π.: 83). Αν, από την άλλη, αντί του όρου «Βαλκάνια» χρησιμοποιηθεί ο -εκ πρώτης όψεως τουλάχιστον- ουδέτερος όρος «Νοτιοανατολική Ευρώπη» και τα Βαλκάνια θεωρηθούν απλώς ως τμήμα και υποσυνόλου της πρώτης, τότε:

«Ως Νοτιοανατολική Ευρώπη οριοθετείται η περιοχή μεταξύ των Καρπαθίων στο Βορρά, της Μαύρης Θάλασσας στην Ανατολή, του Αιγαίου στο Νότο και του Ιονίου και της Αδριατικής στη Δύση. Έτσι, η Νοτιοανατολική Ευρώπη περιλαμβάνει τη Σλοβακία (αλλά όχι την Τσεχία, ακόμη και πριν από τη διάσπαση της Τσεχοσλοβακίας), την Ουγγαρία, τη Ρουμανία, την πρώην Γιουγκοσλαβία, την Αλβανία, τη Βουλγαρία, την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Τουρκία. Σύμφωνα με την ερμηνεία αυτή, η Νοτιοανατολική Ευρώπη ορίζεται ως ευρύτερη έκταση, μέρος της οποίας αποτελούν τα Βαλκάνια» (ό.π.: 82). Ο John Lampe αναφέρει πως ο όρος «Νοτιοανατολική Ευρώπη» πρωτοεμφανίστηκε το 1919, και το συνδέει με την «άνοδο των κομμουνιστικών καθεστώτων στην περιοχή» (Lampe: 2002: 4-10).

Γενικότερα, η έννοια των Βαλκανίων ξεκίνησε να λαμβάνει σταδιακά πολιτικό περιεχόμενο από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και εξής προσδιορίζοντας «όλα τα κράτη (Ελλάδα, Σερβία, Ρουμανία, Μαυροβούνιο και Βουλγαρία) που προέκυψαν από τις εθνικές επαναστάσεις στους κόλπους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας» (Todorova, 2005: 88). Ο υποτιμητικός χαρακτηρισμός των Βαλκανίων θα προκύψει σταδιακά και κυρίως ως «απότοκο των Βαλκανικών Πολέμων του 1912-1913» και συγκεκριμένα μέσα από τον όρο της «βαλκανιοποίησης» που συναντάται για πρώτη φορά στην εφημερίδα «Times» που εκδίδονταν στη Νέα Υόρκη (ό.π.: 91). Η μειωτική εικόνα των Βαλκανίων θα καλλιεργηθεί συστηματικά καταλήγοντας να αντανakλούν στη δυτική ματιά, σύμφωνα με τα λεγόμενα της Todorova, «τη διάσπαση μεγάλων και βιώσιμων πολιτικών ενοτήτων, αλλά και την επιστροφή στο παρελθόν, σε πρωτόγονες και βάρβαρες φάσεις της ανθρώπινης ιστορίας»

(ό.π.: 29). Οι εξής αντιλήψεις περί άγριων και πρωτόγονων λαών που κατοικούν την ανά πάσα στιγμή έτοιμη να εκραγεί «πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης» βρήκαν εκ νέου έδαφος να εμφανιστούν στην παγκόσμια σφαίρα κυρίως κατά τη διάρκεια των πολέμων που έλαβαν χώρα τη δεκαετία του 1990 κατά τις διαδικασίες διάλυσης της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Κρίνεται αρκετά ενδιαφέρον πως από πολλούς διεθνείς σχολιαστές χρησιμοποιήθηκε ο προσδιορισμός «βαλκανικοί» για να περιγράψει τους πολέμους της περιόδου. Ωστόσο, είναι σαφές πως κανένα κράτος από την ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων δεν αναμείχθηκε στις συρράξεις (Todorova, 2019: 160).

Η Ρουμανία, όπως σημειώσαμε και προηγουμένως, βρίσκεται άλλοτε εντός της «βαλκάνιας λίστας» και άλλοτε εκτός. Σε κάθε περίπτωση η χρήση του όρου «Νοτιοανατολική Ευρώπη» σε αντίθεση με αυτών των «Βαλκανίων» εντοπίζεται σε μεγάλο βαθμό στην ρουμανική ιστοριογραφία και στο πρόσωπο του ιστορικού Nicolae Iorga (Mishkova, 2018: 57). Για τον ίδιο, «βασικό κριτήριο προσδιορισμού ενός λαού δεν αποτελεί ούτε η περιοχή που κατοικούν, ούτε η αντίστοιχη που τείνουν αλλά αυτή που κοιτούν συνειδητά». Η Νοτιοανατολική Ευρώπη με αυτόν τον τρόπο λαμβάνει διαφορετική διάσταση: «γεωγραφικά προσδιορίζεται από την περιοχή των Καρπαθίων μέχρι το Αιγαίο ενσωματώνοντας από κοινού Ρουμάνους και ρουμανοποιημένους λαούς» (Mishkova, 2017: 146). Κάπως έτσι, καταφέρνει να προσδώσει στην περιοχή μία «Θρακο-Ιλλυριο-Ρομανική» ιδιότητα, η οποία «ενσαρκώθηκε» στη βυζαντινή περίοδο. Η συμπερίληψη της χώρας στα Βαλκάνια αποτελεί για τους διανοούμενους της χώρας ενοχλητικό προσδιορισμό ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, στάση που μπορεί να συνοψιστεί στον αφοριστικό τίτλο ενός κειμένου του συγγραφέα Alexandru Sturdza: «Η Ρουμανία δεν είναι μέρος των Βαλκανίων» (Mishkova, 2018: 59). Όπως συνοψίζει η Todorova, «Οι Ρουμάνοι, με τον προσανατολισμό τους προς την Κεντρική Ευρώπη, δείχνουν ότι προτιμούν να μη συμπεριλαμβάνονται στα Βαλκάνια, κάτι που πιστοποιείται και από το γεγονός ότι προτείνουν έναν εναλλακτικό αυτοχαρακτηρισμό της περιοχής: την ονομάζουν Νοτιοανατολική Ευρώπη» (Todorova, 2005: 27).

Όσον αφορά την πόλη του Βουκουρεστίου, ως όνομα το «București» (Βουκουρέστι) εντοπίζεται πρώτη φορά σε έγγραφα το 1459 ως «φρούριο» (Derer, 2014: 595-600). Το 1660 ανακηρύχθηκε ως «μοναδικό βασιλικό κέντρο και πρωτεύουσα της Βλαχίας». Το σημερινό δίκτυο δρόμων αποτελεί αναφορά σε οικισμό που αναπτύχθηκε κατά μήκος κεντρικών εμπορικών δρόμων, συνδέοντάς το με όλες τις σημαντικές πόλεις της χώρας. Παρατηρώντας κανείς το κυκλοφοριακό δίκτυο αναγνωρίζει τη συγκεντρωτική ανάπτυξη γύρω από τον πυρήνα της πριγκιπικής οικίας Curtea Veche και την εμπορική συνοικία

Lipscănie. Επιπλέον, το όνομα «București» είναι πληθυντικός αριθμός και δηλώνει την ύπαρξη «πολυάριθμων εθνοτικών ομάδων στην περιοχή». Άλλη εκδοχή αποτελεί η κοινή ρίζα με τη ρουμανική λέξη «bucurie» που σημαίνει χαρά-«Η πόλη της χαράς» (Boia, 2001: 266). Τέλος, μία εξίσου ενδιαφέρουσα εκδοχή προέλευσης της λέξης είναι το όνομα «Bucur», που εικάζεται ότι αναφέρεται σε μυθικό πρόγονο της τοπικής κοινότητας (Βογιάρου⁴ ή βοσκό).

1.3 Η πολιτιστική κληρονομιά: εννοιολογικός προσδιορισμός

Η Ρουμανία, όπως έχει προαναφερθεί, πρόκειται για μια χώρα, η οποία ιστορικά έχει αποτελέσει σημείο αρκετά διαφοροποιημένων πολιτισμικών και πολιτικών προσμίξεων και συνθηκών. Αυτό αναπόφευκτα δημιουργεί ένα εξίσου διαφοροποιημένο επίπεδο όσον αφορά τον υλικό πολιτισμό, την πολιτιστική κληρονομιά και το πολιτισμικό απόθεμα της χώρας. Άλλωστε, ο χώρος δεν πρόκειται για μια ουδέτερη οντότητα που υπάρχει μακριά από τις ιστορικές, πολιτισμικές και πολιτικές διεργασίες που έχουν λάβει χώρα εκεί, αλλά απορροφά δυναμικά τις παραπάνω διαδικασίες παράγοντας ένα σύνθετο μωσαϊκό πολιτισμικού αποθέματος. Παρακάτω θα αναλύσουμε τι μπορούμε να ορίσουμε και να συμπεριλάβουμε στην έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς και τι όχι.

Υιοθετώντας τον ορισμό της UNESCO μπορούμε να κατανοήσουμε τους βασικούς άξονες βάσει των οποίων μπορούμε να προσεγγίσουμε την έννοια:

«Η πολιτιστική κληρονομιά εμπεριέχει τεχνουργήματα, μνημεία, μια ομάδα κτιρίων και χώρων, μουσεία που τα χαρακτηρίζει μια ποικιλία αξιών συμπεριλαμβανομένων συμβολικών, ιστορικών, καλλιτεχνικών, αισθητικών, εθνολογικών ή ανθρωπολογικών, επιστημονικών και κοινωνικών σημασιών. Περιλαμβάνει την υλική κληρονομιά (κινούμενη, ακίνητη ή κάτω από το νερό), την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, η οποία ενσωματώνεται στην αντίστοιχη πολιτιστική καθώς και τα στοιχεία, τους χώρους και τα μνημεία φυσικής κληρονομιάς. Ο συγκεκριμένος ορισμός δεν περιλαμβάνει την άυλη πολιτιστική κληρονομιά που σχετίζεται με άλλους πολιτιστικούς τομείς, όπως φεστιβάλ, γιορτές κ.λπ. Καλύπτει όμως τη βιομηχανική κληρονομιά και τις σπηλαιογραφίες» (UNESCO Institute for Statistics, 2009).

Μια βασική διάσταση που οφείλουμε να έχουμε κατά νου, αφού διαβάσουμε τον παραπάνω ορισμό, είναι η ταξινόμηση που εισάγει η UNESCO σε «υλική, άυλη και φυσική πολιτιστική κληρονομιά». Πρόκειται για τα τρία πεδία, τα οποία είναι εξίσου σημαντικά στο

---

⁴ Οι «Βογιάρου» ήταν «μέλη της άρχουσας τάξης στη Ρουμανία, της οποίας το σύστημα βασιζόταν στη γεωργία» – οι γνωστοί «μεγαλοϊδιοκτήτες γης» (Μαντάς, 2008: 12).

επίπεδο ανάδειξης, διατήρησης και προστασίας. Οι βασικοί άξονες του παραπάνω ορισμού αντανακλούν σε μεγάλο βαθμό το σκεπτικό της πρώτης σύμβασης της UNESCO για την πολιτιστική κληρονομιά. Πιο συγκεκριμένα, το 1972 στο Παρίσι ψηφίστηκε από την UNESCO η «Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς», ενώ τρία χρόνια αργότερα τέθηκε επίσημα σε ισχύ. Εκεί εισήχθησαν για πρώτη φορά οι όροι «πολιτισμική» και «φυσική» κληρονομιά. Παράλληλα, όλα τα συμβαλλόμενα κράτη που υπέγραψαν τη συγκεκριμένη Σύμβαση δεσμευόντουσαν με την υποχρέωση «της αναγνώρισης, της προστασίας, της διατήρησης, της ανάδειξης και της μεταβίβασης στις επόμενες γενιές της πολιτισμικής και φυσικής κληρονομιάς» (UNESCO, 1972).

Είναι απαραίτητο να εννοιολογήσουμε τους όρους «πολιτισμική» και «φυσική» παγκόσμια κληρονομιά και να περιγράψουμε τα στοιχεία, από τα οποία προσδιορίζονται οι δύο έννοιες. Σύμφωνα με την αρχική εννοιολόγηση της UNESCO η πολιτισμική κληρονομιά διακρίνεται σε τρεις κατηγορίες: «τα μνημεία, τις ομάδες κτιρίων και τους χώρους». Αναλυτικότερα, ως μνημείο μπορεί να εννοηθούν τα εξής: «Αρχιτεκτονικά έργα, έργα μνημειακής γλυπτικής και ζωγραφικής, στοιχεία ή δομές αρχαιολογικού περιεχομένου, επιγραφές, σπηλαιογραφίες και συνδυασμός στοιχείων, τα οποία έχουν οικουμενική αξία από την οπτική της ιστορίας, της τέχνης ή της επιστήμης». Ως ομάδες κτιρίων θεωρούμε τα εξής: «ομάδες χωριστών ή συνδεδεμένων κτιρίων, τα οποία λόγω της αρχιτεκτονικής τους, της ομοιογένειας τους ή του σημείου που βρίσκονται στο τοπίο κρίνονται ως τέτοια οικουμενικής αξίας από την οπτική της ιστορίας, της τέχνης ή της επιστήμης». Τέλος, ως χώροι πολιτιστικής κληρονομιάς μπορούμε να θεωρούμε τα παρακάτω: «ανθρώπινα έργα ή έργα που συνδυάζουν τον ανθρώπινο και φυσικό παράγοντα και περιοχές συμπεριλαμβανομένων των αρχαιολογικών χώρων που κρίνονται ως τέτοιοι οικουμενικής αξίας από την ιστορική, την αισθητική, την εθνολογική ή ανθρωπολογική οπτική» (UNESCO, 1972: 2).

Από την άλλη πλευρά, στη φυσική κληρονομιά μπορούν να ενταχθούν τα παρακάτω:

- «Φυσικά χαρακτηριστικά που αποτελούνται από φυσικούς και βιολογικούς σχηματισμούς ή ομάδες τέτοιων, οι οποίοι αποτελούν οικουμενική αξία από αισθητική ή επιστημονική άποψη

•Γεωλογικοί και φυσιογραφικοί σχηματισμοί και επακριβώς οριοθετημένες περιοχές που συνιστούν τον βιότοπο απειλούμενων ειδών ζώων και φυτών και αποτελούν οικουμενική αξία από την άποψη της επιστήμης ή της διατήρησης τους

•Φυσικές περιοχές ή επακριβώς οριοθετημένοι φυσικοί χώροι που αποτελούν οικουμενική αξία από την οπτική της επιστήμης, της διατήρησης τους ή της φυσικής τους ομορφιάς» (ό.π.: 2).

Επίσης, όπως προβλεπόταν στην εν λόγω Σύμβαση, ιδρύθηκε και ξεκίνησε τη λειτουργία της μια Διακυβερνητική Επιτροπή υπό την ονομασία «Επιτροπή Παγκόσμιας Κληρονομιάς», η οποία ορίστηκε ως ο επίσημος φορέας. Ο προαναφερθείς φορέας «συνεργαζόμενος με τους εκάστοτε αρμόδιους κρατικούς και διεθνείς οργανισμούς θα δημοσιεύει και θα ενημερώνει τη Λίστα Παγκόσμιας Κληρονομιάς». Η Λίστα ή ο Κατάλογος Παγκόσμιας Κληρονομιάς πρόκειται για μια συνεχώς ανανεωμένη λίστα με μνημεία παγκόσμιας φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς από ολόκληρο τον κόσμο, τα οποία κατά την κρίση της Επιτροπής οφείλουν να αναδειχθούν, να διατηρηθούν και να προστατευθούν. Παράλληλα με την προαναφερθείσα λίστα προβλεπόταν «η συγκρότηση εξίσου ενός καταλόγου με μνημεία φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, τα οποία βρίσκονται υπό απειλή και πρέπει να προστατευθούν». Ταυτόχρονα με την ανάδειξη των μνημείων που βρίσκονται σε κατάσταση κινδύνου, «η συγκεκριμένη επιτροπή έχει την παράλληλη ευθύνη της σύνταξης προτάσεων προστασίας, καθώς και τον υπολογισμό του κόστους που απαιτείται από μια τέτοια διαδικασία».

Ενώ λοιπόν η Σύμβαση του 1972 προέβλεπε τη διάκριση σε «πολιτιστική» και «φυσική κληρονομιά» δεν υπήρχε σαφής πρόβλεψη για την «άυλη πολιτιστική κληρονομιά». Υπό την ανάγκη συμπλήρωσης αυτού του κενού, το 2003 και πάλι στο Παρίσι η UNESCO βασιζόμενη εξίσου στις προηγούμενες Συμβάσεις θα δημοσιεύσει και θα θέσει σε ισχύ την «Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς» με σκοπό την ευαισθητοποίηση ατόμων και φορέων σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο και την παράλληλη συνεργασία τους για την προστασία, καθώς και τον σεβασμό της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Παράλληλα, αναγνωρίστηκαν πέντε διακριτοί τομείς, εντός των οποίων εντοπίζεται και εκδηλώνεται η «Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά»:

α) Στις προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις, συμπεριλαμβανομένης της γλώσσας ως φορέα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς

β) Στις τέχνες του θεάματος

γ) Στις κοινωνικές πρακτικές, στις τελετουργίες και στις εορταστικές εκδηλώσεις

δ) Στις γνώσεις και πρακτικές που αφορούν τη φύση και το σύμπαν

ε) Στην τεχνογνωσία που συνδέεται με την παραδοσιακή χειροτεχνία» (UNESCO, 2022: 5-6).

Στην παρούσα εργασία ωστόσο δεν θα αναλυθούν τα φυσικά και τα άυλα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά θα προσεγγιστούν πτυχές της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς του Βουκουρεστίου, πρωτεύουσας της Ρουμανίας, και πιο συγκεκριμένα την αρχιτεκτονική κληρονομιά της πόλης και τις προοπτικές διαχείρισής της. Αρχικά, θα αναλυθεί μέσω ποιοτικής έρευνας το αστικό τοπίο του Βουκουρεστίου και τα αρχιτεκτονικά ρεύματα που εντοπίζονται κατά τη διάρκεια του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα (λαϊκή παράδοση, εκλεκτικισμός, Νέο-Ρουμανικό Εθνικό στυλ, κλασικισμός⁵, νέο-μπαρόκ⁶, Art-Deco, μοντερνισμός και σοσιαλιστικός ρεαλισμός⁷). Στη συνέχεια θα γίνει αναφορά στη πολιτιστική κληρονομιά της Ρουμανίας αλλά και τη σχέση της χώρας με διεθνείς οργανισμούς, όπως η UNESCO και το ICOMOS, οι οποίοι συνεργάζονται για την ανάδειξη, τη διατήρηση και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επιπλέον, θα ακολουθήσει η ποσοτική έρευνά της εργασίας, δηλαδή οι συνεντεύξεις από τις καθηγήτριες Anca Hanna Derer, Mihaela Criticos και τον καθηγητή Alexandru-Ionuț Petrișor του Πανεπιστημίου Ion Mincu και θα αναλυθούν τα δεδομένα του ερωτηματολογίου που σχεδίασα στο πλαίσιο της διεξαγωγής της διπλωματικής μου. Το ερωτηματολόγιο απεστάλη τόσο σε άτομα που κατοικούν στο Βουκουρέστι, όσο και σε άτομα που έχουν επισκεφτεί την πόλη. Τέλος, θα σημειωθούν κάποιες προσωπικές προτάσεις ανάδειξης και προώθησης της πολιτιστικής κληρονομιάς και θα διεξαχθούν κάποια συμπεράσματα εφ' όλης της έρευνας.

---

⁵ Ως «κλασικισμός» ορίζεται «το καλλιτεχνικό ρεύμα που έχει άμεσες επιδράσεις από την κλασική Αρχαιότητα» (Χαραλαμπίδης, 2021: 87-88).

⁶ Το μπαρόκ απαντάται σαν καλλιτεχνική τάση «γύρω στο 18^ο αιώνα και συνδύαζε στοιχεία αρχαιοελληνικής κλασικής τέχνης και αναγεννησιακής τέχνης» (Χαραλαμπίδης, 2021: 113). Το Νέο-μπαρόκ εμφανίζεται κατά τον 20^ο αιώνα και αποτελεί άμεση αναφορά στο καλλιτεχνικό ρεύμα του μπαρόκ.

⁷ Πρόκειται για «καλλιτεχνικό και αρχιτεκτονικό κίνημα που ξέσπασε τον 20^ο αιώνα στη Πρώην Σοβιετική Ένωση και επικράτησε σε όλες τις χώρες με κομμουνιστικά καθεστώτα, ενώ οι εκπρόσωποί του απέδιδαν τις αρχές του σταλινισμού και κομμουνισμού στα έργα τους» (Χαραλαμπίδης, 2021: 156-157).

2. Ανάπτυξη πόλης και Αστικό Τοπίο

2.1 Αστικό τοπίο-τοπογραφικά στοιχεία

Το αστικό κέντρο του Βουκουρεστίου διαρθρώνεται με άξονα από τα ανατολικά προς τα δυτικά της οδού Calea Victoriei, και τον Βόρειο-Νότιο άξονα που κτίστηκε το 1930 Bulevardul Ion C. Brătianu (Boia, 2001: 278-281). Το κέντρο του Βουκουρεστίου σχηματίστηκε με βάση την Calea Victoriei και τις δυο προαναφερθείσες οδούς. Κατά τη διασταύρωση αυτών των οδών βρίσκεται η πλατεία του Πανεπιστημίου και δεσπόζει το πανεπιστήμιο Αρχιτεκτονικής και Χωροταξίας Ion Mincu. Αρχικά, «ο συμβολισμός του κέντρου ήταν ο μητροπολιτικός λόφος, κατά την κομμουνιστική περίοδο το κτίριο «Casa Poporului - Παλάτι του Λαού» και στη σημερινή εποχή, η πλατεία του Πανεπιστημίου Ion Mincu» (εικόνα 1). Ως προς την τοποθεσία της πόλης, το Βουκουρέστι απέχει μόλις 60 χιλιόμετρα από τον ποταμό Δούναβη. Σημαντικά κτίρια της περιοχής ήταν το «ξενοδοχείο Intercontinental», το ψηλότερο κτίριο μορφής πύργου στο Βουκουρέστι και το «Teatrul Național Ion Luca Caragiale» με γεωμετρική μορφή. Μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οι επιρροές που διαγράφονται στην αρχιτεκτονική της πόλης είναι «γαλλικές». Ωστόσο, ο Lucian Boia τονίζει πως «η γενική εικόνα δεν ήταν «παριζιάνικη», καθώς εμφανείς είναι οι αγροτικές οικίες στο κέντρο της πόλης και η τοπική παράδοση» (ό.π.: 278-281). Παράλληλα, οι περιφερειακές περιοχές τύπου «mahala» επέκτειναν το άστυ. Επιπλέον, «η εμπορική οδός Lipscani είχε ανατολίτικη όψη». Σε γενικές γραμμές, το Βουκουρέστι αποτελούσε κάτι «μεταξύ πόλης και χωριού», δηλαδή κωμόπολη, καθώς είχε πολλούς πράσινους χώρους.

Ο Scoffham σχολιάζει την αστική ανάπτυξη του Βουκουρεστίου κατά την περίοδο της δεκαετίας του 1930 (Scoffham, 1999: 319-329). Πρόκειται για μία «μοντερνιστική ανάπτυξη», όπως την ορίζει ο ίδιος, «χρηματοδοτούμενη από ιδιώτες». Εκείνη την εποχή η Ρουμανία είχε «επαρκή στέγαση, όχι έντονες οικονομικές διαφορές ανάμεσα στους πολίτες και μικρό κόστος ανάπτυξης μίας οικίας». Πρόκειται για μία «πράσινη πόλη», αγροτική με μεγάλους ελεύθερους χώρους και ατομικές οικίες. Μετά την ανάπτυξη της πόλης, κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, κατάφερε «να συμπυκνωθεί ο αστικός ιστός του Βουκουρεστίου».

Οι Jenks και Kozak σχολιάζουν πως το Βουκουρέστι ήταν «μονοκεντρική πόλη ενώ στη συνέχεια αποκτά πολυκεντρική μορφή με πολλά διαφορετικά αρχιτεκτονικά ρεύματα» (Jenks & Kozak, 2008: 71-90). Ωστόσο, επειδή είχε φυσική επέκταση, μετατράπηκε σε «πολιτικό κέντρο και εκβιομηχανίστηκε». Κατά το 1980, επί Ceaușescu το αστικό τοπίο άλλαξε. Η αστική δομή της πόλης μεταμορφώθηκε ολοκληρωτικά μετά την επέκταση του

αεροδρομίου και του καναλιού Βουκουρέστι – Δούναβη. Η πόλη χωρίστηκε σε δύο μέρη, δηλαδή το βόριο από το νότιο τμήμα του Βουκουρεστίου διαχωρίστηκαν, ενώ υπήρχαν έντονες διαφορές μεταξύ των δύο τμημάτων που συνεχίζουν να υφίστανται μέχρι και σήμερα. Τα κτίσματα στα προάστια και τα χωριά καταστράφηκαν και έτσι «οι κάτοικοι τους αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν στο αστικό κέντρο». Με λίγα λόγια, οι Jenks και Kozak κάνουν λόγο για μία γρήγορη ανάπτυξη που είχε ως αποτέλεσμα «την αύξηση της φτώχειας, την δημιουργία ομοιομορφίας μέσω της κατασκευής μοντερνιστικών διαμερισμάτων και πολυκατοικιών τύπου «bloc» και τη συσσώρευση του πλούτου στην μειονότητα του πληθυσμού».

Η Hanna Derer στο «(“Multi”?) Cultural Bucharest: on Older and Newer Residential Area Types in the Capital of Romania» αναλύει την αστική διάταξη των οικιστικών χώρων στο Βουκουρέστι (Derer, 2014: 595-605). Ειδικότερα, καθώς αναφέρεται στα πολυώροφα διαμερίσματα που κατασκευάστηκαν για πρώτη φορά κατά την περίοδο της δικτατορίας του Ceaușescu, τονίζει «την διαίρεση ενός γεωργικού χώρου για την κατασκευή των εν λόγω διαμερισμάτων, πρακτική που ονομάζεται *parcelling*». Σε αυτό συνετέλεσε «η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού και η ανάγκη για μαζική στέγαση». Το θετικό που εντοπίζει η Derer σε αυτή την αστική στέγαση είναι ότι «επεκτάθηκε σημαντικά το Βουκουρέστι γεωγραφικά».

Όπως η ίδια αναφέρει, το 1911 ιδρύεται η «Εταιρεία Οικονομικής Κατοικίας». Στόχος ήταν «η υλοποίησης ενός εθνικού προγράμματος δράσης για τον οικιστικό τομέα». Κάτι το οποίο τελικά ενώ προϋπήρχε ως ιδέα εφαρμόστηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο επί εποχής Ceaușescu.

Επιπλέον, σημαντικό είναι να αναφερθούμε στα κτίρια που κατεδαφίστηκαν επί εποχής Ceaușescu. Οι Hanna Derer και Corina Popa μέσα από το φωτογραφικό αρχείο του Șerban Bonciocat περιγράφουν στο βιβλίο τους «Demolished Bucharest» κτίρια που υπήρχαν και καταστράφηκαν στην πόλη του Βουκουρεστίου (Derer, Popa, Bonciocat, 2013: 26-113 και 180-190). Ειδικότερα, μιλούν για την κατεδάφισή τους επί της δικτατορίας του Ceaușescu, το 1984-1986. Τα κύρια τμήματα του ιστορικού κέντρου «κατεδαφίστηκαν ως μέρος σχεδίου αστικής ανάπλασης και όχι για να ανοικοδομηθούν από τις καταστροφές του πολέμου». Ειδικότερα, κτίρια των οδών «Orășeni, Ion Țăranu, Salvatorului, Uranus, Splaiul Independenței, Sfinții Apostoli και Izvor εξαφανίστηκαν πλήρως». Πρόκειται για μνημειακά κτίσματα με κλασικιστικά και εκλεκτικιστικά στοιχεία, μπαρόκ και νεοκλασικιστικά του 19^{ου}

αιώνα, αλλά και γειτονιές και κτίρια ιδιωτικού χαρακτήρα λαϊκής παράδοσης και τοπικισμού προηγούμενων αιώνων.

2.2 Νότιο τμήμα Βουκουρεστίου

Σύμφωνα με τον Mihai Duțescu παρατηρείται «έντονη διαφορά μεταξύ νότιου τμήματος του Βουκουρεστίου και βόρειου, εκτός από το διάστημα 1847-1989 που σημειώνεται εξισορρόπηση μεταξύ των δύο τμημάτων» (Duțescu, 2018: 8-15). Ειδικότερα, στο νότιο τμήμα δεν υπάρχει τόση αστικοποίηση. Ο πλούτος και η ελίτ έχει συσσωρευτεί στο βόρειο τμήμα, ενώ στο νότιο Βουκουρέστι παρατηρείται έντονη βιομηχανική δραστηριότητα. Η αναπτυξιακή αυτή ανισότητα οφείλεται κατά τον ερευνητή στην «μεγαλομανία» του Ceaușescu. Πιο συγκεκριμένα, «στόχος του δικτάτορα ήταν η απομόνωση, υποβάθμιση και περιθωριοποίηση του νότιου τμήματος και των γύρω περιοχών». Έτσι παρατηρείται «έντονη οικονομική ανισότητα τόσο στα δύο τμήματα, όσο και στους πολίτες που κατοικούν εκεί».

Επιπλέον, ο Mihai Duțescu αναλύει το παραπάνω φαινόμενο με βάση την ύπαρξη του παραπόταμου Dâmbovița (ό.π.: 16-26). Σύμφωνα με τον ίδιο, το ποτάμι λειτουργεί ως «οριοθέτηση και διαχωρισμός του νότιου από το βόρειο τμήμα». Όπως αναφέρει ο ίδιος, «πρόκειται για ένα τυπικό ευρωπαϊκό φαινόμενο». Στην συγκεκριμένη περίπτωση, το νότιο τμήμα αποτελεί το ένα τρίτο του Βουκουρεστίου, ενώ «δεν είναι εύκολα προσβάσιμο με μετρό, δεν έχει πρεσβεία, ούτε πάρκα και δημόσιους χώρους». Επιπλέον, υφίστανται «ελάχιστοι δρόμοι που ενώνουν τα δύο τμήματα». Συνεπώς, σημειώνεται έντονη απομόνωση ενός τμήματος του Βουκουρεστίου από το άλλο, περιθωριοποίηση, διαχωρισμός και οικονομικές ανισότητες.

Η Hanna Derer σκιαγραφεί την πόλη του Βουκουρεστίου ως «πολυεθνικό κέντρο» (Derer, 2014: 595). Όπως η ίδια αναφέρει, «μέχρι το 1850 η πόλη του Βουκουρεστίου δεν είχε ομοιομορφία, ενώ απουσίαζε η παρουσία μεγάλων πλατειών». Πράσινοι χώροι ήταν «διάσπαρτοι και όχι με ομοιομορφία τοποθετημένοι ανάμεσα σε μνημειακά κτίσματα». Τον πυκνό πυρήνα της περιοχής τον ορίζει ως «αποτέλεσμα των σχέσεων της Ρουμανίας και της Βλαχίας με την Βυζαντινή και την Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά και με την Δύση».

2.3 Βόρειο τμήμα Βουκουρεστίου

Οι Florentina-Cristina Merciu, George-Laurențiu Merciu, George Secăreanu και Andreea-Loreta Cerleux στο «Recent urbanisation and the challenges in capitalizing upon the built heritage in the northern area of Bucharest», αναλύουν την αστική ανάπτυξη του βόρειου τμήματος του Βουκουρεστίου (Merciu, Merciu, Secăreanu, Cercleux, 2020: 101-

122). Ειδικότερα, τονίζουν πως το Βουκουρέστι «άρχισε να επεκτείνεται προς το βόρειο τμήμα του κατά τη διάρκεια των αρχών του 20^{ου} αιώνα περικλείοντας εξίσου το αγροτικό τμήμα του». Η περιοχή αυτή είχε πιο «αργή και μεταγενέστερη ανάπτυξη» από το υπόλοιπο Βουκουρέστι. Η τελευταία ξεκινάει από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα όταν περιλαμβάνει πολλές αγροτικές κοινότητες και συγχωνεύεται με το νότιο τμήμα στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, όταν άλλαξαν τα όρια της πόλης. Σπουδαίο ρόλο σε αυτό διαδραμάτισε «η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού της χώρας και η μετακίνηση πολλών πολιτών στην πρωτεύουσά της». Κατά την περίοδο της δικτατορίας του Ceaușescu, «το βόρειο τμήμα του Βουκουρεστίου αποτελούνταν από πολυώροφα διαμερίσματα και γειτονιές».

Σε γενικές γραμμές, το βόρειο τμήμα της πόλης του Βουκουρεστίου θεωρείται προαστιακός χώρος. Επιπλέον, η βόρεια περιοχή του Βουκουρεστίου διακρίνεται για τους πράσινους χώρους της, ενώ είναι πιο αραιοκατοικημένη από το υπόλοιπο Βουκουρέστι. Αυτός είναι ο λόγος που μεγάλο τμήμα πληθυσμού που ενδιαφερόταν για την αγροτική ζωή μεταφέρθηκε εκεί, ενώ ο χώρος είναι πιο ομοιόμορφος ως προς την αστική δομή του. Ακόμη, πολλά νεοκλασικά κτίσματα κτίστηκαν στη περιοχή που οριοθετεί το βόρειο τμήμα από το νότιο, γεγονός που οι Florentina-Cristina Merciu, George-Laurențiu Merciu, George Secăreanu και Andreea-Loreta Cerleux ορίζουν ως «συγχώνευση» του βόρειου με το νότιο τμήμα.

Μολονότι που τα περισσότερα κτίσματα αρχιτεκτονικού και ιστορικού ενδιαφέροντος εντοπίζονται στο νότιο Βουκουρέστι, εξίσου σημαντικά κτίρια που αποτελούν μέρος της προστατευόμενης πολιτιστικής κληρονομιάς της Ρουμανίας, αλλά λιγότερα σε αριθμό βρίσκονται στο βόρειο τμήμα του (ό.π.: 101-122). Ειδικότερα, εντοπίζονται «ιστορικά κτίσματα, αρχαιολογικοί χώροι, αγροτικές περιοχές, μνημεία δημόσιου χαρακτήρα και 26 σημαντικά κτίρια αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του Βουκουρεστίου». Στις γειτονιές Băneasa, Dămăroaia, Străulești, Floreasca και στη περιοχή του πάρκου Herăstrău τοποθετούνται αρχαιολογικοί χώροι με ιθύνουσα σημασία τόσο για την εθνική ιστορία του ρουμανικού κράτους, όσο και για τον τουρισμό της χώρας. Ενδεικτικό παράδειγμα αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του Βουκουρεστίου είναι η vila Minovici. Πρόκειται για κτίσμα στο βόρειο τμήμα του Βουκουρεστίου με Νέο-Ρουμανικό στυλ αρχιτεκτονικής. Τέλος άλλα αρχιτεκτονικά παραδείγματα αποτελούν ο σιδηροδρομικός σταθμός Băneasa, καθώς και πολλά κτίρια βιομηχανικού ενδιαφέροντος όπως το κτίριο διοίκησης Borsec και το εργοστάσιο Zarea.

3. Το Νέο-Ρουμανικό εθνικό στυλ αρχιτεκτονικής

3.1 Η Ελληνική κοινότητα στη Ρουμανία: Ιστορία και Αρχιτεκτονική

Η Ελένη Γαβρά και ο Ιάκωβος Μιχαηλίδης στο «Commercial routes and trading posts of the Greek communities in Romania: Cultural and Ekistics Heritage» αναλύουν τον ρόλο των ελληνικών κοινοτήτων στην Ρουμανία, καθώς και τις επιρροές που δέχτηκαν οι Ρουμάνοι από τους Έλληνες που μετανάστευσαν στις ρουμανικές επαρχίες της Βλαχίας, Μολδαβίας και Τρανσυλβανίας (Gavra, Michailidis, 2012: 1-9). Ειδικότερα, «μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης δημιουργήθηκαν στις ρουμανικές επαρχίες πολλές ελληνικές κοινότητες, και αργότερα την περίοδο του 1711-1821 οι Έλληνες του Φαναρίου ήταν υπεύθυνοι για την διοίκηση των παραδουνάβιων ηγεμονιών». Ανάμεσα σε διάφορα έργα που πραγματοποίησαν ανήκαν «πολλά δημόσια κτίρια (εκκλησίες, τράπεζες, σχολεία) και άλλα ιδιωτικού χαρακτήρα (οικίες)». Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η αρχιτεκτονική του 18^{ου} αιώνα στη Ρουμανία να επηρεαστεί άμεσα από τους Φαναριώτες και την ελληνική παράδοση (ό.π.: 1-9 και Filitti, 2014). Στην περίπτωση του Βουκουρεστίου κυρίως σε δημόσια κτίσματα, όπως ναοί, εκκλησίες, σχολεία, βιβλιοθήκες, νοσοκομεία και τράπεζες παρατηρείται αυτή η φαναριώτικη επίδραση, αφού απαντώνται αρχιτεκτονικά και «διακοσμητικά στοιχεία βυζαντινής τυπολογίας». Επιπλέον, το αρχιτεκτονικό ρεύμα του νεοκλασικισμού⁸, που απαντάται σε κτίσματα 18^{ου}-20^{ου} αιώνα στην πόλη του Βουκουρεστίου, «έχει τις αφετηρίες του στην αρχιτεκτονική της ελληνικής αρχαιότητας».

Η Γεωργιτσογιάννη αναφέρει πως «η ελληνική διασπορά στη Ρουμανία γνώρισε οικονομική και πνευματική ανάπτυξη, ενώ από τον 19^ο μέχρι και το α' μισό του 20^{ου} αιώνα οι ελληνικές κοινότητες οργανώνονταν γύρω από τα σχολεία και τις εκκλησίες τους» (Γεωργιτσογιάννη, 2020: 511). Ο Κωνσταντίνου και η Georgitsoyanni παρατηρούν πως «η οικονομική παρουσία των ελληνικών κοινοτήτων παρατηρείται κυρίως στις εμπορικές δραστηριότητες με το εμπόριο δημητριακών και ξυλείας, επενδύσεις στο βιομηχανικό τομέα, τη μίσθωση μεγάλων κτημάτων, ενώ σημαντική ήταν η παρουσία γιατρών και δημοσιογράφων» (Κωνσταντίνου, 2012: 295-299 και Georgitsoyanni, 2004: 181-183). Επιπλέον, ο Κωνσταντίνου δεν παραλείπει να αναφερθεί στους «ιδιώτες καθηγητές ελληνικής γλώσσας» (Κωνσταντίνου, 2013: 295-299).

---

⁸ Ο Χαραλαμπίδης διαφοροποιεί τον όρο «Νεοκλασικισμός» από τον «Κλασικισμό». Ειδικότερα, ως «Νεοκλασικισμό» ορίζει το καλλιτεχνικό κίνημα που επικρατεί «από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα μέχρι και το 1830 με αφορμή την Γαλλική Επανάσταση» (Χαραλαμπίδης, 2021: 120-121). Στην αρχιτεκτονική εκφράζεται με την κυριαρχία «οριζόντιων και κάθετων επιφανειών, της συμμετρίας και των επίπεδων επιφανειών και τις αναφορές στο τύπο αρχαίου ελληνικού ναού».

Ο Adrian Florin Bălteanu κάνει λόγο για την ελληνική παρουσία στο Βουκουρέστι και παραθέτει ορισμένα σημαντικά αρχιτεκτονικά παραδείγματα δημόσιων και ιδιωτικών κτισμάτων, τα οποία ανήκουν στον κατάλογο Ιστορικών Μνημείων 2004 (Bălteanu, 2007: 73-229). Παρακάτω θα αναφερθούν ορισμένα από αυτά που ανήκουν στην εποχή που μελετάμε. Το «Πανδοχείο φλαμουριών Hanul cu Tei», ιδιοκτησίας Αναστάσιου Χατζή Γεώργη Πολύζου αποτελεί ένα δείγμα αρχιτεκτονικής της περιόδου που μελετάμε (εικόνα 2). Το κτίριο χτίστηκε στο πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα στην οδό Lipscani και έχει «περίτεχνο ανάγλυφο διάκοσμο με φυτικά και ζωικά μοτίβα, ψευδοκίονες και ένα νεοκλασικιστικό και εκλεκτικιστικό ύφος» (ό.π.: 111-115). Ένα ακόμη άξιο αναφοράς κτίσμα είναι το «ξενοδοχείο Κυριαζή⁹», το οποίο χρονολογείται στα τέλη του 19^{ου} αιώνα (ό.π.: 125-126). Το κτίσμα λειτούργησε ως ξενοδοχείο, καταστήματα και κατοικίες. Παρατηρούνται «νεοκλασικά στοιχεία όπως ψευδοκίονες, ανάγλυφα φυτικά και ζωικά μοτίβα και γωνιακή είσοδος με ζωφόρο και τριγωνικό ανάγλυφο αέτωμα». Ένα πολύ ενδιαφέρον κτίριο που δυστυχώς σήμερα δεν διασώζεται είναι το «Παλάτι Σούτσου» υπό την ιδιοκτησία της οικογένειας Σούτσου και του Μουσείου Ιστορίας του Βουκουρεστίου (ό.π.: 146-158). Το κτίριο χρονολογείται το πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα. Πρόκειται για κτίσμα «νεοκλασικού στυλ με νεογοθτικά στοιχεία, φεγγίτες και περίτεχνες ανάγλυφες λεπτομέρειες». Η χρήση του ήταν τράπεζα, κατοικία, γραφεία και μουσείο.

Άξιος αναφοράς είναι και ο Ναός του Ευαγγελισμού στο Βουκουρέστι. Πρόκειται για ναό «νεοκλασικού ρυθμού, κτισμένο το 1899 από τον Γερμανό αρχιτέκτονα A. Lardel με την επίβλεψη του εγκατεστημένου στο Βουκουρέστι Τηνιακού μαρμαρογλύπτη Νικόλαου Χαλεπά και με τη χορηγία του Παναγή Α. Χαροκόπου, Κεφαλονίτη επιχειρηματία και εμπόρου, εγκατεστημένου στο Βουκουρέστι» (Γεωργιτσογιάννη, 2000: 66-78, και Κουρελάρου, 2008: 211-256). Ακριβώς δίπλα από τον προαναφερθέντα ναό, επί των λεωφόρων Pache Protoropescu και Ferdinand I., τοποθετείται το «Μέγαρο της Ελληνικής Πρεσβείας». Ο «Γερμανός αρχιτέκτονας A. Lardel εκπόνησε εξίσου το σχέδιο του μεγάρου σε οικόπεδο που αγοράστηκε για την ανέγερση του Ναού του Ευαγγελισμού, της Ελληνικής Πρεσβείας και του Σχολείου με συνεισφορές Ελλήνων αποδήμων της Ρουμανίας το 1898 και κυρίως της δωρεάς του Π. Χαροκόπου και των αδελφών του», (Γεωργιτσογιάννη, 2000: 67-68).

Σημαντική θεωρείται και «η οικία του Πρίγκιπα Καλλιμάχη», που χρονολογείται στα τέλη του 19^{ου} αιώνα (Bălteanu, 2007: 159-162). Φέρει ιδιαίτερο «ψηφιδωτό διάκοσμο στο

---

⁹ Ο Γεώργιος Κυριαζής ήταν «διανοούμενος γιατρός του 19ου αιώνα και προσέφερε σημαντικό φιλανθρωπικό έργο στη Ρουμανία» (Georgitsoyanni, 2004: 181-188).

οποίο αναγράφεται η ημερομηνία ανέγερσής της, το 1895». Επιπλέον, έχει πολλά στοιχεία «ρομαντικού¹⁰ στυλ με την εμφάνιση του γωνιακού πύργου και το διάκοσμο στα παράθυρα». Οι οικίες της οικογένειας Παπάζογλου και Χριστοπούλου, που εντοπίζονται στην οδό Clopotarii Vechi και Negustori αντίστοιχα, είναι δύο ακόμη δείγματα αρχιτεκτονικής από Έλληνες της Ρουμανίας (ό.π.: 163-167 και 183-186). Πρόκειται για κτίσματα με αναφορές στο «ακαδημαϊκό στυλ αρχιτεκτονικής». Τέλος η οικία Ελένης Ιππίτη επί της οδού Maria Rosetti αποτελεί σημαντικό δείγμα «Νέο-Ρουμανικού εθνικού στυλ αρχιτεκτονικής, συνδυάζοντας στοιχεία οθωμανικά, με αυτά της ρουμανικής λαϊκής παράδοσης, καθώς και λεπτομέρειες βυζαντινού πολιτισμού» (ό.π.: 186-190).

3.2 Λαϊκή παράδοση και τοπικό στυλ αρχιτεκτονικής

Είναι σημαντικό προτού ορίσουμε το νέο-Ρουμανικό στυλ αρχιτεκτονικής να αναφερθούμε στο τοπικό στυλ της λαϊκής παράδοσης στη Ρουμανία. Οι Ευάγγελος Δημητριάδης και Γεώργιος Τσότσος στο «Γεωγραφική κατανομή χαρακτηριστικών της αρχιτεκτονικής μορφολογίας και των υλικών δόμησης της βαλκανικής παραδοσιακής κατοικίας: Μεθοδολογική προσέγγιση» μιλούν για την παραδοσιακή ρουμανική οικία (Δημητριάδης, Τσότσος, 2015: 201-228). Ειδικότερα, αναφέρουν πως εντοπίζονται είκοσι-οκτώ τύποι οικιών λαϊκής παράδοσης και σήμερα σώζονται δείγματα του 17^{ου}-19^{ου} αιώνα. Λόγω της γεωμορφολογίας της Ρουμανίας και της ύπαρξης πολλών δασών και άφθονου ξύλου, απαντάται πολύ στην ρουμανική παραδοσιακή οικία το ξύλο σαν υλικό κατασκευής. Επιπλέον, η παραδοσιακή ρουμανική οικία αποτελεί μέρος της αγροτικής αρχιτεκτονικής.

Η Georgeta Stoica αναλύει και αυτή με τη σειρά της την αγροτική παραδοσιακή αρχιτεκτονική (Stoica, 1999: 93-97). Αρχικά, η μορφή είχε ως εξής: «ένας ισόγειος μονός χώρος με τετράκλιτη στέγη από καλάμια». Από τον 19^ο αιώνα υιοθετείται νέος τύπος με «διώροφη διάταξη και οχύρωση». Ο προαναφερθείς τύπος, όπως αναφέρει η Stoica, «επηρέασε την αστική μνημειακή αρχιτεκτονική». Αργότερα και μέχρι τις αρχές του 20^{ού} αιώνα είναι ιδιαίτερα συνήθης ο τύπος «bordei», ο οποίος φέρει «τοιχοποιία με δοκάρια και κάθετες σανίδες, στέγη στηριζόμενη σε πεσσούς με λαξευτά μοτίβα σε ξύλο» (εικόνα 3).

---

¹⁰ Κατά τον Άλκη Χαραλαμπίδη ο όρος «ρομαντισμός» προέρχεται από «τα όψιμα μεσαιωνικά μυθιστορήματα γραμμένα σε λατινογενείς γλώσσες». Οι αρχιτέκτονες στα οικοδομήματα τον εξέφρασαν «εκλεκτικιστικά κάνοντας αναφορά σε παλαιότερα αρχιτεκτονικά στυλ, όπως Νέο-γοτθικό και Νέο-μπαρόκ, δίνοντας έμφαση στη συνοχή των κτισμάτων με το τοπίο» (Χαραλαμπίδης, 2021: 150-151).

3.3 Το στυλ Brâncovenesc και η αρχιτεκτονική του Ion Mincu

Το 1906 πραγματοποιείται η πρώτη Εθνική Έκθεση της Ρουμανίας, στην διάρκεια της οποίας οι σύμβουλοι του βασιλιά Καρόλου αναγνώρισαν τα τοπικά, παραδοσιακά και εθνικά στοιχεία της αρχιτεκτονικής του Ion Mincu, που θα ήταν καλό να υιοθετηθούν στη δημόσια αρχιτεκτονική (Kallestrup, 2006: 307). Παράλληλα, το 1890 ιδρύεται η επιθεώρηση «Analele Arhitecturiei», το 1891 η Εταιρεία Ρουμάνων Αρχιτεκτόνων, το 1892 η Σχολή Αρχιτεκτόνων και το 1897 η Σχολή Καλών Τεχνών. Από το 1890 το ρουμανικό στυλ αποκτά νέα έννοια, καθώς νέα γενιά αρχιτεκτόνων με σπουδές στο εξωτερικό ορίζουν και προσαρμόζουν το νέο εθνικό στυλ της Ρουμανίας. Πρόκειται για την ομάδα «Junimea» στο Ιάσιο. Όσον αφορά την τελευταία, οι αρχές της αντιτίθενται στην άκριτη αποδοχή κάθε νέου στυλ δυτικοευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής (ό.π.: 307). Ωστόσο, η αναγνώριση του καθυστέρησε, καθώς σε δημόσια κτίρια προτιμώνται κυρίως γαλλικές τάσεις αρχιτεκτονικής, όπως είναι ο εκλεκτικισμός και ο κλασικισμός.

Η Βασίλισσα Μαρία διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην αναγνώριση του Νέο-Ρουμανικού Εθνικού στυλ αρχιτεκτονικής (ό.π.: 308-309). Η ίδια, κόρη του Δούκα του Εδιμβούργου και της μεγάλης Δούκισσας Marie Alexandronna της Ρωσίας, ήταν «ενημερωμένη για όλα τα καλλιτεχνικά ρεύματα της Ευρώπης». Τα έτη 1893-1911 όντας πριγκίπισσα προτιμούσε για τα παλάτια της μία πληθώρα καλλιτεχνικών τάσεων. Η ίδια διακοσμούσε τα παλάτια της «με στοιχεία Art-Nouveau, μοντερνισμού¹¹, καθώς και πρωτόγονες μορφές τέχνης, όπως βυζαντινά μοτίβα, κέλτικα στοιχεία και λεπτομέρειες αρχιτεκτονικής του Cotroceni Brâncoveanu».

Η Βασίλισσα Μαρία υιοθέτησε την άποψη πως «η κατανόηση των διεθνών στυλ αρχιτεκτονικής αποτελούσε προϋπόθεση για την δημιουργία ενός εθνικού στυλ αρχιτεκτονικής» (ό.π.: 309). Έτσι υποστήριξε το νέο-Ρουμανικό στυλ ενάντια στα δυτικά στυλ με την υιοθέτηση του Νέο-Ρουμανικού στυλ αρχιτεκτονικής στη βόρεια πτέρυγα του παλατιού Cotroceni (εικόνα 4). Πρόκειται για μία «μνημειακή και πολιτικοποιημένη φάση» του αρχιτεκτονικού αυτού ρεύματος. Ο Cerchez ήταν εκπρόσωπος αυτού του στυλ και κατάφερε με αυτό τον τρόπο να προσδώσει στο εν λόγω αρχιτεκτονικό ρεύμα έναν μνημειακό χαρακτήρα. Τα χαρακτηριστικά στοιχεία που εντοπίζονται στη βόρεια πτέρυγα του Cotroceni είναι «η τοποθέτηση του εξωτερικού χώρου loggia, η λαξευμένη λιθοδομή και η ημισφαιρική καμάρα με διακοσμητικά στοιχεία σε στυλ Brâncovenesc». Κατά αυτό

---

¹¹ Ο Edward Lucie-Smith ορίζει τις απαρχές του μοντερνισμού γύρω στο 1905 όταν «ξέσπασε το κίνημα του Φοβισμού, ως απότοκο μίας εποχής με ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη» (Lucie-Smith, 1989: 9-10)

τον τρόπο κατάφερε ο προαναφερθείς αρχιτέκτονας να προσδώσει ένα «πολιτικοποιημένο και μνημειακό χαρακτήρα» στο Νέο-Ρουμανικό στυλ αρχιτεκτονικής.

Είναι απαραίτητο να οριστεί το στυλ Brâncovenesc για την κατανόηση του εθνικού στυλ της Ρουμανίας. Το στυλ Brâncovenesc εμφανίστηκε για πρώτη φορά στο παλάτι του Constantin Brâncoveanu στα τέλη του 17^{ου} αιώνα, πρόκειται για το «πρώτο επίσημο αρχιτεκτονικό στυλ που συνδέεται με την παράδοση» κατά τον Dinulescu και φέρει στοιχεία «βυζαντινής παράδοσης, τοπικά και εθνογραφικά στοιχεία αγροτικής λαϊκής παράδοσης, μοτίβα οθωμανικής τέχνης και στοιχεία ύστερης περιόδου της ιταλικής Αναγέννησης¹²» (Dinulescu, 2009: 22-38). Ενδεικτικά παραδείγματα αυτού του στυλ είναι το Palatul Constantin Brâncoveanu/Palatul Mogoșoaia (εικόνα 5), ο Ναός της Σταυρουπόλεως¹³ (εικόνα 6) καθώς και το κάστρο Peleş (Dinulescu, 2009:29-34 και Kallestrup, 2006: 308-312). Έτσι, ο ίδιος ορίζει το Νέο-ρουμανικό εθνικό στυλ αρχιτεκτονικής ως «το δεύτερο εμφανιζόμενο γηγενές στυλ παράδοσης, μέσα από το οποίο οι αρχιτέκτονες κατάφεραν να εντάξουν την παράδοση και τα λαϊκά στοιχεία σε ένα αρχιτεκτονικό ρεύμα που ξεκίνησε με αφορμή την επίτευξη της Εθνικής Ανεξαρτησίας του ρουμανικού λαού και ως απότοκο του πολιτικού καθεστώτος της Βασιλείας» (Dinulescu, 2009:27).

Με λίγα λόγια η Βασίλισσα Μαρία σφράγισε το νέο στυλ αρχιτεκτονικής με την πρόσδοση ενός μνημειακού χαρακτήρα. Η Kallestrup αναφέρει πως «το στυλ της Βασίλισσας Μαρίας διακρινόταν από τα στυλ της υπόλοιπης Ρουμανίας καθώς εντοπίζονται στοιχεία τοπικής παράδοσης και κουλτούρας στα ιδιωτικά καταφύγια της» (Kallestrup, 2006: 311). Επιπλέον, η ίδια παραλληλίζει το νέο-ρουμανικό εθνικό στυλ με το νέο-σερβικό στυλ του βασιλιά Eksandar (ό.π.: 310).

Η αρχιτεκτονική του Ion Mincu διαδραμάτισε βασικό ρόλο στη διαμόρφωση του εθνικού αρχιτεκτονικού στυλ της Ρουμανίας. Η Mara Popescu ορίζει τις απαρχές του Νέο-Ρουμανικού στυλ στην αρχιτεκτονική του Ion Mincu, η οποία επικρατεί κυρίως σε κτίρια ιδιωτικού χαρακτήρα (Popescu, 2015: 44-45). Σημαντικά έργα του Mincu είναι η casa Monteoru, το Κεντρικό Σχολείο Θηλέων (Școala Centrală de Fete), η casa Vernescu, η casa Lahovari, η casa Nicolae Petrașcu και η αποκατάσταση του ναού της Σταυρουπόλεως στο Βουκουρέστι (Mănăstirea Stavropoleos). Όπως αναφέρει η Shona Lowe, «η casa Lahovari

---

¹² Πρόκειται για «καλλιτεχνικό ρεύμα που έλαβε πρώτη φορά χώρα στη Φλωρεντία της Ιταλίας κατά τις αρχές του 15^{ου} αιώνα και εκφράστηκε στην αρχιτεκτονική, ζωγραφική και γλυπτική. Γρήγορα διαδόθηκε και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες» (Janson, H. W. & Janson, A. F., 2011: 408-410 & 534-553).

¹³ Ο Ναός των Ταξιαρχών - Ναός Σταυρουπόλεως «θεμελιώθηκε από τον Ηπειρώτη Ιωαννίκιο το 1724, ο οποίος έχτισε δίπλα και χάνι, που σήμερα δεν σώζεται» (Δεληγιάννης, 1995: 27-28).

του Ion Mincu, αποτελείται από μακρόστενα αψιδωτά παράθυρα προσδίδοντας μία βενετσιάνικη αισθητική, ενώ παράλληλα ο ίδιος ο αρχιτέκτονας χρησιμοποιεί μοτίβα παλαιών ναών με αναφορές στο στυλ Brâncovenesc» (εικόνα 7) (Lowe, 2011:111-159). Αυτό που κατάφερε ο Mincu ήταν να «συνδυάσει τις εθνικές αναφορές με τις σύγχρονες κτιριακές τάσεις και ως εκ τούτου να δώσει μία νέα διάσταση στη παραδοσιακή ρουμανική αρχιτεκτονική».

3.4 Το Νέο-Ρουμανικό Εθνικό στυλ αρχιτεκτονικής

Την περίοδο 18^{ου} – 19^{ου} αιώνα διεξάγονταν ρωσοτουρκικοί πόλεμοι στα ρουμανικά εδάφη προξενώντας καταστροφές σε μνημεία του Βουκουρεστίου της δεκαετίας του 1820 (Bulei, 2011: 39-62 και Bulei, 2008). Καθώς ο ρουμανικός λαός είχε ανάγκη να δηλώσει την εθνική του ταυτότητα, κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα το γενικότερο κλίμα που επικρατούσε ήταν αυτό της «αναζήτησης της ρουμανικής εθνικής συνείδησης». Ο Φλορίν Μαρινέσκου απαριθμεί μία σειρά από αξιοσημείωτα ιστορικά γεγονότα προς τη Μεγάλη Ένωση της Ρουμανίας (Μαρινέσκου, 2007: 73-144). Από πολιτικής άποψης η Ρουμανία εκείνη την περίοδο ήταν υπό την κυριαρχία του Βασιλιά Καρόλου Α΄ με την επικράτηση της συνταγματικής μοναρχίας από το 1881 έως το 1947. Το 1848, όπως ήδη προαναφέρθηκε, ξέσπασε το επαναστατικό κίνημα με αφετηρία το Βουκουρέστι, με το οποίο οι Ρουμάνοι είχαν ως στόχο την ένωση των ηγεμονιών. Το 1916 μετά τη νίκη των Συμμαχικών Δυνάμεων και τη διάλυση των γειτονικών ηγεμονιών είχε ως αποτέλεσμα την Ένωση του ρουμανικού κράτους. Αυτή εγκρίθηκε από τις εθνοσυνελεύσεις της Alba Iulia, του Cernauti, των Ρουμάνων του Κισνοβίου. Το 1918 η Ρουμανία κήρυξε πόλεμο εναντίον της Αυστροουγγαρίας και Γερμανίας και την ίδια χρονιά υπογράφηκε η Ειρήνη της Ρουμανίας με τις Κεντρικές Δυνάμεις, ενώ με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών το 1919 η Ρουμανία κατακτά εδάφη της περιοχής Νότιου Δούναβη. Με τη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου η Βεσσαραβία, Τρανσυλβανία και Βουκοβίνα ενώθηκαν με τη Ρουμανία.

Η Mara Popescu μέσα από μία ανάλυση για την λαϊκή τέχνη και παράδοση στην αρχιτεκτονική του Ion Mincu και του Κάρολυ Κός στην Ουγγαρία αναλύει τις απαρχές του Νέο-Ρουμανικού Εθνικού στυλ (Popescu, 2015: 43-45). Η ίδια αναφέρει πως «η αναζήτηση της Εθνικής Ταυτότητας οδήγησε στην αναζήτηση της Εθνικής αρχιτεκτονικής ταυτότητας και ως εκ τούτου στη δημιουργία του Νέο-Ρουμανικού στυλ με αναφορές στη λαϊκή παράδοση». Τα στοιχεία που εντοπίζει η Popescu στο Νέο-Ρουμανικό αρχιτεκτονικό στυλ είναι «μοτίβα εμπνευσμένα από τη λαϊκή παράδοση, στοιχεία βαλκανικής αρχιτεκτονικής, στοιχεία του μεσογειακού στυλ αρχιτεκτονικής, λεπτομέρειες εμπνευσμένες από τους ναούς της Μολδαβίας και της Βλαχίας, καθώς και στοιχεία της Art-Nouveau». Επιπλέον,

χαρακτηριστικό στοιχείο είναι «η κυριαρχία των πυργίσκων, οι σκαλιστές λεπτομέρειες λαϊκής τέχνης στους ξύλινους κίονες, τα ημικυκλικά τόξα, οι ανατολίτικες και οθωμανικές αναφορές, τα κλασικιστικά στοιχεία της ύστερης Αναγέννησης, η άμεση επιρροή από την αρχιτεκτονική Brâncovenesc, καθώς και η τοποθέτηση κονσόλας στη στέγη».

Η Ana-Maria Dabija στο κείμενό της «Tradition and innovation in contemporary Romanian architecture» κάνει λόγο και η ίδια για το Νέο-Ρουμανικό στυλ αρχιτεκτονικής αναφερόμενη σε χαρακτηριστικά αρχιτεκτονικά του στοιχεία (Dabija, 2006: 1-5). Πιο συγκεκριμένα, η ίδια θεωρεί πως «το εν λόγω αρχιτεκτονικό ρεύμα είναι μέρος της Art-Nouveau με κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά». Ως ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του λεγόμενου «Νέο-Ρουμανικού εθνικού στυλ αρχιτεκτονικής» εντοπίζει τον ενδιάμεσο εξωτερικό χώρο «loggia», τη πλούσια πέτρινη διακόσμηση, την εναλλαγή αδιαφανών και διαφανών παραθύρων, καθώς και τους τουλάχιστον ενός μέτρου πάχους τοίχους (ό.π.: 3-4). Χαρακτηριστικό παράδειγμα του Νέο-ρουμανικού στυλ στο οποίο αναφέρεται αποτελεί το Πανεπιστήμιο Αρχιτεκτονικής Ion Mincu.

Ο Augustin Ioan στο βιβλίο του «Power, Play and National Identity» ορίζει το Νέο-Ρουμανικό εθνικό στυλ αρχιτεκτονικής ως την «εθνική και τοπική» εκδοχή της Art-Nouveau ή ως έναν «εθνικό ρομαντισμό» (Ioan, 1999: 100-107). Όπως ο ίδιος τονίζει, «η ταυτότητα του ρουμανικού λαού εκφραζόταν και εκδηλωνόταν μέσα από τη λειτουργικότητα αυτού του αρχιτεκτονικού στυλ». Ακόμη, ο Augustin Ioan σημειώνει «το πρόβλημα της εθνικής ταυτότητας και την αναζήτηση τρόπων εκδήλωσης της ρουμανικής ταυτότητας μέσα από την υιοθέτηση του αρχιτεκτονικού προαναφερθέντος ρεύματος».

Ο αρχιτέκτονας Valentin Mandache στο άρθρο του «The Neo-Romanian architectural style: a brief guide on its origins and features» μέσα από κτιριακά παραδείγματα κάνει λόγο και ο ίδιος για το Νέο-Ρουμανικό εθνικό στυλ αρχιτεκτονικής (Mandache, 2008). Ο ίδιος δικαιολογεί την εμφάνιση του προαναφερθέντος αρχιτεκτονικού ρεύματος κατά τις αρχές του 20^{ού} αιώνα «ως απότοκο της επιθυμίας των Ρουμάνων αρχιτεκτόνων να δημιουργήσουν ένα στυλ που στόχο είχε την αναφορά στο μεσαιωνικό ρουμανικό ιστορικό παρελθόν». Το πρώτο αρχιτεκτονικό παράδειγμα αυτού του στυλ το οποίο παρουσιάζει στο άρθρο του, είναι η οικία στη Calea Călărași στο Βουκουρέστι. Στη συγκεκριμένη οικία εντοπίζει τα βυζαντινά αρχιτεκτονικά στοιχεία, τα οποία είναι οι κοντές καμάρες και οι κοντοί κίονες. Ο Mandache θεωρεί το Νέο-Ρουμανικό στυλ αρχιτεκτονικής ως «μία αναφορά στην αντίσταση που προέβλεπαν οι Ρουμάνοι κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους ως χριστιανικός λαός ενάντια στην προέλαση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας».

Τέλος, αντιπροσωπευτικό παράδειγμα του εν λόγω αρχιτεκτονικού στυλ είναι η Vila Minovici που συνδυάζει εθνογραφικά στοιχεία τοπικής παράδοσης με βυζαντινά αρχιτεκτονικά στοιχεία και λεπτομέρειες οθωμανικής τέχνης (εικόνα 8).

Εν κατακλείδι, το Νέο-Ρουμανικό στυλ αρχιτεκτονικής κάνει την εμφάνισή του στις αρχές του 20^{ου} αιώνα με αφορμή την «Εθνική Ολοκλήρωση» της Ρουμανίας. Το πολιτικό καθεστώς του Βασιλιά Καρόλου και η παρουσία της Βασίλισσας Μαρίας διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην αναγνώριση του προαναφερθέντος αρχιτεκτονικού ρεύματος. Οι αρχιτέκτονες Ion Mincu και Cerchez ήταν σημαντικοί εκπρόσωποι, ενώ παράλληλα εντοπίζονται πολλές ομοιότητες με το στυλ Brâncovenesc. Χαρακτηριστικά στοιχεία του Νέο-Ρουμανικού εθνικού στυλ είναι οι βυζαντινές και ύστερο-αναγεννησιακές αρχιτεκτονικές αναφορές, τα εθνογραφικά στοιχεία της τοπικής παράδοσης και οι λεπτομέρειες της οθωμανικής τέχνης. Σημαντικά κτίρια του Βουκουρεστίου που αντικατοπτρίζουν το εν λόγω αρχιτεκτονικό ρεύμα είναι η Vila Minovici¹⁴, το Πανεπιστήμιο του Ion Mincu και η οικία στη Calea Călărași. Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και με αφορμή την εμφάνιση του Κομμουνισμού το Νέο-Ρουμανικό στυλ αρχιτεκτονικής εξασθενεί.

---

¹⁴ Για την οικογένεια Minovici ή Minovits κάνει λόγο η Ευαγγελία Γεωργιτσογιάννη (Γεωργιτσογιάννη, 2020: 523). Η ίδια αναφέρει πως η εν λόγω οικογένεια είναι «βουλγαρικής καταγωγής, ενώ εγκαταστάθηκε από τις αρχές του 19ου αιώνα στο Βουκουρέστι».

4. Η Αρτ-Ντεκό στο Βουκουρέστι

4.1 Το κίνημα «Αρτ-Ντεκό»

Κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου κάνει την εμφάνισή του στο Βουκουρέστι το καλλιτεχνικό και αρχιτεκτονικό ρεύμα της Art Déco/Αρτ-Ντεκό. Πρόκειται για καλλιτεχνικό κίνημα-είδος διακοσμητικής τέχνης, που εμφανίζεται στο Παρίσι το 1910 στην ζωγραφική, τη διακόσμηση, το σχέδιο, τη διαφήμιση, τη γραφιστική και την αρχιτεκτονική. Οι απαρχές του εμφανίζονται στην Δύση και το μοντερνισμό, καθώς θεωρείται εξέλιξη του εκλεκτικισμού. Η Mihaela Criticos αναλύει ενδελεχώς το στυλ της Αρτ-Ντεκό. Όπως αναφέρει η ίδια, πρόκειται για ένα «στυλ διεθνούς αρχιτεκτονικής που συνδυάζει στοιχεία μοντερνισμού με στοιχεία της λαϊκής και τοπικής παράδοσης» (Criticos, 2009: 9-12). Επιπλέον, χαρακτηρίζεται από μία ποικιλία ονομάτων, που στη σημερινή εποχή ορίζεται ως «μοντέρνο» στυλ αρχιτεκτονικής, «μοντερνιστικό» ή «contemporain». Έχει της ρίζες του στην γαλλική Art-Nouveau/Αρτ-Νουβό¹⁵, ενώ πολλοί μελετητές το ορίζουν ως το «στυλ του 1900». Στην μεταπολεμική περίοδο το στυλ της Αρτ-Ντεκό οριζόταν ως το «στυλ του 1925». Αξιοσημείωτο είναι ότι εγκαινιάστηκε στην «National Exhibition of Modern Decorative and Industrial Arts» στο Παρίσι. Ωστόσο, μέχρι τότε δεν είχε ευρεία αποδοχή από το κοινό. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 ξεκίνησε να υιοθετείται το στυλ αυτό σε πολλά κτίρια της περιόδου. Εκείνη την περίοδο όπως η ίδια η Criticos τονίζει, «η Αρτ-Ντεκό υιοθετείται ως «μεταμοντέρνα» αντίδραση ενάντια στην αυστηρότητα του κινήματος του μοντερνισμού, με κύριο χαρακτηριστικό της τη χρήση συμβόλων» (ό.π.: 254-258). Με την χρήση του ρεύματος της Αρτ-Ντεκό, «εκφράζονται οι έννοιες του πλουραλισμού, του σκεπτικισμού και του νέο-εμπειρισμού». Πρόκειται για έναν «μνημειακό κλασικισμό», μία «ουτοπία» όπως την ορίζει η Mihaela Criticos.

Ο Adrian Tinniswood τονίζει την ανάγκη για την δόμηση της οικιστικής αρχιτεκτονικής στο διάστημα μεταξύ των δύο Παγκοσμίων Πολέμων (Tinniswood, 2002: 6-7). Πολλοί αρχιτέκτονες της εποχής «δεν ενστερνίζονταν μορφές της νεωτερικότητας, ενώ επαναλαμβάνονταν τα ίδια αρχιτεκτονικά στυλ σε πολλά κτίσματα της περιόδου». Όπως σχολιάζει ο συγγραφέας, «ο καθηγητής της πολεοδομίας του Πανεπιστημίου του Λονδίνου, Patrick Abercrombie, έκανε λόγο για τις τάσεις στην οικιστική αρχιτεκτονική που δεν ήταν τίποτα άλλο παρά η Αρτ-Ντεκό αρχιτεκτονική» (ό.π.: 7-8). Ωστόσο, ο όρος «Αρτ-Ντεκό» πρωτοεμφανίστηκε το 1966 από το όνομα της έκθεσης «Les Années 25 Art Déco

---

¹⁵ Ο Άλκης Χαραλαμπίδης ορίζει ως «Art-Nouveau» το στυλ που «ξεκινά να εντοπίζεται από τις αρχές της δεκαετίας του 1880 μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, εμφανίζεται κυρίως στην αρχιτεκτονική και εκφράζει έννοιες συμβολισμού και διακοσμητικής τέχνης» (Χαραλαμπίδης, 2021: 201-202).

/Bauhaus¹⁶/Stijl/Es». Μέχρι τότε χρησιμοποιήθηκαν οι όροι «μοντέρνο στυλ πλοίου», «γραμμικό στυλ», «στυλ ουρανοξύστη», «μοντέρνο στυλ» και άλλα.

Η Patricia Bayer αναφέρεται στις επιρροές που δέχτηκε το στυλ της Αρτ-Ντεκό (Bayer, 1999: 11-35). Ειδικότερα, εμφανείς είναι οι επιρροές των αρχιτεκτόνων της Αρτ-Ντεκό από τον «μοντερνισμό, το Bauhaus, τον Ορθολογισμό, το De Stijl¹⁷ καθώς και του διεθνούς στυλ αρχιτεκτονικής». Επιπλέον, οι ανάγλυφες διακοσμητικές λεπτομέρειες έχουν τις βάσεις τους στο στυλ της «Βιεννέζικης αρχιτεκτονικής, τον σκανδιναβικό Ρομαντισμό και Νεοκλασικισμό, στις αρχές της Σχολής του Σικάγο, στον Ολλανδικό Εξπρεσιονισμό, τη βρετανική τέχνη αλλά κυρίως στην Αρτ-Νουβό». Η Αρτ-Νουβό αποτελεί τις απαρχές της Αρτ-Ντεκό.

4.2 Η Art-Deco στη Ρουμανία

Στην Ρουμανία εντοπίζεται μεγάλο εύρος της Αρτ-Ντεκό σε κτίρια του Βουκουρεστίου με κλασικιστικά στοιχεία και διακοσμητικές λεπτομέρειες. Κατά την Mihaela Criticos, «στην Ρουμανία η Αρτ-Ντεκό χρησιμοποιήθηκε ως μία έκφραση του κινήματος του μοντερνισμού, ως σύμβολο ενός προοδευτικού κράτους σε συνδυασμό με τα τοπικά στοιχεία και τη λαϊκή παράδοση» (Criticos, 2009: 232-252). Ειδικότερα όπως η ίδια αναφέρει, τη συναντάμε «σε αρχιτεκτονικά στοιχεία κτισμάτων και λεπτομέρειες όπως καλούπια, παράθυρα τύπου βιτρό, αετώματα, διακοσμητικά πλαίσια, θύρες, ενσωματωμένους φωτισμούς και πολυτελή φινιρίσματα». Με βάση τα παραπάνω, η Criticos παρατηρεί πως «το διεθνές¹⁸ αρχιτεκτονικό στυλ, το ρεύμα του κλασικισμού και εκλεκτικισμού, καθώς και το λεγόμενο «Νέο-Ρουμανικό» στυλ αρχιτεκτονικής δεν μπορούν ξεκάθαρα να εντοπιστούν λόγω της συνύπαρξης στοιχείων της Αρτ-Ντεκό».

Κατά την ίδια, «τα δημόσια κτίρια εγκαταλείπουν τη λαϊκή παράδοση και το λεγόμενο νέο-ρουμανικό στυλ αρχιτεκτονικής». Έτσι, εντοπίζονται «πολλές διαφορετικές εκδοχές της Αρτ-Ντεκό, με αποτέλεσμα να εξαλείφεται ο επίσημος χαρακτήρας των κτιρίων και να αποκτούν μία λιγότερο αυστηρή εμφάνιση». Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε δεν

---

¹⁶ Ως «Bauhaus» ορίζεται η αρχιτεκτονική τάση που «εισήγαγε ο Walter Gropius το 1919 συγχωνεύοντας την Σχολή Καλών Τεχνών και αυτή των Εφαρμοσμένων Τεχνών» ((Arnason, 2006: 310-311).

¹⁷ Το «De Stijl» ξεκίνησε «στην Ολλανδία το 1917 (εκφράστηκε στις υπόλοιπες χώρες κυρίως) και εμφανίστηκε κυρίως στην αρχιτεκτονική, διακόσμηση και γραφιστική με κύριο χαρακτηριστικό την αφαίρεση» (Χαραλαμπίδης, 2021: 258-259).

¹⁸ Ως Διεθνές αρχιτεκτονικό στυλ ορίζεται η «καλλιτεχνική τάση αρχιτεκτονικού πειραματισμού» που ξέσπασε το 1920 και βασική της αρχή ήταν η «η κατάργηση του τοίχου ως φέροντος στοιχείου στη δομή ενός κτίσματος» (Arnason, 2006: 302-303). Ο Χαραλαμπίδης κάνει λόγο για «μεγάλες ορθογώνιες επιφάνειες, χρήση υλικών όπως μέταλλο ή γυαλί, την επικράτηση φωτός και την ασύμμετρη διάταξη κενών χώρων (Χαραλαμπίδης, 2021: 235).

μπορεί κανείς να κάνει λόγο για την ύπαρξη ενός μοναδικού στυλ αρχιτεκτονικής σε κάθε κτίριο, καθώς σύμφωνα με την Criticos, «ο 19^{ος} αιώνας και οι αρχές 20^{ού} αιώνα είναι μία περίοδος συνύπαρξης πολλών διαφορετικών τάσεων που προήλθαν από την Δύση».

Επιπλέον, η συγγραφέας τονίζει πως «η έκφραση του κινήματος της Αρτ-Ντεκό είχε κάποια χαρακτηριστικά εξπρεσιονισμού, ενώ δεν εξέλειπε η αναφορά στο καλλιτεχνικό ρεύμα του κλασικισμού, καθώς και η λαϊκή παράδοση και το τοπικό στοιχείο». Έτσι, μπορεί κανείς κάλλιστα να κάνει λόγο για τον τρόπο έκφρασης του μοντερνισμού στη Ρουμανία. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως εντοπίζονται ως χαρακτηριστικά «η λειτουργικότητα και μνημειακότητα σε πολλά κτίσματα», αφού πραγματοποιούνταν πολλές παραγγελίες κολοσσιαίων κτισμάτων με Αρτ-Ντεκό στοιχεία. Χαρακτηριστική ήταν η χρήση πύργων σε πολλά κτίρια καθώς και πολλών παραθύρων σε προεξοχή.

4.3 Κτίρια-περιπτώσεις αναφοράς

Η Criticos σημειώνει πως ξενοδοχεία όπως το Union, Lido, Negoiu, Ambassador, το κτίριο ASIROM, και της Εθνικής Εταιρείας Ερυθρού Σταυρού (Societatea Națională de Cruce Roșie) din România «έχουν εκλεκτικιστικό χαρακτήρα με πολλά στοιχεία του νέου κινήματος της Αρτ-Ντεκό» (Criticos, 2009: 232-252). Ειδικότερα, χαρακτηριστική είναι «η χρήση της τριπλής πρόσοψης, οι καμπύλες γραμμές, τα φυτικά μοτίβα στα διαζώματα, οι περίτεχνες διακοσμήσεις των μπαλκονιών, η βαθμιδωτή και πυραμιδοειδής κατασκευή των άνω μερών των προσόψεων, η χρήση καμάρων, ζωφόρων και κίωνων». Παρακάτω θα αναλυθούν κάποια παραδείγματα κτιρίων στο Βουκουρέστι με στοιχεία της Αρτ-Ντεκό.

Το ξενοδοχείο Union αποτελεί ένα παράδειγμα αναφοράς. Κατασκευάστηκε μεταξύ 1929 και 1931 με αρχιτέκτονα τον Arghir Culina και μηχανικό τον Emil Prager (εικόνα 9) (ό.π.: 232-252). Η κεντρική πρόσοψη οριοθετείται και διακόπτεται από κάθετα διακοσμητικά στοιχεία. Τα μπαλκόνια και «τα παράθυρα φέρουν πλούσια Art-deco διακόσμηση, ενώ το ισόγειο τονίζεται και περιγράφεται από μία συνεχόμενη οριζόντια λωρίδα που το οριοθετεί». Τέλος, αξιοσημείωτη είναι η πυραμιδοειδής κλιμάκωση των όγκων στην ανωδομή της πρόσοψης.

Ένα ακόμη κτίριο που έχει εκλεκτικιστικά και Αρτ-Ντεκό στοιχεία είναι το κτίριο που στεγάζει τον ρουμανικό Ερυθρό Σταυρό (εικόνα 10). Το κτίριο της «Societatea Națională de Cruce Roșie din România» ανήκει στο 1876 υπό τον αρχιτέκτονα Ion D. Berindey αποτελεί και αυτό κτίσμα του ρεύματος της Αρτ-Ντεκό (ό.π.: 232-252). Σε αυτό εντοπίζονται στοιχεία εκλεκτικισμού του τέλους 19^{ου} και αρχών του 20^{ού} αιώνα. Η κατανομή των όγκων, το υψηλό

διάζωμα με φυτικά μοτίβα, η τριπλή πρόσοψη και οι λεπτεπίλεπτες λεπτομέρειες με τη χρήση του σιδήρου ως υλικό, είναι χαρακτηριστικά στοιχεία της Αρτ-Ντεκό.

Το ξενοδοχείο Lido χρονολογείται το 1928-1930 και αποτελεί και αυτό εξαιρετικό δείγμα της παρουσίας Αρτ-Ντεκό στο Βουκουρέστι (Scoffham, Machedon, 1999: 68-75). Σχεδιάστηκε από τον αρχιτέκτονα Ernest Doneaud. Σε αυτό παρατηρείται «η ύπαρξη δυναμικών όγκων στα μπαλκόνια των προσόψεων, ενώ οι ευθείες οριζόντιες γραμμές της πρώτης σειράς μπαλκονιών θρυμματίζονται και ξαναενώνονται ψηλότερα σε συνεχείς κυματιστές γραμμές» (εικόνα 11). Το κτίριο έχει «γεωμετρικότητα και καμπυλότητα στο άνω μέρος ξύλινων παραθύρων του ισόγειου και στις γραμμές του θόλου στην κεντρική πρόσοψη». Ο κυματισμός αυτός εντοπίζεται εξίσου στο εσωτερικό του κτιρίου και αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα Αρτ-Ντεκό.

Το ξενοδοχείο Negoiu (Stănescu) κατασκευάστηκε το 1928-1929 και αποτελεί ένα εξίσου χαρακτηριστικό παράδειγμα της παρουσίας της Αρτ-Ντεκό στο Βουκουρέστι (εικόνα 12) (ό.π.: 68-70). Στο ισόγειο χρησιμοποιήθηκε ως υλικό ο σίδηρος. Στην κεντρική πρόσοψη εντοπίζεται «θόλος και ημικυκλικά τόξα στις κάθετες σειρές παραθύρων». Το βλέμμα ενός περαστικού «καθοδηγείται προς το άνω μέρος». Επιπλέον, παρατηρούνται «διαδοχικές εναλλαγές άνω επιπέδων σε διακοσμητικά στοιχεία, στηθαία στο μπαλκόνι, κοίλο, στιβαρό, ενώ τα μπαλκόνια πλαισιώνονται από κίονες και καμάρες με διακοσμητική ζωφόρο στα άνω μέρη τους». Στο τελευταίο επίπεδο το μπαλκόνι είναι ενιαίος χώρος χωρίς οριοθετήσεις. Πρόκειται για μία «εναέρια σύνθεση» και ένα εξίσου σημαντικό δείγμα της Αρτ-Ντεκό.

Στην οδό Batiștei 14 κατασκευάστηκε το 1934 το κτίριο της «Arta și cultura Bucureștiului» («Η Τέχνη και ο Πολιτισμός του Βουκουρεστίου») -«ARTCUB» και ιδρύθηκε το 1901 (Criticos, 2009: 232-252). Τα σχέδια του κτιρίου ανήκαν στους αρχιτέκτονες Ioan Roșu και Radu Culcer. Παλαιότερα λειτουργούσε ως γυμναστήριο. Όταν εγκαινιάστηκε ήταν η μεγαλύτερη αίθουσα εκδηλώσεων. Στο παρόν κτίριο εντοπίζονται «γωνιακοί όγκοι, εσοχές στις εισόδους, πολυγωνικά μπαλκόνια, οριζόντιες γραμμές θόλων, χρήση διαφορετικών χρωμάτων στις επιφάνειες, γραμμική διακόσμηση, σκουρόχρωμο φυτικό μοτίβο από σίδηρο, λευκό σοβάτισμα για προσθήκη αντίθεσης, διπλή πρόσοψη με ενδιάμεσο στοιχείο» (εικόνα 13).

Το κτίριο «ASIROM» πρόκειται για «ένα νεωτερικό κτίσμα με Αρτ-Ντεκό λεπτομέρειες και στοιχεία κλασικισμού, υπό τον αρχιτέκτονα Ion Ionescu» (ό.π.: 232-252). Η κύρια είσοδος περιέχει στοά και τονίζεται από οριζόντια πλαίσια. Ο θόλος είναι

«βαθμιδωτός και πολυγωνικός» (εικόνα 14). Στο άνω μέρος της κεντρικής εισόδου «εντοπίζονται τέσσερις λεπτεπίλεπτοι κίονες οι οποίοι συνεχίζουν ενιαία ως τον τέταρτο όροφο απολήγοντας σε κιονόκρανα με σχήμα φυτικών μοτίβων (λουλουδιών)». Στο επιστέγασμα του γωνιακού όγκου εντοπίζεται τρούλος με πολλούς γεωμετρικούς όγκους «roivriere».

Με λίγα λόγια, το αρχιτεκτονικό κίνημα της «Αρτ-Ντεκό» πρωτοεμφανίστηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα στο Παρίσι, έχει τις ρίζες του στη γαλλική Αρτ-Νουβώ, τον ρομαντισμό και νεοκλασικισμό. Στην Ρουμανία εμφανίζεται σε κτίρια δημόσιου κυρίως χαρακτήρα των τελών 19^{ου} αιώνα έως και μέχρι πριν τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο με στοιχεία εκλεκτικισμού, καθώς εντοπίζονται πολλά διαφορετικά στυλ σε ένα κτίριο. Κάποια από τα στοιχεία που μπορεί κανείς να παρατηρήσει σε κτίρια του Βουκουρεστίου με αναφορές Art-Deco είναι η τριπλή πρόσοψη, η πυραμιδοειδής-κλιμακωτή διάταξη, τα φυτικά διακοσμητικά μοτίβα και οι περίτεχνες διακοσμήσεις στα μπαλκόνια. Παράλληλα, σε μοντερνιστικά κτίρια του Βουκουρεστίου παρατηρείται η αφαιρετική παρουσία της Art-Deco, με τις γωνιακές προσόψεις και αντίστοιχη διάταξη με περισσότερο γραμμικό και αφαιρετικό τρόπο (εικόνα 15).

5. Ο Μοντερνισμός στη Ρουμανία

Ο Augustin Ioan στο «Power, Play and National Identity» αναλύει διεξοδικά την μοντερνιστή αρχιτεκτονική και τέχνη της εποχής της δεκαετίας του 1930 (Ioan, 1999: 47-52). Πιο συγκεκριμένα, αναλύει πως το διάστημα λίγο πριν τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο μία σειρά από κοινωνικοπολιτικά προβλήματα, όπως η οικονομική και ηθική κρίση, η απειλή ενός αναδυόμενου πολέμου και ο ριζοσπαστισμός, οδήγησε σε μία νέα τάση αρχιτεκτονικής. Πρόκειται για μία «ορθολογιστική» αρχιτεκτονική με «λιτές και σοβαρές προσόψεις με κάποιες λεπτομέρειες νεοκλασικιστικές, μπαρόκ και αναγέννησης». Πρόκειται για ένα στυλ που ο Ioan ορίζει ως «purged classicism/συντηρητικό μοντερνισμό». Ωστόσο, ο ίδιος σημειώνει πως λόγω της κυβέρνησης, που υποτίθεται ότι εκπροσώπευε μία προοδευτική αριστερά, η απάντηση στο πρόβλημα των πολλών διαφορετικών αρχιτεκτονικών τάσεων της δεκαετίας του 1930 ήταν «η συνύπαρξη όλων και η προοδευτική στάση της εξουσίας σε αυτό».

Ο Ernie Scoffham στο άρθρο του «Modernism sustained: Bucharest in the 1930s and 1990» αναλύει το κίνημα του μοντερνισμού στο Βουκουρέστι κατά τη διάρκεια του 20^{ού} αιώνα (Scoffham, 1999: 319-329). Πρόκειται για έναν «δημοκρατικό μοντερνισμό» όπως τον ορίζει ο αρθρογράφος. Μετά την εθνική ενοποίηση της Ρουμανίας το 1918, «υιοθετήθηκαν οι αρχές του διεθνούς μοντέρνου αρχιτεκτονικού κινήματος χωρίς, παράλληλα, να εγκαταλείπονται η λαϊκή παράδοση και τα εθνικά τοπικά στοιχεία». Κατά αυτό τον τρόπο, «οι αρχιτέκτονες στο Βουκουρέστι κατάφεραν να προσαρμόσουν το μοντέρνο στυλ αρχιτεκτονικής στη ρουμάνικη παράδοση».

Ο Lucian Boia αναφέρει πως ο μοντερνισμός του 1930 στη Ρουμανία είχε ως κυρίαρχα στοιχεία τις «λιτές και ευθυγραμμισμένες φόρμες» (Boia, 2001: 284-286). Στους ουρανοξύστες αμερικανικού τύπου στην Calea Victoriei, το κτίριο του Εθνικού Θεάτρου (ρουμ. Teatrul Național) και το Palatul¹⁹ Telefoanelor (Το ανάκτορο των τηλεφώνων - εικόνα 15) εντοπίζεται «το λεγόμενο στυλ αρχιτεκτονικής του Καρόλου Β΄, με κυρίαρχα στοιχεία τον κλασικισμό και τη μνημειακότητα». Στην οδό Brătianu εντοπίζονται σημαντικά κτίρια της δεκαετίας του 1930 με «μοντερνιστικά στοιχεία» όπως «η Νομική Σχολή- Școala de Drept του αρχιτέκτονα Petre Antonescu και η Στρατιωτική Σχολή του Duiliu Marcu». Στη

---

¹⁹ Η έννοια «palatul» συναντάται σε πολλές περιγραφές αρχιτεκτονικών μνημείων στο Βουκουρέστι. Ο καθηγητής Alexandru-Ionuț Petrișor κατά τη διάρκεια της συνάντησής μας (12/6/2022) τόνισε πως «σε πολλές περιπτώσεις η λέξη «palatal-παλάτι» αποκτά την έννοια της πολυτελούς οικίας/οικοδομήματος ή του μεγάρου και όχι την αρχική σημασία της λέξης παλάτι-ανάκτορο».

Calea Victoriei επίσης, παρατηρούμε στα κτίρια των *Ministrul afacerilor externe/interne* (Υπουργείο Εξωτερικών και Εσωτερικών), στα οποία εντοπίζονται στοιχεία μοντερνισμού.

Οι Anca Bocăneț, Mihaela Zamfir Grigorescu και Adele Avini κάνουν λόγο για τον μοντερνισμό μέσα από την αρχιτεκτονική του Ρουμάνου αρχιτέκτονα Marcel Iancu (Bocăneț, 2011: 93-103, Grigorescu, 2011 και Avini, 2012: 40-52). Ο Iancu υπήρξε ο «πρόδρομος» του μοντερνισμού της Μεσοπολεμικής αρχιτεκτονικής στη Ρουμανία. Στα τέλη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου είχε εκπληρώσει τις σπουδές του στο Παρίσι στην *Ecole des Beaux Arts*. Και μετά την επίσκεψή του στη Ζυρίχη επέστρεψε το 1922 στο Βουκουρέστι. Σημαντική υπήρξε «η συμμετοχή του στο κίνημα Dada²⁰». Το 1926-1927 κτίζει τις πρώτες του «μοντερνιστικές οικίες» στο Βουκουρέστι. Χαρακτηριστικά στοιχεία της αρχιτεκτονικής του είναι οι «πλαϊνές προσόψεις και οι τυφλές προσόψεις, καθώς και τα ανάγλυφα πάνω σε ξύλο». Η αρχιτεκτονική του Marcel Iancu ξεχωρίζει από το γεγονός ότι «ενώ στο εξωτερικό των κτισμάτων επικρατεί αυστηρότητα και μινιμαλισμός του μοντερνισμού, στο εσωτερικό χρησιμοποιεί πληθώρα χρωμάτων στους τοίχους, εντοιχιζόμενα έπιπλα καθώς και παράθυρα ως πίνακες». Επίσης, σημαντική είναι η αναφορά του αρχιτέκτονα σε άλλες Ρουμάνες καλλιτέχνιδες και Ρουμάνους καλλιτέχνες. Για παράδειγμα, «κάνει χρήση των ανάγλυφων της *Milița Petrașcu* στην πρόσοψη της *vila Chinbescu*». Τέλος, ο ίδιος έδινε μεγάλη έμφαση στην εφαρμογή των αρχών και της θεωρίας του «μοντερνισμού».

Κάποια δείγματα της αρχιτεκτονικής του είναι η *vila Fuchs* στην *Calea Negustori*, και το κτίσμα στην περιοχή *Trinității*. Πρόκειται για κτίσματα με ισόγειο, άνω όροφο και σοφίτα. Στη *vila Fuchs* εντοπίζεται «επίδραση από το *syul raquebot* με τη χρήση μεταλλικού κιγκλιδώματος στο μπαλκόνι» (εικόνα 16). Επιπλέον, «η τοποθέτηση γωνιακών παραθύρων ήταν σημαντικό στοιχείο που εντοπίζεται στην αρχιτεκτονική του». Ακόμη, πολυκατοικίες δύο έως τριών ορόφων με κύρια χαρακτηριστικά την πλαστικότητα και την λιτότητα του μοντερνισμού κτίστηκαν από τον ίδιο. Από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1930 έκτισε πολυκατοικίες πολυώροφες με πάνω από πέντε ορόφους, όπως για παράδειγμα αυτές στη *Calea Luchian*. Χαρακτηριστικό στοιχείο σε αυτές είναι «η στρογγυλεμένη γωνία στα πλάγια της πρόσοψης».

Ο Χολέβας στο βιβλίο του «*Αρχιτεκτονική του Μεσοπολέμου στα Βαλκάνια*» αναφέρεται σε σημαντικούς Ρουμάνους αρχιτέκτονες της περιόδου (Χολέβας, 1994: 140-142). Ο G. M. Cantacuzino ήταν ηγετική μορφή της μεσοπολεμικής αρχιτεκτονικής στη

---

²⁰ Πρόκειται για καλλιτεχνικό κίνημα «που ξέσπασε τον 20^ο αιώνα και βασίζεται στη μηδενιστική και αναρχική ιδεολογία, ενώ χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει εναλλακτικές μορφές τέχνης» (Χαραλαμπίδης, 2021: 219-220).

Ρουμανία. Επιπλέον, ο Duiliu Marcu δραστηριοποιείται εξίσου στην μεσοπολεμική αρχιτεκτονική στη Ρουμανία με στοιχεία «από κλασικισμό και φασιστικής αρχιτεκτονικής, ενώ στα μεταγενέστερα κτίριά του συνδυάζει την ορθολογιστική αρχιτεκτονική». Μερικά έργα του, που εντοπίζονται στο Βουκουρέστι, είναι το ξενοδοχείο «Athénée Palace» (εικόνα 17), η μονοκατοικία στην Aleea Modrogan, η πολυκατοικία στην οδό Știrbei Vodă, και το κτίριο της Βιβλιοθήκης της Ρουμανικής Ακαδημίας (Biblioteca Academiei Române, εικόνα 18).

Οι Machedon και Scoffham αναφερόμενοι στο ξέσπασμα του καλλιτεχνικού κινήματος του μοντερνισμού στη Ρουμανία, σημειώνουν πως αυτός «άνθισε το 1939 κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου» (Machedon, Scoffham, 1999: 50-63). Όπως τονίζουν οι συγγραφείς εξίσου αυτό που προαναφέρθηκε, «το ρεύμα του μοντερνισμού συχνά συνδυάζεται με το τοπικό στοιχείο και την λαϊκή παράδοση». Ειδικότερα, σχολιάζουν πως οι νέες αρχές του μοντερνισμού, δηλαδή «η λιτότητα, η αφαίρεση, η βιωσιμότητα και ο μιμιμαλισμός, έχουν ενταχθεί στη λαϊκή παράδοση με σκοπό να διατηρηθεί η εθνική ταυτότητα της Ρουμανίας». Επιπλέον, σημειώνουν πως ο μοντερνισμός στη Ρουμανία είχε «διαφορές από αυτόν της Ευρώπης και λιγότερο επαναστατικό χαρακτήρα», καθώς συνδύαζε στοιχεία λαϊκής παράδοσης και τοπικισμού. Οι Machedon και Scoffham κάνουν αναφορά σε διαφορετικά στυλ πολλών αρχιτεκτόνων που εκφράστηκαν μέσα από το καλλιτεχνικό ρεύμα του μοντερνισμού (ό.π.: 68-75). Κάποιοι από αυτούς είναι ο Creangă, Duiliu Marcu και Octav Doicescu. Ειδικότερα, μετά το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου επικρατεί η αισθητική των Creangă, Georgescu και Rudolf Fraenkel.

Οι Nicolae Lascu και Ana Maria Zahariade κάνουν λόγο για το μοντερνισμό του Horia Creangă (Lascu, Zahariade, 1993: 104-109). Ο Creangă φοίτησε στην École des Beaux-Arts στο Παρίσι, ενώ φοίτησε και στη σχολή Αρχιτεκτονικής του Βουκουρεστίου πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Το κυριότερο έργο του «έλαβε χώρα το διάστημα μεταξύ 1930-1940». Κατασκεύασε «οικίες, πολυκατοικίες, καταστήματα, στάδιο, σχολεία, περίπτερα εκθέσεων, γραφεία και ούτω καθεξής». Χαρακτηριστικό του επίτευγμα είναι η αξιόλογη οργάνωση των χώρων καθώς και η αρμονία που παρατηρείται στα έργα του. Σημαντικά από αυτά είναι η vila C. Constantinescu, vila I. Miclescu (εικόνα 19), vila A. Dimitrescu, το κτίριο A. Davidoglu (εικόνα 20) καθώς και το κτίριο Burileanu-Malaxa. Οι Machedon και Scoffham χαρακτηρίζουν τον μοντερνισμό του Creangă ως «ριζοσπαστικό», «αυστηρό» που στόχος του ήταν «η ανάδειξη μίας βιώσιμης αρχιτεκτονικής και η διαχρονικότητα» (Machedon, Scoffham, 1999: 50-63). Αυτό που επιτυγχάνεται -σύμφωνα με τους ίδιους- είναι «η γεωμετρική λιτότητα, ο μιμιμαλισμός και η αφαίρεση στην αρχιτεκτονική του». Τέλος, ο

Χολέβας αναφέρει πως ο Creangă ήταν «εκπρόσωπος του μοντέρνου ρασιοναλιστικού κινήματος, ενώ παράλληλα συνδύαζε στοιχεία παράδοσης και τοπικισμού» (Χολέβας, 1994: 140-142). Σημαντικά έργα του που εντοπίζει στο Βουκουρέστι είναι η μονοκατοικία στην Aleea Alexandru, το συγκρότημα «Patria» καθώς και πολλά βιομηχανικού τύπου κτίρια.

Επομένως, είναι φανερό πως ο μοντερνισμός στη Ρουμανία εκφράστηκε με διαφορετικό τρόπο από ό,τι στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Αυτό που παρατηρείται είναι ότι ενώ υιοθετούνται οι αρχές του μοντερνισμού και τα αφαιρετικά στοιχεία, ενσωματώνονται εξίσου στοιχεία τοπικής κουλτούρας και λαϊκής παράδοσης.

6. Η περίοδος της δικτατορίας του Nicolae Ceaușescu

6.1 Η αρχιτεκτονική και το αστικό τοπίο του Βουκουρεστίου κατά την περίοδο του Ceaușescu

Η Ana Maria Zahariade, σκιαγραφεί το κλίμα της εποχής επί Nicolae Ceaușescu (Zahariade, 2011: 25-40). Η ίδια κάνει λόγο για έναν «οικονομικό σταλινισμό», σύμφωνα με τον οποίο δεν υπήρχαν ιδιωτικά αρχιτεκτονικά γραφεία, ενώ η κατασκευή κτιρίων ελεγχόταν από το κράτος. Παράλληλα, στόχος μέσω των οικονομικών μετασχηματισμών που εφαρμόστηκαν ήταν «η καταστολή της πολιτικής αντιπολίτευσης». Το γενικότερο κλίμα ήταν η επιβολή της «τρομοκρατίας». Χαρακτηριστικό είναι ότι ο αρχιτέκτονας Cantacuzino φυλακίστηκε. Το 1932 συγκροτήθηκε η λεγόμενη «Ένωση Σοβιετικών Αρχιτεκτόνων». Το 1952 με την «επιβολή του σταλινικού συγκεντρωτισμού ορίστηκε ο έλεγχος επενδύσεων από το κομμουνιστικό κόμμα, η ελευθερία έκφρασης εξισώθηκε με το ιδεώδες του σοσιαλιστικού ρεαλισμού και η πολιτική ιδεολογία χρησιμοποιήθηκε για την εκπαίδευση των αρχιτεκτόνων και το νέο σχεδιασμό». Επιπλέον, εντοπίστηκαν έγγραφα του κόμματος με οδηγίες για την κατασκευή των κτιρίων, ενώ ορίστηκε η «CSP-Κρατική Επιτροπή Σχεδιασμού».

Ο Darrick Danta αναφέρει πως το στυλ της αρχιτεκτονικής του Ceaușescu ήταν επηρεασμένο από το ασιατικό και κορεάτικο στυλ αρχιτεκτονικής, ενώ δεν εξέλειπαν στοιχεία και αναφορές στη λαϊκή παράδοση της Γεωργίας και Ρουμανίας αλλά και του νεοκλασικιστικού στυλ (Danta, 1993: 170-181). Στόχος του Ceaușescu ήταν «η μετατροπή του Βουκουρεστίου ως την πρώτη σοσιαλιστική πρωτεύουσα και λόγω αυτής της σοσιαλιστικής και κομμουνιστικής ιδέας κατασκευάστηκαν δημόσια κρατικά κτίρια μεγαλοπρεπούς και μνημειώδους χαρακτήρα όπως το κτίριο Casa Poporului».

Η νέα αρχιτεκτονική ορίζεται ως «βιομηχανική» και εκφράζεται μέσω της χρήσης της το νέο πολιτικό ιδεώδες (Zahariade, 2011: 42-54). Μερικά παραδείγματα των καινούργιων κατασκευών είναι οι σιδηροδρομικές γραμμές Bumbesti - Livezeni και Salvia-Viseu. Στην αρχή της εφαρμογής της υπήρχε μία ισορροπία μεταξύ αισθητικών παρεμβάσεων των πολιτικών αρχών και της ελευθερίας της έκφρασης του αρχιτέκτονα. Στα τέλη της εφαρμογής της βιομηχανικής αρχιτεκτονικής χρησιμοποιούνταν «μεταλλικά και υλικά φινιρίσματος, ενώ η σοσιαλιστική πόλη αποτελούνταν από οικίες κρατικής χρηματοδότησης, εφόσον κατεδαφίστηκαν τα προηγούμενα κτίρια». Παράλληλα, το 1966 αναδιαρθρώνεται η πολιτική για την κατασκευή οικιών. Η τελευταία πραγματοποιούνταν μέσω «ενυπόθηκων δανείων, ένα μέτρο που στην πορεία αποτέλεσε μία μορφή δουλείας

λόγω κόστους και επιτοκίων». Η Zahariade ορίζει τη κατεδάφιση των πολυκατοικιών του 1958-1959 ως «την αφορμή για σβήσιμο κάθε ίχνους παλαιάς κοινωνίας μέσω του κολεκτιβισμού και τον αστικό εκσυγχρονισμό». Τέλος, δεν παραλείπει να αναφερθεί στη χρήση «cvarstal», είδος «αστικού οικοδομικού τετραγώνου, όπου η στέγαση ήταν συλλογική γύρω από ένα σύστημα αυλών».

Σύμφωνα με τον Darrick Danta, ο δικτάτορας Ceaușescu είχε ως στόχο ένα αστικό σχέδιο «συμφυές με τις αρχές του μαρξισμού-λενινισμού» (Danta, 1993: 170-192). Πιο συγκεκριμένα, όπως ο ίδιος τονίζει «κατάφερε ο δικτάτορας να αλλάξει τη χρήση δημόσιων κτιρίων, να αυξήσει τις βιομηχανικές μονάδες, να αλλάξει τα ονόματα των λεωφόρων για να τιμήσει ονόματα όσων συμμετείχαν στην Επανάσταση καθώς και να οργανώσει νέο σχέδιο κατασκευής κατοικιών, αυτό των τετραώροφων πολυκατοικιών» (ό.π.: 171-172).

Ο Darrick Danta ορίζει ως την πρώτη φάση της δικτατορίας του Ceaușescu το 1965-1980 (ό.π.: 173). Σε αυτή την περίοδο ο Ceaușescu κατεδάφισε πολλά χωριά γύρω από το Βουκουρέστι, έκτισε νέες λεωφόρους και μετρό, ενώ στόχος του ήταν «η αστικοποίηση και η αναδιοργάνωση του εποικισμού». Οι είσοδοι των πόλεων συμβόλιζαν τη «μαρξιστική ιδεολογία και τόνιζαν τον επαναστατικό χαρακτήρα». Συνεχίζοντας την ανάλυσή του ο Danta, ορίζει ως δεύτερη φάση το 1980-1989 (ό.π.: 174). Σε αυτό το διάστημα τα ταξίδια του Ceaușescu στην Κίνα και τη Βόρεια Κορέα διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στην αρχιτεκτονική του Βουκουρεστίου. Ο ίδιος εκμεταλλευόμενος τον σεισμό του 1977 που κατέστρεψε πολλά σημαντικά και ιστορικά κτίσματα του Βουκουρεστίου, κατάφερε να αλλάξει ριζικά το αστικό τοπίο της πόλης. Με τη χρήση της μνημειακής αρχιτεκτονικής, την οποία εισήγαγε, επιδίωξε με τον δικό του τρόπο να εκφράσει την «απελευθέρωση του Ρουμανικού λαού και το επαναστατικό ιδεολόγημα» (ό.π.: 175).

Ο Jarvis Bob κάνοντας λόγο για την πόλη του Βουκουρεστίου αναφέρεται στην επικράτηση του μεταμοντερνισμού στη σοσιαλιστική αρχιτεκτονική του 1946-1989 στο Βουκουρέστι (Jarvis, 2018: 5-22). Ειδικότερα, για την περίοδο της δικτατορίας του Ceaușescu ορίζει ως επικρατέστερο στυλ αρχιτεκτονικής τον «κλασικιστικό μοντερνισμό». Στην αρχή της εποχής του δικτάτορα επικρατούσε η εικόνα του μνημειακού στυλ, των μεγάλων προσώψεων όμοια με αυτή του Παρισιού. Ερχόταν, ωστόσο, σε πλήρη αντίφαση με τους παράπλευρους δρόμους και τα στενά με τις ακανόνιστες φτωχικές οικίες. Αργότερα, όταν η τέχνη χρηματοδοτούνταν από το κράτος και το κομμουνιστικό κόμμα, το αστικό τοπίο αλλάζει ριζικά και επικρατεί μία αίσθηση «σκοταδισμού», η οποία

αποτυπώνεται εξίσου σε πίνακες καλλιτεχνών της εποχής, όπως αυτοί του Alexandru Toroia.

Όπως αναφέρει ο Vachon, ο Ceausescu κατάφερε το 1985 να κατεδαφίσει μεγάλο μέρος ιστορικών κτισμάτων και μνημείων, περίπου το ένα πέμπτο, για να κατασκευάσει το κτίριο «Casa Poporului» στη λεωφόρο της Νίκης του Σοσιαλισμού. Ειδικότερα, ναοί του 19^{ου} αιώνα και 9.300 οικίες δεν εντοπίζονται πλέον (Vachon, 1994: 59). Επιπλέον, ο Danta αναφέρει ότι μέχρι την πτώση του Ceausescu, πολλές περιοχές ιστορικής σημασίας που βρίσκονταν στο κέντρο του Βουκουρεστίου καταστράφηκαν, όπως η Uranus (Danta, 1993: 174). Πιο συγκεκριμένα, 40.000 άτομα αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις οικίες τους πολλές φορές χωρίς έγκαιρη προειδοποίηση. Το αποτέλεσμα ήταν η ριζική αλλαγή της πόλης του Βουκουρεστίου.

Οι Alexandru Mexi και Ioana Tudora σχολιάζουν την πολιτική κατεδάφισης ιστορικών μνημείων του Ceausescu (Mexi, Tudora, 2013: 352-353). Ειδικότερα, γράφουν πως η κατασκευή του «Παλατιού του Λαού» αποτέλεσε αφορμή και δικαιολογία που την εκμεταλλεύτηκε ο Ceausescu προκειμένου να κατεδαφίσει πολλά ιστορικά κτίρια του Βουκουρεστίου. Επιπλέον, οι ίδιοι αναφέρουν πως ο δικτάτορας ένωθε «ξένος» στο Βουκουρέστι και η πρακτική του ήταν να διαγράψει την ιστορία του παρελθόντος του Βουκουρεστίου, ώστε να κατασκευάσει νέα ιστορία με το οικοδόμημα «Casa Poporului». Στη συνέχεια, τονίζουν πως οι εν λόγω κατεδαφίσεις δυστυχώς πραγματοποιήθηκαν χωρίς ένα νέο αστικό πλάνο και τα νέα κτίσματα κτίστηκαν βιαστικά με στόχο να καλύψουν τους κενούς χώρους που δημιουργήθηκαν. Τέλος κλείνουν το συλλογισμό τους γράφοντας πως η αναπροσαρμογή του παλαιού αστικού τοπίου δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ (ό.π.: 362).

Οι Ducian Light και Craig Young στο άρθρο τους «Reconfiguring Socialist Urban Landscapes: The left over spaces of State-Socialism in Bucharest» κάνουν λόγο για τη «μεγαλομανία» του δικτάτορα (Light, Young, 2010: 5-16). Οι ίδιοι σημειώνουν πως η κυριαρχία του βασιζόταν σε ένα σχέδιο «λατρείας της προσωπικότητάς του» και μίας αναδιαμόρφωσης του κέντρου του Βουκουρεστίου με συμβολικό χαρακτήρα της Επανάστασης. Ο ίδιος είχε ως στόχο να προβάλει μία δική του οπτική για την «Ένωση της Ρουμανίας» και το Ρουμανικό Εθνικισμό.

Οι Παπαδοπούλου και Βενέτη συγκρίνουν την πρακτική του Λένιν με αυτή του Ceausescu (Papadopoulou, Veneti, 2005: 7-10). Πιο συγκεκριμένα, οι ίδιες αναφερόμενες στην κατεδάφιση των τσαρικών αγαλμάτων από τον Λένιν την περίοδο από το 1918 και την αντικατάστασή τους με νέα μνημεία του σοσιαλιστικού ρεαλισμού τονίζουν τον κοινό στόχο

τόσο του Λένιν όσο και του Ceaușescu. Αυτός δεν ήταν άλλος από την διαγραφή του ιστορικού παρελθόντος και την δημιουργία του κομμουνιστικού παρόντος. Κάτι αντίστοιχο συνέβη και στην περίπτωση του Ceaușescu, αφού με δική του εντολή κατεδαφίστηκαν πολλά σημαντικά ιστορικά μνημεία του Βουκουρεστίου, όπως προαναφέρθηκε.

Οι Young και Light σχολιάζουν ενδελεχώς τον τρόπο που η πολιτική εξουσία και το εκάστοτε πολιτικό καθεστώς επηρεάζει άμεσα τον αστικό σχεδιασμό (Light, Young, 2010: 5-7). Οι ίδιοι παρατηρούν πως όταν αλλάζει το πολιτικό καθεστώς, τότε παρατηρούνται αντίστοιχες αλλαγές στην αρχιτεκτονική των πόλεων. Αυτό παρατηρείται ιδιαίτερα στις περιπτώσεις των αστικών κέντρων και πρωτευουσών στην περιοχή της Ανατολικής και κεντρικής Ευρώπης. Όσον αφορά το σοσιαλιστικό χαρακτήρα που επικρατεί σε πολλές από αυτές της πόλεις, είναι εμφανή μέχρι και σήμερα τα κατάλοιπα του σοσιαλισμού, καθώς κυριαρχούν σε κτίρια δημόσιου χαρακτήρα.

Ο Scoffham αναφέρει πως η σημερινή Ρουμανία χρήζει διαχείρισης της κληρονομιάς του «Παλατιού του Λαού» που εκφράζει το δικτατορικό καθεστώς του Ceaușescu, αλλά και των μεταπολεμικών πολυώροφων διαμερισμάτων «block of flats», τα οποία στεγάζουν πάνω από δύο εκατομμύρια Ρουμάνες και Ρουμάνους πολίτες σήμερα (εικόνες 21-22) (Scoffham, 1999: 319-329). Όπως σημειώνει ο αρθρογράφος, τα γιγάντια κτίσματα αποτελούν πρόβλημα στην συνοχή της πόλης, καθώς είναι αυθαίρετα τοποθετημένα, διακόπτουν τη συνέχεια και την ολότητα του Βουκουρεστίου, μπλοκάρουν τους δρόμους, ενώ επιβάλλουν το σύμβολο του ολοκληρωτικού καθεστώτος στην ατμόσφαιρα και το κλίμα της πόλης.

Η Ina Vershinina κάνει αναφορά στην σημασία του ιστορικού χρόνου και σχολιάζει πως η δομή της πόλη και η αρχιτεκτονική της επηρεάζεται άμεσα από αυτόν (Vershinina, 2017: 1001-1002). Με λίγα λόγια «ο ιστορικός χρόνος και η εκάστοτε ιστορική περίοδος, καθώς και οι κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές συνθήκες συμβάλλουν άμεσα στην δημιουργία και οποιαδήποτε αλλαγή του αστικού τοπίου». Κάτι αντίστοιχο συνέβη και στην περίπτωση του Βουκουρεστίου με την οριστική αλλαγή του αστικού χώρου, όταν στην εξουσία ανήλθε ο Ceaușescu και επέβαλε τη Δικτατορία.

Ο Alexandru Panaitescu σκιαγραφεί το γενικότερο κλίμα εκείνης της περιόδου που επικρατούσε στο Βουκουρέστι και τη περιοχή της Ρουμανίας. Ειδικότερα, ο ίδιος αναφέρει πως από τα τέλη της δεκαετίας του 1940 πολλές ιδιωτικές αρχιτεκτονικές εταιρείες έκλεισαν και έτσι η αρχιτεκτονική τέχνη γίνεται στρατευμένη (Panaitescu, 2012: 32-36). Το 1952-1990 λειτούργησε το «Bucharest Project Institute», το οποίο ανέλαβε αποκλειστικά

την πολεοδομία του Βουκουρεστίου. Εκείνη την περίοδο κτίστηκαν πολλά συλλογικά συγκροτήματα οικιών (ό.π.: 42-59). Σε γενικές γραμμές το αστικό τοπίο πραγματοποιήθηκε με βάση το πολιτικό ιδεώδες εκείνης της εποχής και η αρχιτεκτονική ως τέχνη ακολουθούσε τις επιταγές του κομμουνισμού.

Ο John Lampe σχολιάζει την περίοδο του κομμουνισμού στη Ρουμανία επί Ceaușescu (Lampe, 2006: 237-245). Ο ίδιος σχολιάζει πως ο Ceaușescu αρχικά ξεκίνησε με την «υπόσχεση» για «καινοτόμες μεταρρυθμίσεις και χαλαρό κομμουνιστικό έλεγχο, αλλά γρήγορα εξελίχθηκε σε δικτατορικό καθεστώς» (ό.π.: 240-245). Ο Ceaușescu απέκτησε μεγαλύτερη ανταπόκριση στο ρουμανικό λαό το 1968 όταν κινητοποίησε τις ένοπλες δυνάμεις σε περίπτωση εισβολής στη Ρουμανία, μετά το γεγονός της εισβολής της Σοβιετικής Ένωσης στη Τσεχοσλοβακία. Από εκείνη την περίοδο είχαν ήδη αρχίσει να διαγράφονται οι πρώτες συνιστώσες του τρόπου κυβέρνησής του, ιδιαίτερα όταν ο ίδιος έκρινε αρνητικά την ελευθερία έκφρασης των Ρουμάνων συγγραφέων.

Επιπλέον, ο John Lampe δεν παραλείπει να σχολιάσει την επίσκεψη του δικτάτορα στην Κίνα και στη Βόρεια Κορέα (ό.π.: 241). Πρόκειται για ένα ταξίδι σταθμός που άλλαξε ριζικά τη στάση του Ceaușescu στη διακυβέρνησή του στην περιοχή της Ρουμανίας, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Αμέσως μετά την επιστροφή του από τα ταξίδια του «απαίτησε νέους κώδικες συμπεριφοράς σύμφωνα με την κομμουνιστική ιδεολογία, καθώς και εκπαίδευση πάνω στην επανάσταση της Κίνας». Τελικά αυτό που κατάφερε ο Ceaușescu ήταν να αφήσει κρατικό χρέος αξίας δέκα δισεκατομμυρίων δολαρίων μέχρι το 1980, ενώ το 1981 γιόρτασε την επέτειο συγκεντρωτικού και ανεξάρτητου ρουμανικού κράτους (ό.π.: 243). Για να λύσει το οικονομικό πρόβλημα της Ρουμανίας το σχέδιο που εφάρμοσε ήταν «περισσότερες εξαγωγές και ανάπτυξη της βιομηχανίας, ενώ οι εισαγωγές στο ρουμανικό κράτος ήταν ελάχιστες την ίδια στιγμή που οι ανάγκες των πολιτών αυξάνονταν με αποτέλεσμα να περάσει η Ρουμανία μία περίοδο μεγάλης οικονομικής πτώσης» (ό.π.: 244-245). Στο παραπάνω συνετέλεσε και η έλλειψη φυσικού αερίου και πετρελαίου με αποτέλεσμα δημόσιοι και ιδιωτικοί χώροι να μην έχουν θέρμανση.

6.2 Το Παλάτι του Λαού- Casa Poporului

Βασική είναι η αναφορά στο λεγόμενο «Παλάτι του Λαού- Casa Poporului», καθώς αποτελεί σημαντικό κομμάτι της έρευνάς μας (εικόνα 23). Κατασκευάστηκε επί κυριαρχίας του Ceaușescu. Η ιδέα του παλατιού «προήλθε από τον πρίγκιπα Κάρολο το 1935» (Vachon, 1994: 59-63). Ο Michael Vachon αναφέρει πως ο στόχος του Ceaușescu ήταν η δημιουργία του «Νέου Σοσιαλιστικού Έθνους» καταστρέφοντας το ιστορικό παρελθόν του Ρουμανικού

λαού και δημιουργώντας μέσα από ένα ολοκληρωτικό καθεστώς ένα κράτος που να αντικατοπτρίζει το κομμουνιστικό ιδεώδες.

Το αστικό τοπίο αναδιαμορφώθηκε την περίοδο αυτή. Ο κεντρικός άξονας ήταν πλέον η Λεωφόρος Νίκης του Σοσιαλισμού («Bulevardul Victoria Socialismului»), μία γιγαντιαία λεωφόρος πλάτους εκατό είκοσι μέτρων επί αναπτύγματος μήκους τρεισήμισι χιλιομέτρων (Light, Young, 2010: 9). Το δυτικό άκρο της λεωφόρου κατέληγε σε ημικυκλικό ανοιχτό χώρο χωρητικότητας πεντακοσίων χιλιάδων ατόμων. Πάνω από αυτό το χώρο κτίστηκε περίοπτα σε λόφο το κτίριο «Casa Poporului». Στο ανατολικό άκρο της λεωφόρου βρίσκεται η Piața Alba Iulia και στη μέση της κτίστηκαν εμπορικά συγκροτήματα επί της λεωφόρου Piața Unirii (Light, Young, 2010: 9). Επιπλέον, στην περιοχή κτίστηκαν πολυκατοικίες δεκαώροφες τύπου «bloc» για την κομματική ελίτ. Ακόμη, οι Light και Young αναφέρονται στην κατασκευή έξι κτιριακών συγκροτημάτων την περίοδο της Δικτατορίας, τα οποία είχαν χώρο για καλλιέργειες και εμπόριο με γυάλινη θόλο στην ανωδομή τους. Τα περισσότερα από τα τελευταία έμειναν ανολοκλήρωτα.

Οι Alexandru Mexi και Ioana Tudora ορίζουν το κτίριο «Casa Poporului» ως το «νέο πολιτικό, αστικό και διοικητικό κέντρο», μέσω του οποίου στόχευε ο Ceaușescu να χειραγωγήσει μεγάλη μάζα ανθρώπων (Mexi, Tudora, 2013: 352-353). Ειδικότερα, τονίζουν πως αυτό ήταν αφορμή για την αλλαγή του αστικού τοπίου της πόλης του Βουκουρεστίου. Πρόκειται για το δεύτερο μεγαλύτερο κτίριο παγκοσμίως που είναι ορατό από το διάστημα, ένα ογκώδες μνημειακό κτίσμα, μέσω του οποίου ο Ceaușescu στόχευε να δηλώσει την λατρεία στο πρόσωπό του. Το κτίριο συνδυάζει κυρίως νεοκλασικιστικά στοιχεία με λιτή φόρμα και νέο-μπαρόκ στοιχεία. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι ανοιχτά χρώματα, αντιθέσεις συμμετρικότητα εξωτερικά και εσωτερικοί χώροι οργανωμένοι γύρω από πάνελ. Στους κίονες εντοπίζεται η χρήση μαρμάρου ως υλικό κατασκευής και νεοκλασικιστικές επιρροές. Το μάρμαρο αποτελεί ένα φυσικό σύστημα ενίσχυσης ήχου.

Συμπερασματικά, η περίοδος της επιβολής του κομμουνισμού στη Ρουμανία αποτελεί ένα αιματηρό ιστορικό παρελθόν. Πρόκειται για μία περίοδο επικράτησης ενός ολοκληρωτικού καθεστώτος και επιβολής λατρείας ενός μοναδικού προσώπου, του Ceaușescu. Το γενικότερο κλίμα που επικρατούσε ήταν αυτό της προπαγάνδας και της τρομοκρατίας. Οι μεταρρυθμίσεις στην οικιστική και δημόσια αρχιτεκτονική που επιβλήθηκαν, ήταν συμφυείς με τις αρχές του κομμουνισμού. Το αστικό τοπίο του Βουκουρεστίου άλλαξε ριζικά μετά την κατεδάφιση πολλών κτισμάτων ύψιστης ιστορικής και αρχιτεκτονικής σημασίας και την κατασκευή του κολοσιαίου κτιρίου «Casa Poporului».

Το τελευταίο είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της μεγαλομανίας του δικτάτορα, ενώ, παράλληλα σήμερα, αποτελεί ένα δείγμα «dark tourism».

6.3 Ο Σοσιαλιστικός Ρεαλισμός στη Ρουμανία

Η Ήρα Ηλιάνα Παπαδοπούλου και η Αναστασία Βενέτη στη δημοσίευσή τους «Committed Art & Propaganda», κάνουν λόγο μεταξύ άλλων για τη σοβιετική αρχιτεκτονική. Οι ίδιες αναφέρονται στον όρο «στρατευμένη τέχνη», κάνοντας λόγο για την χρήση της τέχνης με στόχο να επικρατήσουν συγκεκριμένες πολιτικές ιδεολογίες (Papadopoulou, Veneti, 2005: 4-7). Ειδικότερα, ξεκινούν το συλλογισμό τους αναφερόμενες στις πρακτικές του Λένιν και του Στάλιν, οι οποίοι είχαν στόχο να εμποτίσουν με τη κομμουνιστική ιδεολογία τους πολίτες, κάτι το οποίο επετεύχθη μέσω της χρήσης της «προπαγάνδας» στην τέχνη. Άλλωστε δεν είναι τυχαίο πως, όπως αναφέρουν και οι Παπαδοπούλου και Βενέτη, κατά την περίοδο του σοσιαλιστικού ρεαλισμού και της σοβιετικής τέχνης κάθε μορφή έκφρασης της τέχνης ελεγχόταν από το κράτος.

Επιπλέον, οι ίδιες σχολιάζουν πως κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960, οι αρχιτέκτονες είχαν χάσει την καλλιτεχνική τους ελευθερία και ήταν υποχρεωμένοι να ακολουθούν τις επιταγές του κράτους (ό.π.: 7-10). Έτσι, όπως αναφέρουν οι συγγραφείς, οι καλλιτέχνες του σοσιαλιστικού ρεαλισμού εκφράζουν τη σοσιαλιστική καθημερινότητα και το σοσιαλιστικό πολιτικό ιδεώδες μέσω της αρχιτεκτονικής. Τέλος τονίζουν πως ο Vladimir Tatlin ήταν ο πρώτος εκφραστής του σοσιαλιστικού ρεαλισμού και διαμόρφωσε το νέο στυλ της τέχνης, το οποίο εφαρμόστηκε στην καθημερινότητα και το αστικό τοπίο από πολλούς αρχιτέκτονες και καλλιτέχνες.

Η Emanuela Grama κάνει λόγο για τη λειτουργικότητα της σοσιαλιστικής αρχιτεκτονικής (Grاما, 2018). Επιπλέον χρησιμοποιεί τον όρο «τυποποίηση» για να περιγράψει τις γρήγορες και οικονομικές κατασκευαστικές λύσεις, οι οποίες «ανταποκρίνονταν στην σοσιαλιστική αρχή της ισοτιμίας των πολιτών». Μπορεί κανείς να κάνει, δηλαδή, λόγο «για προπαγάνδα μέσα από την χρήση της αρχιτεκτονικής». Επιπλέον, αναφέρεται στην «αστικοποίηση της δεκαετίας του 1960 με τη χρήση της αρχιτεκτονικής που ο Ceausescu επέβαλε».

Η Irina Tulbure στο βιβλίο της «Arhitectură și urbanism în România anilor 1944-1960» («Αρχιτεκτονική και αστικοποίηση στη Ρουμανία των ετών 1944-1960») σχολιάζει την πολιτική του σοσιαλισμού (Tulbure, 2016: 20). Η απαρχές του συναντώνται στην δεκαετία του 1920 στην Ρωσία υπό τον Στάλιν και στη μαρξιστική ιδεολογία. Αναφέρει πως απέχει πολύ από τα δημοκρατικά καθεστώτα, ενώ κύρια συστατικά του είναι η αναφορά στη λαϊκή

μάζα, η προπαγάνδα ενός συστήματος «μύθων» όπως το κατονομάζει η ίδια και προκατασκευασμένων θεωρητικών ιδεών. Η τέχνη όπως τονίζει η Tulbure γίνεται φερέφωνο της πολιτικής εξουσίας και χρησιμοποιείται για την εξυπηρέτηση συγκεκριμένων ιδεών, γίνεται, δηλαδή, στρατευμένη τέχνη.

Η Tulbure διαχωρίζει το σοσιαλιστικό καθεστώς σε τέσσερα στάδια (ό.π.: 21-24):

- «Το πρώτο το ονομάζει «προσταλινική περίοδο» και το τοποθετεί την περίοδο του 1917, η οποία ήταν περισσότερο κερδοφόρα.
- Στο δεύτερο στάδιο εφαρμόζεται το πενταετές σταλινικό σχέδιο κατά της ρωσικής πρωτοπορίας.
- Στο τρίτο στάδιο, 1932-1934, η τέχνη γίνεται στρατευμένη και φερέφωνο πολιτικής εξουσίας. Αυτή την περίοδο δημιουργείται η λεγόμενη «Ένωση Συγγραφέων» και επισημοποιείται η έννοια του σοσιαλιστικού ρεαλισμού.
- Η τελική φάση του σοσιαλισμού τοποθετείται το 1946 και κυρίαρχα στοιχεία της είναι η προπαγάνδα, η επιβολή του κρατικού ελέγχου και η τρομοκρατία από τον Στάλιν και τον συγγραφέα Idanon».

Όσον αφορά την εφαρμογή του σοσιαλιστικού ρεαλισμού στην Ρουμανική Αρχιτεκτονική, η Irina Tulbure, ορίζει ως χρονική περίοδο που πρωτοεμφανίστηκε η τάση αυτή το 1952 (ό.π.: 25). Όπως η ίδια αναφέρει ο μοντερνισμός είχε ήδη αρχίσει να αφομοιώνεται από τα τέλη της δεκαετίας του 1930. Κατά την ίδια το ρεύμα του σοσιαλιστικού ρεαλισμού είχε τις βάσεις του στην πολιτική ιδεολογία του σοσιαλισμού και της Ρωσίας αλλά επεκτάθηκε και εκτός ορίων ΕΣΣΔ. Στην αρχή εφαρμόστηκε σε συνδυασμό με το παραδοσιακό ρουμανικό στυλ αρχιτεκτονικής λόγω των επιρροών της Ρουμανίας από τη Δύση και αυτών του κονστρουκτιβισμού (ό.π.: 26).

Η Irina Tulbure ταυτίζει τον κομμουνισμό με τον ιταλικό φασισμό και τον γερμανικό ναζισμό (ό.π.: 26). Η ίδια σχολιάζει χαρακτηριστικά: «τα προαναφερθέντα καθεστώτα είναι ολοκληρωτικά και έχουν ως κοινή ιδέα το εθνικό στοιχείο και το λαϊκό χαρακτήρα, ενώ στόχος τους είναι η δημιουργία εθνικιστικών αισθημάτων και η κρατικοποίηση της οικονομίας». Επιπλέον η συγγραφέας τονίζει την σύγκρουση του Σοσιαλιστικού ρεαλισμού με τον μοντερνισμό της Δύσης (ό.π.: 27-40).

Ο Alexandru Panaitescu σκιαγραφεί εξίσου την σοσιαλιστική αρχιτεκτονική στη Ρουμανία. Όπως ο ίδιος τονίζει, μέχρι το 1948 υπήρχε πολύ μικρός αριθμός οικιών χτισμένων από το κράτος, ενώ οι περισσότερες οικίες ανήκαν σε ιδιώτες (Panaitescu, 2012:

19). Από το 1949-1950 ξεκίνησε να συζητιέται η συλλογική στέγαση. Το 1947-1948 κατασκευάστηκε το πρώτο εργοστάσιο ενδυμάτων στη συνοικία Militari στο Βουκουρέστι, το APACA. Την ίδια περίοδο επεκτείνεται το Μαιευτήριο Polizu από τον Cristofi Cerchez με στοιχεία μοντέρνας φονξιοναλιστικής αρχιτεκτονικής. Ο ίδιος συγγραφέας τονίζει πως «τα κτίρια εκείνης της περιόδου ήταν λειτουργικά, ενώ συνδύαζαν στοιχεία φορμαλισμού με σύγχρονη φονξιοναλιστική αρχιτεκτονική και νέτες κονστρουκτιβισμού».

Συνεχίζοντας το συλλογισμό του ο Panaitescu αναφέρει πως «μετά την εγκαθίδρυση του κομμουνιστικού καθεστώτος η αρχιτεκτονική και η πολεοδομία ιδεολογικοποιείται και έτσι η τέχνη υπηρετεί πολιτικούς σκοπούς και θέσεις» (ό.π.: 19-20). Οι αρχιτέκτονες «δεν ήταν ανεξάρτητοι, αλλά ακολουθούσαν ένα συγκεκριμένο πλαίσιο αρχιτεκτονικής δομής». Όταν από το 1947 την εξουσία ανέλαβε πλήρως το κομμουνιστικό κόμμα, η Ρουμανία υπέστη ριζικές αλλαγές (ό.π.: 21). Δεν υπήρχε «ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι και της έκφρασης, η οικονομία κρατικοποιήθηκε, η εκπαίδευση και η Ακαδημία της Ρουμανίας αναδιοργανώθηκαν και άλλαξαν πλήρως, όπως και η εδαφική και διοικητική διαίρεση της χώρας». Στην τέχνη επιβλήθηκε η εφαρμογή του ρεύματος του σοσιαλιστικού ρεαλισμού και έτσι παρατηρείται απομάκρυνση από το παραδοσιακό ρουμανικό στυλ.

Επιπλέον, ο Panaitescu κάνει λόγο για την επικράτηση ενός «ψευδοκλασικισμού στην σταλινική αρχιτεκτονική» (ό.π.: 21), ο οποίος επιβλήθηκε τόσο σε κτίρια ιδιωτικού όσο και στα δημόσιου χαρακτήρα. Όπως αναφέρει ο ίδιος, στη Ρουμανία το στυλ της σταλινικής αρχιτεκτονικής εκφράστηκε «ως ψευδο-μνημειακός φορμαλιστικός σοβιετικός τύπος αρχιτεκτονικής». Ένα σημαντικό παράδειγμα αναφοράς του προαναφερθέντος στυλ αποτελεί το Μέγαρο Casa Scânteii, κατασκευής του 1949.

Από την άλλη, ο συγγραφέας τονίζει ότι η κατασκευή κτιρίων κατά παραγγελία με επιβεβλημένη αρχιτεκτονική έκφραση ήταν ήδη διαδεδομένο φαινόμενο από την περίοδο του Μεσοπολέμου (ό.π.: 23). Επιπρόσθετα, όπως προαναφέραμε, εκείνη την εποχή συνυπήρχαν πολλά αρχιτεκτονικά στυλ νεοκλασικού τύπου, μνημειακή αρχιτεκτονική, εθνικού ρουμανικού στυλ, Art-Ντεκό, ή και μοντερνιστικά. Έως το 1945 δεν απαγορεύτηκε η εφαρμογή κάποιου από τα προαναφερθέντα αρχιτεκτονικά στυλ. Το στυλ που συναντάται είναι η συμμετρία με κλασικιστικές διακοσμητικές λεπτομέρειες, η ιταλική Αναγέννηση, ο ρωσικός νεοκλασικισμός και το μπαρόκ.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1950 ξεκίνησε η οικοδομική δραστηριότητα να «ελέγχεται πλήρως από σοβιετικό σύμβουλο» (ό.π.: 24). Ακόμα και στις σχολές

αρχιτεκτονικής το διδακτικό προσωπικό προσαρμόστηκε στα νέα δεδομένα (ό.π.: 26-27). Ειδικότερα, διδάσκονταν οι βασικές αρχές του σοσιαλιστικού ρεαλισμού. Όσον αφορά την επιβολή του ρεύματος στην αρχιτεκτονική ήταν μία διαδικασία που πραγματοποιήθηκε σταδιακά.

Ανακεφαλαιώνοντας, αυτό που μπορεί κανείς να παρατηρήσει είναι πως η περίοδος της δικτατορίας του Nicolae Ceaușescu αποτελεί μία εποχή σκοτεινή της ρουμανικής ιστορίας. Οι μεταρρυθμίσεις σε οικιστική και δημόσια αρχιτεκτονική, η επιβολή του κρατικού ελέγχου και οι κατεδαφίσεις των ιστορικών μνημείων των προηγούμενων αιώνων οδήγησαν στην «διαγραφή του ιστορικού ρουμανικού παρελθόντος» από το αστικό τοπίο. Παράλληλα, η διάρθρωση της πόλης γύρω από τη λεωφόρο της Νίκης του Σοσιαλισμού και το κολοσσιαίο κτίριο «Casa Poporului» αποτελούν δείγματα της «προσωπο-κεντρικής εξουσίας του Ceaușescu». Καταληκτικά σημειώνουμε ότι, η περίοδος εξουσίας του Ceaușescu σε συνδυασμό με τη τρομοκρατία και την προπαγάνδα, που ο ίδιος ασκούσε, άφησε πλήγματα τόσο στο ρουμανικό λαό όσο και στην αρχιτεκτονική και το αστικό τοπίο του Βουκουρεστίου.

7. Η πολιτιστική κληρονομιά της Ρουμανίας

7.1 Ανάδειξη και Προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς στη Ρουμανία

Η Ρουμανία εντάχθηκε στην UNESCO τον Ιούλιο του 1956· τον Μάιο του 1990 εισήλθε στον κατάλογο των χωρών που υπέγραψαν και υιοθέτησαν τη «Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς»· το 2006 συνυπέγραψε και τη «Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς» του 2003. Παράλληλα, όπως διαβάζουμε και στην επίσημη ιστοσελίδα της UNESCO, η Ρουμανία έχει υπογράψει και άλλες συμβάσεις, οι οποίες αφορούν το ζήτημα της πολιτιστικής κληρονομιάς και έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη χάραξη πολιτικών γύρω από το συγκεκριμένο ζήτημα. Πιο αναλυτικά, το 1993 αποδέχθηκε τη «Σύμβαση για τα Μέσα Απαγόρευσης και Παρεμπόδισης της Παράνομης Εισαγωγής, Εξαγωγής και Μεταβίβασης Ιδιοκτησίας Πολιτιστικών Αγαθών», η οποία είχε θεσπιστεί το 1970 στο Παρίσι. Το 2006 υπέγραψε τη «Σύμβαση για την Προστασία και την Προώθηση της Διαφορετικότητας των Πολιτιστικών Εκφράσεων», ενώ το 2007 συνυπέγραψε και τη «Σύμβαση για την Προστασία της Θαλάσσιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς», η οποία είχε κατατεθεί από την UNESCO εν έτει 2001.

Επιπλέον, στον κατάλογο μνημείων πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς η Ρουμανία έχει συμπεριληφθεί μέσω εννέα καταχωρήσεων, επτά πολιτιστικής κληρονομιάς και δύο φυσικής, ενώ πλέον αναγνωρίζεται η ύπαρξη τεσσάρων στοιχείων άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που οφείλουν να αναδειχθούν και να προστατευθούν. Αναλυτικότερα, το 1991 το Δέλτα του ποταμού Δούναβη, ο οποίος πηγάζει στο Μέλανα Δρυμό της Γερμανίας και εκβάλλει στη Μαύρη Θάλασσα και βρίσκεται στο ανατολικό άκρο της Ρουμανίας θεωρήθηκε από την UNESCO τοπίο παγκόσμιας φυσικής κληρονομιάς. Πρόκειται για χώρο που φιλοξενούνται πάνω από τριακόσια είδη πουλιών και άλλα σαρανταπέντε είδη υδρόβιων ζώων. Το δεύτερο σημείο παγκόσμιας φυσικής κληρονομιάς πρόκειται για ένα διακρατικό μνημείο φυσικής κληρονομιάς υπό την ονομασία «Αρχαία και Αρχέγονα Δάση Οξιάς των Καρπαθίων και Άλλων Περιοχών της Ευρώπης» και σχετίζεται με τη Ρουμανία λόγω της οροσειράς των Καρπαθίων, η οποία εκτείνεται σε μεγάλο εύρος της και στην εν λόγω χώρα.

Το 1993 οι οκτώ εκκλησίες που βρίσκονται νότια της Μολδαβίας και χρονολογούνται από τον 15^ο έως τα τέλη περίπου του 16^{ου} αιώνα θα ανακηρυχθούν ως μνημείο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς λόγω της βυζαντινής αισθητικής που χαρακτηρίζει τις τοιχογραφίες των εξωτερικών και των εσωτερικών τοίχων. Το Μοναστήρι

του Χορέζου που χρονολογείται στα τέλη του 17^{ου} αιώνα θα ανακηρυχθεί παρομοίως ως μνημείο πολιτιστικής κληρονομιάς την ίδια χρονιά εξαιτίας της αρχιτεκτονικής του σύνθεσης που κρίνεται μοναδική για την καθαρότητα και την ισορροπία. Τα «Χωριά με τις Οχυρωμένες Εκκλησίες στην Τρανσυλβανία» που χρονολογούνται στον Μεσαίωνα έχουν κριθεί και πάλι ως μνημείο παγκόσμιας κληρονομιάς την ίδια χρονιά από την UNESCO. Το 1999 τα «Δακικά Φρούρια στα Βουνά Οράστιε» (Orăştie) που διαμορφώθηκαν από τον 1^ο αιώνα π.Χ. έως και τον 1ο αιώνα μ.Χ. κρίθηκαν με την ανάλογη διάκριση. Το ίδιο συνέβη και για άλλα δύο μνημεία της Ρουμανίας την ίδια ακριβώς χρονιά: για τις οχτώ «Ξύλινες Εκκλησίες στο Magamureş» όπως και για το «Ιστορικό Κέντρο της πόλης Σιγκισοάρα» (Sighişoara), στην κεντρική Ρουμανία, το οποίο αποτελεί εξάισιο παράδειγμα συγκρότησης μεσαιωνικής πόλης. Τέλος, το 2021 μετά από προσπάθειες αλλά και αναβολές αρκετών χρόνων η περιοχή της Ρόσια Μοντάνα (Roşia Montană) που βρίσκεται δίπλα στα όρη Aρuseνί που αποτελούν μέρος της οροσειράς των Καρπαθίων εντάχθηκαν ταυτόχρονα στον κατάλογο μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς αλλά και στον αντίστοιχο κατάλογο των μνημείων που βρίσκονται υπό κίνδυνο. Πρόκειται για ένα σημείο που εντοπίζεται εξορυκτική δραστηριότητα χρυσού ήδη από τη ρωμαϊκή περίοδο και αφορά το σημαντικότερο καταγεγραμμένο σημείο τέτοιας δραστηριότητας της συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου, όπως αναφέρει η UNESCO στην καταγραφή της.

Όσον αφορά τον κατάλογο που αφορά την άυλη πολιτιστική κληρονομιά η Ρουμανία βρίσκεται εκεί με εννέα καταχωρήσεις: α) ο τελετουργικός χορός των Căluşari με το όνομα «căluş», β) η μουσική μελωδία των χωρικών «Doina», γ) η τέχνη της κεραμοποιίας όπως διατηρείται μέχρι και σήμερα στην πόλη Horezu, δ) το έθιμο-τελετουργικό της χριστουγεννιάτικης περιόδου με την ονομασία «Colindat» (καλάντισμα) με το τραγούδι μιας ομάδας ανδρών, ε) ο λαϊκός χορός Lad που πραγματοποιείται σε κοινοτικές συνθήκες πολλαπλού περιεχομένου, στ') η τεχνική κατασκευής χαλιών τοίχου, όπως παρατηρείται στη Ρουμανία και τη Μολδαβία και έχει πολλαπλές προσωπικές και κοινοτικές χρήσεις, ζ) οι παραδοσιακές πρακτικές για τον εορτασμό της άνοιξης την 1^η Μαρτίου, η) οι παραδοσιακές φορεσιές με αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό το κέντημα στα μανίκια, στοιχείο της ταυτότητας της περιοχής, θ) οι παραδόσεις γύρω από την ανατροφή των αλόγων που ανήκουν στη ράτσα Λιπιτσάνερ» (ρουμ. Lipiţan).

7.2 Διαχείριση φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς: προβλήματα και προοπτικές

Η ένταξη της Ρουμανίας στον θεσμό της UNESCO αποτελεί σημαντικό εγχείρημα της χώρας ήδη από τη στιγμή της ένταξής της αλλά και για τις διαδικασίες ένταξης της χώρας

στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία πραγματοποιήθηκε το 2007. Η συνέργεια μεταξύ Ρουμανίας και UNESCO έχει, κατά τις Gavra και Gkioufi (2017: 206), διττή σημασία: αφενός οργανώνεται και θεσμοθετείται η προστασία και η διατήρηση των μνημείων της Ρουμανίας και, αφετέρου, μπορεί να αξιοποιηθεί με θετικό τρόπο σε μια «υγιή» τουριστική προώθηση και ανάπτυξη της χώρας, κάτι το οποίο θα αποτελέσει βασικό στήριγμα στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας (Surugiu & Surugiu, 2013). Ωστόσο, οι προσπάθειες των εθνικών φορέων για την ανάδειξη, τη διατήρηση και την προστασία της ανακηρυγμένης από την UNESCO εγχώριας παγκόσμιας κληρονομιάς παρουσιάζουν δύο κομβικής σημασίας προβλήματα: «η οικονομική δυσχέρεια στη χρηματοδότηση που αφορά τις υψηλές απαιτήσεις συντήρησης των μνημείων που συνεπάγεται την ανεπαρκή προώθηση και ανάδειξη τους, καθώς και η έλλειψη κοινού σχεδίου για τις προτεραιότητες που οφείλουν να τεθούν σχετικά με τα παραπάνω ζητήματα» (Γκιουφή, 2020: 206).

Είναι χαρακτηριστικό πως η διαχείριση ιστορικών μνημείων στη Ρουμανία πρόκειται για μια συζήτηση ιστορικής σημασίας με έκδηλες πολιτικές και ιδεολογικές προεκτάσεις, γεγονός που συνεπάγεται τις διαφοροποιημένες πολιτικές διαχείρισης γύρω από συγκεκριμένους μνημειακούς τόπους, οι οποίες καλύπτουν ένα μεγάλο φάσμα πρακτικών και μπορεί να κυμαίνονται από την πλήρη καταστροφή και την εγκατάλειψη μέχρι τις προσπάθειες αξιοποίησης των τελευταίων χρόνων. Κατά τη μακρά περίοδο της μονοκομματικής διακυβέρνησης της χώρας με ηγέτη τον Nicolae Ceausescu η ολοκληρωτική πολιτική που ακολουθήθηκε δεν άφησε εκτός επιρροής της τον αστικό χώρο και το μνημειακό απόθεμα της χώρας.

Ο Ceausescu προσπάθησε να προσδιορίσει τον χώρο μέσα από τις ιδεολογικές αποχρώσεις που ο ίδιος ήθελε να αποτυπώσει. Με αυτόν τον τρόπο ρουμανικές πόλεις και ιδιαίτερα το Βουκουρέστι αποτέλεσαν επίκεντρο αυτών των διαδικασιών που παρατηρούνται βέβαια και σε άλλες σοσιαλιστικές πόλεις της Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης (Light & Young, 2010: 6). Εφόσον δεχθούμε την παραδοχή πως ο χώρος δεν πρόκειται μια ουδέτερη οντότητα, η οποία προσεγγίζεται αποκλειστικά με όρους γεωμετρίας, αλλά αντανακλά μια ανοιχτή κοινωνική διεργασία και αφορά περισσότερο ένα εγχείρημα πολιτικής σημασίας που προσδιορίζει και αναπροσδιορίζει διαδικασίες όπως η μνήμη, η ταυτότητα ή οι καθημερινές πρακτικές, τότε θα μπορούσαμε να κατανοήσουμε και τους τρόπους διαμόρφωσης του χώρου σε πόλεις, όπως το Βουκουρέστι με το οποίο ασχολείται και η παρούσα εργασία. Επομένως, η νέα εκδοχή κοινωνικής και κρατικής οργάνωσης που πρότεινε και στόχευε το καθεστώς Ceausescu έπρεπε να μεταμορφώσει τον αστικό χώρο και να αποτυπωθεί εκεί (ό.π.: 516). Ονόματα οδών, αγάλματα, κτιριακές

δομές, πλατείες και εν γένει ο δημόσιος χώρος μετατράπηκε άρδην με σκοπό τη διαμόρφωση μιας διαφορετικής πολιτικής ταυτότητας της χώρας.

Θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ως χαρακτηριστικό παράδειγμα την ριζική ανοικοδόμηση του κέντρου της πρωτεύουσας, το λεγόμενο Centrul Civic, όπου ο Ceaușescu προσπάθησε να διαμορφώσει με τρόπο που θα προέβαλε εμφατικά με υλικούς όρους τη σοσιαλιστική ταυτότητα και ηθική της χώρας. Ο μεγάλος σεισμός των 7,4 Ρίχτερ που συνέβη τον Μάρτιο του 1977 αποτέλεσε την αφορμή για τη δημιουργία του νέου σχεδίου διαμόρφωσης του αστικού κέντρου με στόχο την δημιουργία μιας σύγχρονης και σοσιαλιστικής, όπως ο ίδιος τόνιζε, πόλης (Cavalcanti, 1997: 84-85). Αρχικά, κατεδαφίστηκε ένα πολύ μεγάλο μέρος του κέντρου, το οποίο σε μέγεθος έφτανε περίπου τα πέντε τετραγωνικά χιλιόμετρα (Young, Light, 2013: 520). Μεσαιωνικές εκκλησίες, μνημεία, κτήρια του 18ου και 19ου αιώνα και περίπου 40.000 πολίτες, οι οποίοι εκτοπίστηκαν από τις εστίες τους ήταν οι «απώλειες» του σχεδίου ριζικής ανοικοδόμησης του Βουκουρεστίου. Στη θέση όλων αυτών δέσποζε στη συνέχεια το Παλάτι του Λαού (Casa Poporului), η λεωφόρος αφιερωμένη στη νίκη του σοσιαλισμού (Victoria Socialismului) και συγκροτήματα πολυκατοικιών «κομμουνιστικής» έμπνευσης, σε γειτονιές τετραγωνισμένες με ευθείς δρόμους χωρίς καμπύλες (O'Neill, 2009: 96, 102).

Οι παραπάνω κινήσεις του καθεστώτος, όπως είναι αναμενόμενο, έφεραν τις αντιδράσεις διεθνών οργανισμών για τις καταστροφικές συνέπειες που είχε ο σχεδιασμός της πόλης. Για παράδειγμα, μπορούμε να αναφερθούμε στη δραστηριότητα που ανέπτυξε το ICOMOS (Διεθνές Συμβούλιο για την Προστασία Μνημείων και Ιστορικών Χώρων), προνομιακός εταίρος της UNESCO, ήδη από τα πρώτα χρόνια εκκίνησης των διαδικασιών της ανοικοδόμησης. Ο οργανισμός διοργάνωσε σε συνεργασία με την «Γερμανική Εθνική Επιτροπή του ICOMOS» μια έκθεση και μια συνέντευξη τύπου κατά τις οποίες επισημάνθηκαν επισήμως οι αντιρρήσεις και το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας για την τύχη των ιστορικών μνημείων της ρουμανικής πρωτεύουσας (Machet, 2000: 156).

Η γενικότερη δυσπραγία στη θέσπιση πολιτικών γύρω από την προστασία μνημείων είναι χαρακτηριστική ωστόσο ακόμη και κατά τη μετα-σοσιαλιστική περίοδο. Το ICOMOS ακόμη και δέκα χρόνια μετά την ανατροπή του καθεστώτος Ceaușescu έκρινε προβληματική την κατάσταση των πολιτικών διατήρησης και αποκατάστασης των υπάρχοντων μνημείων και των καταστροφικών ζημιών που υπέστησαν πολλά από αυτά (ό.π.). Με αυτή τη λογική μπορούμε να ερμηνεύσουμε το γεγονός πως η χώρα εντάχθηκε στην UNESCO το 1956, υιοθέτησε επίσημα τη «Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας

Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς» το 1990 ενώ μόλις το 2000 θέσπισε τους πρώτους νόμους σε εθνικό επίπεδο που αφορούν τα μνημεία της χώρας που βρίσκονται στον κατάλογο των μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς (Bărcă, 2019: 111). Μπορεί οι συγκεκριμένες ρυθμίσεις να έχριζαν υπεύθυνους διαχείρισης των μνημείων εθνικούς φορείς, όπως το Υπουργείο Πολιτισμού, το Υπουργείο Εσωτερικών, την Εθνική Επιτροπή Ιστορικών Μνημείων αλλά και τις τοπικές αρχές, ωστόσο η υλοποίηση των σχετικών διατάξεων είτε δεν εφαρμόστηκε ποτέ, είτε κάτι τέτοιο συνέβη μερικώς.

Το ICOMOS σε αναφορά που δημοσίευσε το 2002 σχετικά με την κατάσταση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς στη Ρουμανία κατέληξε πως παρά τη θέσπιση του νομοθετικού πλαισίου δεν υπήρξαν ουσιαστικές αλλαγές στην κατάσταση που επικρατεί στη χώρα (Visy, 2002). Συγκεκριμένα, επεσήμαναν κάποιους παράγοντες που δυνητικά δημιουργούν κινδύνους στην προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και κάποιες ήδη υπάρχουσες απειλές για την τελευταία. Στην πρώτη κατηγορία, του δυνητικού κινδύνου, επισημάνθηκαν οι εξής περιπτώσεις:

- «Απουσία ενδιαφέροντος, αστικής πρωτοβουλίας και φροντίδας για λογαριασμό των τοπικών κοινοτήτων καθώς και έλλειψη εκπαίδευσης και συνείδησης εκ μέρους των ατόμων σχετικά με την αξία της κληρονομιάς και της διατήρησής της (17% των αιτιών που αναγνωρίστηκαν)·
- απουσία πολιτικής βούλησης και κακή διαχείριση της διατήρησης από τις αρχές -κεντρικές και τοπικές (14%)·
- απουσία ενός ανταγωνιστικού καταλόγου απογραφής και ερευνητικών δομών και προγραμμάτων (12%)·
- κίνδυνος φυσικών καταστροφών και σεισμού (8%)·
- απουσία εποπτείας και ελέγχου και/ή ανεπαρκείς νομοθετικές προβλέψεις για τις σχετικές δραστηριότητες (7%)·
- απουσία επαρκών οικονομικών πόρων -κρατικών και ιδιωτικών (6%)·
- βανδαλισμοί και απουσία συντήρησης (5%)·
- απουσία στρατηγικής προσέγγισης στη διαχείριση της ιστορικής διατήρησης, ανεπαρκής εκπαίδευση των επαγγελματιών (4%)» (σ. 173).

Οι ήδη υπαρκτοί κίνδυνοι που μπορούν να προκαλέσουν καταστροφικές συνέπειες στο αρχιτεκτονικό μνημειακό απόθεμα της χώρας περιγράφονται ως εξής:

- «Φυσικές καταστροφές –πλημμύρες, σεισμοί, υποχώρηση εδάφους (το Κοινοβούλιο έχει ψηφίσει έναν σχετικό νόμο που αφορά περιοχές που βρίσκονται σε κίνδυνο φυσικής καταστροφής -σεισμοί, πλημμύρες, διάβρωση- και επισυνάπτει την τοποθεσία τέτοιων φαινομένων)-

- ανθρώπινες ενέργειες –μη ελεγχόμενη κερδοσκοπική ανάπτυξη ή παρεμβάσεις ασεβούς περιεχομένου

- βανδαλισμός και κλοπές

- απουσία συντήρησης και ακόμη συνειδητή παραμέληση

- διακεκομμένη χρηματοδότηση των χώρων που χρήζουν διατήρησης

- εμπορευματοποίηση και ανάληψη ανάπτυξη στη γύρω περιοχή των ιστορικών μνημείων» (ό.π.).

Η διαχείριση του μετα-σοσιαλιστικού μνημειακού και αστικού τοπίου από τη Ρουμανία δεν έχει απασχολήσει τους διεθνείς οργανισμούς σε επίπεδο προβληματισμού και προτάσεων για τη βελτίωση των συνθηκών, όπως συμβαίνει άλλωστε σε πολλά κράτη. Η Ρόσια Μοντάνα (Roşia Montană) προτού καν κηρυχθεί ως μνημείο πολιτιστικής κληρονομιάς που βρίσκεται σε κίνδυνο είχε προβληματίσει τη διεθνή κοινότητα λόγω της εξορυκτικής δραστηριότητας που λάμβανε χώρα και αποτελούσε άμεση απειλή για την ευρύτερη περιοχή. Σε κείμενο που δημοσίευσε το ICOMOS (2004) αναφέρεται πως η επικείμενη δραστηριότητα εξόρυξης 1.600 τόνων ασημιού και τριακοσίων τριάντα ένα τόνων χρυσού που σχεδιάζεται από ιδιωτική επιχείρηση σε συνεργασία με το κράτος επρόκειτο να καταστρέψει μεγάλο μέρος της μικρής πόλης αλλά και του πολιτισμικού αποθέματος που διαθέτει. Όπως καταλήγει η αναφορά του ICOMOS (2004: 201):

«Το ICOMOS είναι αντίθετο με την επένδυση στο νέο ορυχείο στη Ρόσια Μοντάνα (Roşia Montană) (Ρουμανία). Η εν λόγω επικίνδυνη τεχνολογία μπορεί να αποτελέσει απειλή για τη φυσική κληρονομιά του τόπου καθώς και τη χλωρίδα και την πανίδα των ποταμών Mureş και Tisa, όπως και για την πολιτιστική κληρονομιά των παλαιών ορυχείων που χρησιμοποιούνταν από την Προϊστορική περίοδο μέχρι τη Ρωμαϊκή και τον Μεσαίωνα. Θέτει σε κίνδυνο τον εξοπλισμό των παλαιών τεχνολογιών εξόρυξης, όπως και την αρχιτεκτονική κληρονομιά της μικρής εξορυκτικής πόλης που χρονολογείται από τον 18ο αιώνα».

Το ζήτημα της Roşia Montana μετά από πολύχρονες πιέσεις των κατοίκων, διεθνών και περιβαλλοντικών φορέων φαίνεται πως λύθηκε με την χρόνια αναμενόμενη παρέμβαση της UNESCO και την ανακήρυξή της σε μνημείο παγκόσμιας κληρονομιάς που βρίσκεται σε κίνδυνο και χρήζει προστασίας.

Η έλλειψη κεντρικής οργάνωσης που αφορά τη διαχείριση των μνημείων, η υποχρηματοδότηση και η ανεπαρκής εκπαίδευση των αρμοδίων που επεσήμανε το ICOMOS ως ανασταλτικούς παράγοντες της επαρκούς διαχείρισης της ρουμανικής παγκόσμιας κληρονομιάς πριν από περίπου είκοσι χρόνια (Machet, 2000) φαίνεται πως πλέον έχουν βελτιωθεί. Κάτι τέτοιο ισχύει τουλάχιστον αν λάβουμε υπ' όψιν τις επίσημες αναφορές της UNESCO σχετικά με την κατάσταση διαχείρισης της κληρονομιάς τα τελευταία χρόνια στη χώρα. Για παράδειγμα, η καταγραφή της UNESCO για τους «δείκτες ανάπτυξης» (development indicators) της Ρουμανίας το 2018 εμφανίζει μια σαφή εικόνα βελτίωσης στον τομέα της «κληρονομιάς». Ο συγκεκριμένος δείκτης μετράει «την οργάνωση και την υλοποίηση ενός πολυ-επίπεδου πλαισίου για την προστασία, τη διατήρηση και την προώθηση της βιωσιμότητας της κληρονομιάς» (UNESCO, 2019: 33). Αναλυτικότερα, η σύσταση του δείκτη πραγματοποιείται με τη συνεισφορά τριών επιπέδων που αξιολογούνται ξεχωριστά: «α) τις εγγραφές στους καταλόγους κληρονομιάς (εθνικούς και διεθνείς) που συνεπάγεται ένα επίπεδο προστασίας, β) τις πολιτικές σχετικά με την προστασία, την ασφάλεια και τη διαχείριση της κληρονομιάς, γ) τη μετάδοση και κινητοποίηση της ενίσχυσης για συνειδητοποίηση και προστασίας της κληρονομιάς από τις επόμενες γενιές». Η Ρουμανία στον συγκεκριμένο δείκτη έλαβε από την αξιολόγηση της UNESCO 0.85/1, μια υψηλή σχετικά βαθμολογία κάτι που αποδεικνύει, σύμφωνα και με τον διεθνή οργανισμό, την αλλαγή προσέγγισης και πολιτικής της χώρας στα ευρύτερα ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς.

Καταληκτικά, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε πως ακόμη και σήμερα έναν πρωταρχικό στόχο της χώρας αποτελεί η εναρμόνιση με τις ευρωπαϊκές και διεθνείς πολιτικές για την προστασία και την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς ανεξαρτήτως είδους και κατηγοριοποίησης. Οι κύριες αρμοδιότητες της κυβέρνησης, όπως αναφέρουν οι Gavra και Gkioufi, «σχετίζονται με την ενεργή συμμετοχή, την ευαισθητοποίηση και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, την προστασία της διαφορετικότητας και του μειονοτικού πολιτιστικού στοιχείου, την οικονομική ενίσχυση της πολιτιστικής βιομηχανίας σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, τη δημιουργία στρατηγικού πλάνου προστασίας της κληρονομιάς, την εξειδίκευση στον πολιτιστικό τομέα αλλά και την ενίσχυση της δια βίου εκπαίδευσης γύρω από ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς» (Gavra, Gkioufi, 2017: 207).

Με λίγα λόγια, η διατήρηση και η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας θα πρέπει να ξεφύγει από τα στενά πλαίσια κατανόησης, που την προσεγγίζουν ως ένα πεδίο πολιτιστικού και εκπαιδευτικού ενδιαφέροντος και να μετατραπεί σε μια «εθνική προτεραιότητα» (Bârcă, 2019: 110). Άλλωστε, κατά την Γκιουφή «κάθε έννοια βιώσιμης ανάπτυξης για τη χώρα δεν δύναται να μην συνυπολογίζει τον παράγοντα της πολιτιστικής κληρονομιάς ως ένα βασικό επίπεδο παρέμβασης και επένδυσης» (Γκιουφή, 2020: 207).

8. Ποσοτικό μέρος της έρευνας-Συνεντεύξεις

8.1 Συνάντηση με την καθηγήτρια Anca Hanna Derer

Στο πλαίσιο της επιτόπιας έρευνας μου για την ανάδειξη της πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς στο Βουκουρέστι και με την καθοδήγηση της επιβλέπουσας καθηγήτριάς μου, Ελένης Γαβρά, έλαβα συνεντεύξεις από άτομα που εργάζονται στο χώρο της εκπαίδευσης και της έρευνας στο πανεπιστήμιο της Αρχιτεκτονικής και Χωροταξίας του Ion Mincu στο Βουκουρέστι. Ειδικότερα, συναντήθηκα με τις καθηγήτριες του Πανεπιστημίου Αρχιτεκτονικής και Χωροταξίας «Ion Mincu» Anca Hanna Derer, Mihaela Criticos και τον καθηγητή Alexandru-Ionuț Petrișor. Παρακάτω θα παραθέσω τις απόψεις τους σχετικά με την ανάδειξη και προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και των μνημείων του Βουκουρεστίου.

Στις 12 Ιουλίου 2022 (17.00 τοπική ώρα) συνάντησα την καθηγήτρια Anca Hanna Derer. Η Anca Hanna Derer είναι καθηγήτρια Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής στο Πανεπιστήμιο Αρχιτεκτονικής και Χωροταξίας Ion Mincu στο Βουκουρέστι. Επιπλέον, έχει διατελέσει μέλος της Εθνικής Επιτροπής Ιστορικών Μνημείων, προσωπική σύμβουλος του Υπουργείου Πολιτισμού και Εθνικής Κληρονομιάς και συντονίστρια για το μεταπτυχιακό με τίτλο «Διατήρηση και αποκατάσταση της οικιστικής κληρονομιάς» του παραπάνω πανεπιστημίου.

Το πρώτο ερώτημα που κλήθηκε να απαντήσει ήταν αν θεωρεί πως το κράτος και η πολιτεία ενεργούν για να προβάλλουν και να προωθήσουν την αρχιτεκτονική κληρονομιά του Βουκουρεστίου. Η ίδια μου απάντησε πως θεωρεί ότι «πραγματοποιούνται ενέργειες και δράσεις, αλλά όχι τόσες όσες χρειάζονται». Έπειτα τη ρώτησα αν πραγματοποιούνται ανοικοδομήσεις καταστραμμένων κτισμάτων και μου είπε πως η ίδια είναι κατά αυτών, καθώς πιστεύει πως «κανείς δεν μπορεί να αποτυπώσει ακριβώς ένα κτίσμα όπως είχε κατασκευαστεί».

Στη συνέχεια ερωτήθηκε τι πιστεύει ότι είναι αναγκαίο να πραγματοποιηθεί για την καλύτερη διατήρηση, προστασία και προώθηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς στο Βουκουρέστι. Μου απάντησε πως «είναι απαραίτητη η περαιτέρω εκπαίδευση και ότι απαιτούνται παραπάνω δημόσιες έρευνες για τη συγκεκριμένη θεματική έτσι ώστε να εκπαιδευτούν οι πολίτες της χώρας σχετικά με την αρχιτεκτονική του τόπου». Επιπλέον, συνέχισε το συλλογισμό της αναφερόμενη πως «δεν είναι αρκετή η εκπαίδευση, καθώς συνιστάται κατά την ίδια να γίνουν ενέργειες με σκοπό οι πολίτες να επιθυμούν να εκπαιδευτούν και να έχουν όρεξη για μάθηση». Ακόμη, αναφέρει χαρακτηριστικά: «Αν

κάποιος είναι φτωχός το τελευταίο που θα τον νοιάζει θα είναι η εκπαίδευσή του και η βάση της αντιμετώπισης του προβλήματος είναι η ενέργεια της πολιτείας και του κράτους».

Το επόμενο ερώτημά μου αφορούσε το αν θεωρεί και η ίδια πως το κυκλοφοριακό και τα σταθμευμένα αυτοκίνητα στους δρόμους της πόλης λειτουργούν ως ανασταλτικός παράγοντας για την προβολή των μνημείων και της αρχιτεκτονικής. Η ίδια μου απάντησε πως πιστεύει ότι η πόλη διαθέτει αρκετό χώρο και πεζοδρόμια ούτως ώστε κάποιος να μπορεί να μετακινηθεί με ποδήλατο ή πατίνι. Επιπλέον ανέφερε πως η ίδια μετακινείται με πατίνι και πως οι πολίτες του Βουκουρεστίου δεν θέλουν να αποχωριστούν το αυτοκίνητο τους, καθώς το αυτοκίνητο για τους περισσότερους κατοίκους της πόλης θεωρείται ότι προσδίδει ένα κύρος.

Στη συνέχεια ρωτήθηκε αν θεωρεί πως υπάρχουν αρκετές ενδείξεις και σηματοδοτήσεις στα μνημεία που να ερμηνεύουν την ιστορία τους και να βοηθούν όσους τα επισκέπτονται σχετικά με αυτά. Η απάντηση που μου έδωσε ήταν πως υπάρχουν αρκετοί χάρτες στους δρόμους και πινακίδες πάνω στα κτίρια με τις βασικές πληροφορίες και επεξηγήσεις σχετικά με την ιστορία της αρχιτεκτονικής τους (πότε κτίστηκε, από ποιον, λειτουργία κτιρίου). Ακόμη, η Hanna Derer μου ανέφερε πως πολλές φορές παρατηρεί τις πινακίδες και ψάχνει τις πληροφορίες που αναγράφουν αν είναι έγκυρες. Ως προς αυτό έχει παρατηρήσει πως μπορεί να γράφεται για παράδειγμα ότι το εκάστοτε κτίριο κτίστηκε από τον τάδε, ενώ στην πραγματικότητα το όνομα που αναγράφεται στις πληροφορίες να είναι του ιδιοκτήτη. Ωστόσο, μου επισήμανε πως αυτό είναι λεπτομέρεια. Συνέχισε το συλλογισμό της αναφέροντας πως «θα ήταν χρήσιμο να υπάρχουν κωδικοί QR που να δίνουν περαιτέρω πληροφορίες όπως στην πόλη Sibiu της περιοχής της Τρανσυλβανίας». Επίσης, συμπληρώνει πως «είναι απαραίτητοι οι ξεναγοί, καθώς όπως σημειώνει οι ξεναγοί έχουν καλύτερη διάδραση με τους επισκέπτες». Τέλος, αναφέρει πως είναι καλύτερο ο συνδυασμός των δύο, δηλαδή κωδικοί QR και ξεναγών για την καλύτερη κατανόηση της ιστορίας της αρχιτεκτονικής του τόπου.

Το επόμενο ερώτημα αφορούσε τον αρχιτεκτονικό φωτισμό. Καθώς περπατούσα στους δρόμους του Βουκουρεστίου το βράδυ, παρατήρησα πως σε πολλά κτίρια υπάρχει αρχιτεκτονικός φωτισμός που τα αναδεικνύει, όπως λόγου χάρη το Caru' cu bere. Έτσι τη ρώτησα αν πιστεύει πως ο ειδικός αυτός φωτισμός αναδεικνύει τα κτίρια και αν πιστεύει πως συναντάται στο Βουκουρέστι. Η ίδια μου απάντησε πως ο συγκεκριμένος φωτισμός μπορεί να αναδείξει τόσο τα παλαιότερα όσο και τα νέα κτίρια. Επιπλέον συμπλήρωσε πως υπάρχει άδεια για να γίνει αυτό αλλά όχι νόμος που να το επιβάλλει. Από την άλλη

ανέφερε πως δεν είναι οικολογική αυτή η λύση, καθώς ξοδεύεται αρκετή ηλεκτρική ενέργεια.

Εν συνεχεία, η συζήτησή μας κινήθηκε γύρω από το θέμα των χώρων πρασίνου. Τη ρώτησα αν θεωρεί πως υπάρχουν αρκετοί πράσινοι χώροι. Μου απάντησε πως «το Βουκουρέστι από το έτος 2000 δεν είχε αρκετούς δημόσιους πράσινους χώρους, όπως πάρκα». Επιπρόσθετα, σημείωσε πως «οι πράσινοι δημόσιοι χώροι όλο και περισσότερο μειώνονται λόγω της χρήσης των δέντρων για την παραγωγή και βιομηχανία ξύλου». Τελικά, αναφέρει πως «είναι απαραίτητη η αύξησή τους για μία καλύτερη ποιότητα ζωής».

Στη συνέχεια η ίδια συμπλήρωσε πως ένα πολύ σημαντικό ζήτημα είναι τα εγκαταλελειμμένα κτίσματα και διαμερίσματα. Λόγω αυτών, αναφέρει, η περιεκτικότητα της σκόνης στο έδαφος είναι υψηλή. Όταν τη ρώτησα γιατί πιστεύει ότι υπάρχουν πολλά εγκαταλελειμμένα διαμερίσματα, μου απάντησε πως «οι ιδιοκτήτες τους δεν ενδιαφέρονται για τη συντήρησή τους για διάφορους λόγους». Ένας από αυτούς, όσον αφορά τα μικρά εγκαταλελειμμένα κτίρια, πιστεύει πως είναι «η αδυναμία να τα αντικαταστήσουν με νέα κτίρια». Επιπλέον τονίζει πως μεγάλο ρόλο σε αυτό «διαδραμάτισε η Ιστορία, καθώς μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο τα σπίτια κρατικοποιήθηκαν από το κομμουνιστικό κράτος, δεν ανήκαν στους παλαιότερους ιδιοκτήτες και η έννοια της ατομικής ιδιοκτησίας καταργήθηκε». Ακόμη, σημειώνει πως «πολλοί από τους ιδιοκτήτες τους βρίσκονταν σε οικονομικά δυσμενή θέση για να τα νοικιάσουν ή να τα πουλήσουν και έτσι έμειναν σε αχρησία». Τέλος, αναφέρει πως πολλοί πολίτες του Βουκουρεστίου «μετανάστευσαν χωρίς να πουλήσουν τις ιδιοκτησίες τους».

Το επόμενο ερώτημά μου αφορούσε το αν πιστεύει πως κάποια κτίρια προωθούνται παραπάνω από κάποια άλλα και γιατί. Μου απάντησε πως πιστεύει ότι συμβαίνει αυτό, καθώς «πολλά κτίρια προβάλλονται παραπάνω από άλλα και αυτό συμβαίνει από συνήθεια και κατά παράδοση επειδή και στο παρελθόν συνέβαινε αυτό». Ως παράδειγμα μου ανέφερε την περίπτωση του Caru' cu bere, το οποίο είχε ξεκινήσει να προβάλλεται ως ιστορικό κτίριο του 19^{ου} αιώνα από την περίοδο του κομμουνισμού και συνέχισε να λειτουργεί ως τουριστικό αξιοθέατο και χώρος εστίασης μέχρι και σήμερα. Επιπλέον, συμπλήρωσε πως και το Ateneul Român κατά παράδοση προωθείται παραπάνω από άλλα μνημεία. Συνεχίζοντας το συλλογισμό της ανέφερε πως υπάρχουν και μνημεία που είναι γνωστά για άλλους λόγους όπως για παράδειγμα το κτίριο «Casa Poporului». Αναφορικά με αυτό προσθέτει πως πολλοί άνθρωποι σκοτώθηκαν για να αναγερθεί το συγκεκριμένο κτιριακό συγκρότημα και συμβολίζει την άσχημη πλευρά του κομμουνισμού.

Στη συνέχεια σημειώνει πως θεωρεί «χαζό» οι Ρουμάνοι πολίτες να διεκδικούν χρόνια τη δημοκρατία και από την άλλη να προωθούν τόσο πολύ το κτίριο ενός δικτάτορα. Εν αντιθέσει, πιστεύει πως είναι μέρος της ανθρώπινης φύσης το να ενδιαφέρονται για την σκοτεινή πλευρά της Ιστορίας-dark tourism και πως κατανοεί ότι άνθρωποι που δεν έχουν βιώσει τέτοιου είδους ιστορικά γεγονότα ενδιαφέρονται για αυτή. Τέλος, προσθέτει πως κατανοεί πως οι νεότερες γενιές ενδιαφέρονται να μάθουν τι γεγονότα βίωσαν οι πρόγονοί τους.

Η τελευταία ερώτηση που της ζητήθηκε να απαντήσει είναι αν πιστεύει πως οι εκδηλώσεις τέχνης μέσα σε κτίρια ιστορικού και αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος βοηθούν στην προώθησή τους. Η απάντηση που μου έδωσε ήταν ότι πιστεύει πως οι περισσότεροι που θα πάνε σε μία τέτοια εκδήλωση εστιάζουν στο καλλιτεχνικό δρώμενο και όχι τόσο στο να παρατηρήσουν το κτίριο. Η ίδια ανέφερε πως εν μέρει βοηθάει αλλά όχι και τόσο.

Συνοψίζοντας, η καθηγήτρια Anca Hanna Derer υποστηρίζει πως η αρχιτεκτονική του Βουκουρεστίου χρήζει ανάδειξης και προώθησης, ενώ παράλληλα τονίζει την έλλειψη πράσινων χώρων. Επιπλέον, αναφέρεται στην ανάγκη τοποθέτησης κωδικών QR στα μνημεία για την παροχή περαιτέρω γνώσεων. Ακόμη, δεν παραλείπει να τονίσει την ανάγκη εκπαίδευσης σε ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς και ανάδειξής της. Παράλληλα, δεν κρύβει την δυσaréσκειά της ως προς το ζήτημα της παραπάνω προβολής και ανάδειξης του μνημείου «Casa Poporului», καθώς αποτελεί ένα δείγμα «dark tourism» και μελανό σημείο ρουμανικής ιστορίας. Τέλος, τονίζει το ζήτημα της ύπαρξης πολλών εγκαταλελειμμένων κτιρίων στο αστικό κέντρο του Βουκουρεστίου.

8.2 Συνάντηση με την καθηγήτρια Mihaela Criticos

Στις 14 Ιουλίου του 2022 (21.00 τοπική ώρα) συναντήθηκα με την καθηγήτρια Mihaela Criticos διαδικτυακά μέσω της εφαρμογής zoom. Η Mihaela Criticos είναι καθηγήτρια Αρχιτεκτονικής στο Πανεπιστήμιο Αρχιτεκτονικής και Πολεοδομίας Ion Mincu (UAUIM) και Διευθύντρια του Τμήματος Ιστορίας & Θεωρίας της Αρχιτεκτονικής και Συντήρησης της Κληρονομιάς (DITACP). Επιπλέον, είναι συντονίστρια ερευνητικών έργων για τη διατήρηση, ανάδειξη και την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς του Βουκουρεστίου. Ακόμη, έχει εκπονήσει έρευνες για συλλογικές ή ατομικές συμβάσεις, επιχορηγήσεις και πολιτιστικά προγράμματα σχετικά με τη ρουμανική αρχιτεκτονική κληρονομιά και τα ζητήματα αρχιτεκτονικής του Βουκουρεστίου.

Το πρώτο ζήτημα που θίξαμε αφορούσε το κατά πόσο προωθούνται τα μνημειακά σύνολα του Βουκουρεστίου. Σε αυτό το θέμα η άποψή της είναι πως εξαρτάται από το

είδος της προώθησης που πραγματοποιείται για το εκάστοτε μνημείο. Στη συνέχεια συμπλήρωσε πως για παράδειγμα πραγματοποιούνται πολλές τουριστικές διαδρομές. Με αφορμή τα προαναφερθέντα, τη ρώτησα αν θεωρεί πως κάποια μνημεία προωθούνται περισσότερο από κάποια άλλα. Σε αυτό μου απάντησε πως ισχύει ότι προωθούνται παραπάνω ορισμένα μνημεία από άλλα. Ειδικότερα, συνέχισε, πως το κτίριο «Casa Poporuului» είναι ένα από αυτά τα μνημεία, στο οποίο η ίδια έχει εργαστεί. Ολοκλήρωσε το συλλογισμό της αναφέροντας πως «είναι κρίμα να συμβαίνει αυτό, καθώς υπάρχουν εξίσου σημαντικά κτίσματα ιστορικού ενδιαφέροντος που χρήζουν ανάδειξης και προβολής». Πρόκειται για μία άποψη η οποία όπως παρατηρείται είναι επικρατούσα, καθώς το μνημείο «Casa Poporuului» αποτελεί ένα δείγμα «dark tourism» και εγείρει άσχημες μνήμες του δεινού ιστορικού παρελθόντος επί δικτατορίας Ceaușescu στο ρουμανικό λαό.

Η Mihaela Criticos σε συνέχεια του παραπάνω συλλογισμού της αναφέρει άλλα μνημεία τα οποία προβάλλονται παραπάνω. Αυτά είναι, κατά την ίδια, «το Ateneul Român, τα δημόσια Πανεπιστήμια του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα και το κτίριο Palatul CEC». Όσον αφορά το τελευταίο, η ίδια κάνει λόγο για τις «βυζαντινές αρχιτεκτονικές επιρροές από τον ναό της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη με την χρήση ενός κεντρικού τρούλου και δύο πλαϊνούς θόλους μικρότερους». Συνεχίζει αναφέροντας πως «ο μοντερνισμός στη Ρουμανία ξεκίνησε με την Ρωσική διοίκηση από την Αδριανούπολη, που στόχος ήταν η άνοδος της προόδου μέσω του κινήματος του μοντερνισμού». Ο τελευταίος, σημειώνει, ξεκίνησε «με την έλευση των δυτικών αρχιτεκτονικών στυλ και του εκλεκτικισμού». Τέλος, ολοκληρώνει σχολιάζοντας πως «η Νέο-Γοτθική αρχιτεκτονική που εντοπίστηκε στο Palatul Șuțu ήταν η πρώτη δυτική αρχιτεκτονική επιρροή».

Επόμενο θέμα που συζητήθηκε ήταν η παρουσία ή όχι πράσινων χώρων στην πόλη του Βουκουρεστίου. Η Mihaela Criticos σχολίασε στο συγκεκριμένο ζήτημα πως εντοπίζονται χώροι φυσικού περιβάλλοντος σε πάρκα πολιτιστικής κληρονομιάς. Εν συνεχεία, σημειώνει ένα δείγμα πράσινου χώρου το οποίο επισκέφτηκα κατά τη διάρκεια της παραμονής μου στο Βουκουρέστι. Αυτός είναι το λεγόμενο πάρκο «Herăstrău». Ωστόσο, αναφέρει πως «άλλου είδους πράσινοι χώροι δεν δημιουργούνται από την πολιτεία ή το κράτος». Ολοκληρώνει την θέση της τονίζοντας πως «σε γενικές γραμμές δεν υπάρχουν αρκετοί πράσινοι χώροι και φυσικό περιβάλλον στην πόλη του Βουκουρεστίου». Η παραπάνω άποψη όπως παρατηρήθηκε υποστηρίζεται και από την Hanna Derer και τον Ionuț Petrișor. Όπως μπορεί κανείς να αντιληφθεί, το Βουκουρέστι χρήζει περισσότερα τμήματα αστικού πρασίνου, καθώς αποτελεί ένα μητροπολιτικό αστικό κέντρο και αυτό θα βοηθήσει στην καλύτερη ποιότητα ζωής.

Εν συνεχεία, συζητήθηκε το αν και κατά πόσο βοηθάνε στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς τα καλλιτεχνικά και πολιτιστικά δρώμενα όταν χώρο στέγασής τους αποτελούν μνημεία αρχιτεκτονικής και ιστορικής σημασίας. Η άποψή της Criticos ήταν πως «δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν καλλιτεχνικά δρώμενα σε κάθε είδους κτίσμα και πως εξαρτάται από την χωρητικότητα του κτιρίου». Επιπλέον, συμπλήρωσε πως αυτό πράγματι ελκύει τους πολίτες στο να επισκεφτούν το κτίριο και είναι ένας τρόπος ανάδειξης ιδιαίτερα των πιο σημαντικών κτιρίων.

Άλλο σημαντικό θέμα που θίχτηκε ήταν το τι θα μπορούσε να επιτευχθεί για την περαιτέρω ανάδειξη των κτισμάτων. Η Mihaela Criticos ανέφερε πως «το Βουκουρέστι δυστυχώς χρήζει παροχές και υπηρεσίες για τα άτομα με προβλήματα όρασης και πως είναι αναγκαίες οι ιστορικές και αρχιτεκτονικές ερμηνείες των μνημείων σε γλώσσα braille». Επιπλέον, τονίζει πως «είναι αναγκαία μία καλύτερη σήμανση και επεξήγηση σε κάθε μνημείο». Ακόμη, δεν παραλείπει την αναφορά στις «θεματικές διαδρομές και περιηγήσεις στα κτίρια ιστορικού και αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος» της πόλης του Βουκουρεστίου.

Συμπερασματικά, η Mihaela Criticos συμφωνεί με την Hanna Derer στο ότι ορισμένα μνημεία προωθούνται και προβάλλονται πολύ περισσότερο από κάποια άλλα. Η Criticos αποδίδει την παραπάνω άποψη στο γεγονός ότι είναι κάτι που συνηθίζεται εδώ και χρόνια και συνεχίζει να συμβαίνει «κατά παράδοση». Επιπλέον, η ίδια τονίζει πως ενώ υπάρχουν πράσινοι χώροι κυρίως σε πάρκα πολιτιστικής κληρονομιάς, το Βουκουρέστι χρήζει πρωτοβουλίες για δημιουργία νέων πράσινων χώρων. Τέλος, τονίζει την ανάγκη προώθησης των μνημείων σε άτομα ΑΜΕΑ κάνοντας λόγο για την παροχή πληροφοριών μέσω ανάγνωσης πινακίδων γραφής braille.

8.3 Ξενάγηση στο ιστορικό κέντρο του Βουκουρεστίου με τον καθηγητή Alexandru-Ionuț Petrișor

Ο Alexandru-Ionuț Petrișor είναι συνεργάτης καθηγητής του διδακτορικού προγράμματος «Πολεοδομικού Σχεδιασμού» του πανεπιστημίου αρχιτεκτονικής και χωροταξίας Ion Mincu. Επιπλέον, έχει υλοποιήσει διάφορες έρευνες που αφορούν το αστικό τοπίο και τη βιώσιμη ανάπτυξη. Η συνάντησή μου με τον καθηγητή Alexandru-Ionuț Petrișor πραγματοποιήθηκε την Τρίτη 12 Ιουλίου, τις ώρες 8:30-14:00.

Η ξενάγηση ξεκίνησε από τα λεγόμενα «block of apartments». Πρόκειται για διαμερίσματα σε πολυκατοικίες, πολύ μικρής χωρητικότητας που κατασκευάστηκαν για πρώτη φορά επί Ceaușescu και συνεχίζουν να εμφανίζονται μέχρι και σήμερα. Ο κύριος Petrișor μου υπέδειξε χαρακτηριστικά τα συγκεκριμένα διαμερίσματα στην παλαιότερη

μορφή τους, αλλά και στην σύγχρονή τους εκδοχή με στοιχεία μοντέρνας αρχιτεκτονικής, όπως η χρήση γυαλιού. Ο ίδιος μου ανέφερε πως «οι συγκεκριμένες μορφές διαμερισμάτων δεν είναι χαρακτηριστικό του σοσιαλισμού, παρόλο που εμφανίζονται εκείνη την εποχή». Επιπλέον, τόνισε πως πίσω από αυτά υπήρχαν «οι παραδοσιακές οικίες των Ρουμάνων, τις οποίες ο Ceaușescu κατέστρεψε για να χτίσει τα διαμερίσματα αυτά».

Άλλο θέμα που σχολίασε ο Alexandru- Ionuț Petrișor, είναι η έλλειψη δημόσιων πράσινων χώρων από την περιοχή του Βουκουρεστίου. Όπως αναφέρει ο ίδιος «οι περισσότεροι πράσινοι χώροι είναι ιδιωτικοί». Επιπλέον, δεν παραλείπει να τονίσει την παρουσία πολλών αυτοκινήτων τόσο στη στάθμευση στους δρόμους, όσο και στην κίνηση στους δρόμους. Ο ίδιος τονίζει πως οι κάτοχοι των αυτοκινήτων είναι εξίσου Ρουμάνοι αλλά και άτομα που κατάγονται από άλλες χώρες. Έτσι, το κυκλοφοριακό ζήτημα καταλήγει να γίνεται ιδιαιτέρως προβληματικό.

Στη συνέχεια επισκεφτήκαμε το Παλάτι του Λαού- Casa Poporului. Ο καθηγητής Petrișor σχολίασε πως εργαζόταν στο μνημείο η μητέρα του και γνωρίζει πολλές λεπτομέρειες. Ανέφερε πως «πολλοί αρχιτέκτονες εργάζονταν αυτόνομα ο καθένας για την κατασκευή του συγκεκριμένου κτιριακού συγκροτήματος, ωστόσο κανείς δεν γνώριζε ποια πρόταση και ποιο σχέδιο κατασκευής θα εφαρμοζόταν». Σύμφωνα με την μητέρα του είχαν την εντύπωση τριών σχεδίων, αλλά κανείς δεν γνώριζε ποιο θα πραγματοποιούνταν, καθώς ο Ceaușescu άλλαζε συχνά την προτίμησή του. Ο καθηγητής τόνισε χαρακτηριστικά πως «τόνοι μαρμάρου χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή του και πως ο Ceaușescu εξάντλησε τις πηγές μαρμάρου της Ρουμανίας για αυτό το σκοπό».

Όσον αφορά τη γύρω περιοχή, ο καθηγητής Petrișor ανέλυσε διεξοδικά την κατασκευή της πλατιάς λεωφόρου. Σύμφωνα με τον ίδιο, «η κατασκευή των πλατιών λεωφόρων συνετέλεσε στη διαγραφή της Ρουμανικής ιστορίας». Από την άλλη, συνεχίζει, «είναι καλό το ότι υπάρχει αρκετός χώρος τόσο για την κυκλοφορία στα αυτοκίνητα όσο και για τους πεζούς». Εν συνεχεία, σχολίασε τα γύρω «block of apartments», αναφερόμενος ότι έχουν «χαρακτηριστική αρχιτεκτονική, προσεγγμένη με διακόσμηση εξωτερικά». Επιπλέον, σχολίασε πως είναι ζεστά το καλοκαίρι και κρύα το χειμώνα, ενώ το ενοικιό τους είναι πολύ ακριβό.

Αναλύοντας τη θέση του για την κατασκευή πλατιάς λεωφόρου, ανέφερε πως «οι Δυναστείες ενώ χρησιμοποιούσαν εκ νέου προηγούμενα περιουσιακά στοιχεία, η νέα τάση των Κομμουνιστών ήταν να χτιστεί κάτι που θα θυμίζει τους ίδιους». Ο ίδιος παραλληλίζει τον Ceaușescu με τον Στάλιν και τον Χίτλερ αναφερόμενος στη «μεγαλομανία» τους και το

«δικτατορικό καθεστώς» που και οι τρεις επέβαλαν. Συνεχίζοντας το συλλογισμό του, τονίζει πως ο Ceaușescu χρησιμοποίησε «ως δικαιολογία τον σεισμό του 1977 υποστηρίζοντας πως πολλά κτίσματα υπέστησαν ζημιές ακόμα κι αν δεν είχαν υποστεί για να χτίσει στη θέση τους νέα κτίρια κομμουνιστικού ή άλλου τύπου αρχιτεκτονικής». Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω ήταν «να διαγραφεί η ιστορία των Ρουμάνων και πλέον τίποτα να μην θυμίζει την παραδοσιακή αρχιτεκτονική των κτισμάτων αφού όλα τα κτίρια των προηγούμενων αιώνων είχαν καταστραφεί με εντολή του Ceaușescu και στη θέση τους κτίστηκαν νέα».

Με λίγα λόγια, ο καθηγητής Alexandru-Ionuț Petrișor αναφέρεται στην αρχιτεκτονική των διαμερισμάτων τύπου «bloc», τα οποία εξακολουθούν να χαρακτηρίζουν και το σύγχρονο Βουκουρέστι. Επιπλέον, αντιμετωπίζει και ο ίδιος με δυσαρέσκεια το ζήτημα του κτιρίου «Casa Poporului», της κατεδάφισης των ιστορικών και αρχιτεκτονικών κτισμάτων και της επικέντρωσης στο σοσιαλιστικό ιδεώδες. Όλα τα παραπάνω εμφανίζονται ως απότοκο του ολοκληρωτικού καθεστώτος του Ceaușescu.

9. Ανάλυση δεδομένων Ερωτηματολογίου

Στο πλαίσιο της ερευνητικής μου εργασίας δημιούργησα ένα ερωτηματολόγιο που στόχο έχει να απαντήσει στο αν, κατά πόσο και με ποιον τρόπο η αρχιτεκτονική κληρονομιά του Βουκουρεστίου του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα αναδεικνύεται, προωθείται και προβάλλεται σήμερα. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από δεκαεπτά ερωτήσεις, έξι εκ των οποίων αναφέρονται σε προσωπικά δεδομένα των ερωτηθέντων/ερωτηθεισών. Ακόμη, δημιουργήθηκε μέσω της εφαρμογής «Google forms» (βλέπε παράρτημα: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSenZu_eiM9hCdoOrFr5Z27q4V14Q_C0JLXd45XcK10VLZivdg/viewform?usp=sf_link). Τα προσωπικά δεδομένα αξιοποιήθηκαν μόνο για τη διεξαγωγή των αποτελεσμάτων της έρευνας. Οι ερωτήσεις ήταν κατά βάση υποχρεωτικό να απαντηθούν εκτός από δυο που ήταν προαιρετικές. Το συνολικό ποσοστό απαντήσεων που συλλέχτηκαν ήταν τριάντα-δύο. Το ερωτηματολόγιο μοιράστηκε τόσο σε άτομα που ζουν στη Ρουμανία και ασχολούνται με την Αρχιτεκτονική σε επαγγελματικό επίπεδο, όσο και σε άτομα που έχουν επισκεφτεί το Βουκουρέστι και δεν ασχολούνται με την Αρχιτεκτονική ως επαγγελματικό κλάδο. Παρακάτω, θα αναλυθούν τα δεδομένα που συλλέχτηκαν από το ερωτηματολόγιο με αντίστοιχη παράθεση των στατιστικών όπως αναγράφονται στη φόρμα της Google.

Αρχικά, είναι απαραίτητη η παράθεση των προσωπικών δεδομένων των ατόμων που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο. Ειδικότερα, απαντώντας στο πρώτο ερώτημα οι ερωτηθέντες/ερωτηθείσες δηλώνουν το φύλο τους, στο δεύτερο ερώτημα την ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκουν, στο τρίτο τον τόπο καταγωγή τους, στο τέταρτο τον τόπο μόνιμης κατοικίας τους, στο πέμπτο τη σχέση τους με την πόλη του Βουκουρεστίου και στο έκτο την εργασία-ασχολία τους. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, συλλέχθηκαν τριάντα-δύο απαντήσεις, δεκατέσσερις εκ των οποίων ήταν από άντρες και δέκα-οκτώ από γυναίκες (διάγραμμα 1). Επομένως, το 43,8% του δείγματος είναι άνδρες, ενώ το 56,3% γυναίκες. Από τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα, τα δεκατέσσερα ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα των δεκαοκτώ έως τριάντα ετών (ποσοστό 43,8%), τα δέκα στην ηλικιακή ομάδα των τριάντα-ενός έως σαράντα-πέντε, τα πέντε στην ηλικιακή ομάδα άνω των εξήντα χρονών και τα τρία στην ηλικιακή ομάδα των σαράντα-έξι έως πενήντα-εννέα (διάγραμμα 2).

Όσον αφορά τον τόπο καταγωγής, τα δεκατέσσερα από τα τριάντα-δύο άτομα που έλαβαν μέρος στην έρευνα κατάγονται από τη Ρουμανία, τα δεκαεπτά δήλωσαν ως τόπο καταγωγής την Ελλάδα και ένα άτομο δήλωσε την Αλγερία (διάγραμμα 3). Ως τόπο μόνιμης κατοικίας, από τα άτομα που δήλωσαν πόλεις της Ρουμανίας, τα δεκαέξι διαμένουν στο Βουκουρέστι, ένα στην πόλη Târgoviște και ένα στο Βραζον. Συνεπώς, από τα τριάντα-δύο

άτομα, τα δεκαοκτώ είναι μόνιμες/οι κάτοικοι της Ρουμανίας (διάγραμμα 4). Τέλος, τα δεκατρία δήλωσαν ελληνικές πόλεις, ενώ ένα άτομο είναι μόνιμος κάτοικος του Ηνωμένου Βασιλείου.

Το επόμενο ερώτημα αφορά τη σχέση που είχαν οι ερωτηθείσες/ερωτηθέντες με την πόλη του Βουκουρεστίου (διάγραμμα 5). Ειδικότερα, από τα τριάντα-δύο άτομα που απάντησαν το ερωτηματολόγιο τα δεκαπέντε είναι μόνιμοι/μόνιμες κάτοικοι του Βουκουρεστίου, τα έντεκα απάντησαν πως το έχουν επισκεφτεί για λόγους αναψυχής και τα έξι πως έχουν διαμείνει για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα στο πλαίσιο ενός εκπαιδευτικού προγράμματος ή εργασίας.

Στην έκτη ερώτηση που σχετίζεται με το αντικείμενο εργασίας-ασχολίας λήφθηκαν ποικίλες απαντήσεις (διάγραμμα 6). Τα πέντε από τα άτομα του δείγματος, δήλωσαν ότι εργάζονται ως αρχιτέκτονες ή καθηγητές/καθηγήτριες Αρχιτεκτονικής και αστικού τοπίου. Έξι από τους ερωτηθείσες/ερωτηθέντες είναι φοιτήτριες/φοιτητές στο Πανεπιστήμιο, δέκα απάντησαν ότι εργάζονται σε τομέα διαφορετικό της Αρχιτεκτονικής, δύο είναι συνταξιούχοι κι ένα άτομο δήλωσε άνεργο. Τέλος, οκτώ από τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα, επέλεξαν την επιλογή «άλλο» ως απάντηση. Συμπεραίνουμε, επομένως, ότι το αντικείμενο εργασίας-ασχολίας του δείγματος ποικίλει. Ειδικότερα, ένα άτομο δήλωσε ότι είναι δασκάλα, ένα πως εργάζεται σε εταιρεία αστικού σχεδιασμού, άλλο ότι εκπονεί την πρακτική του σε ιδιωτική εταιρεία ως αρχιτέκτονας, ενώ ένα άτομο δήλωσε πως ασχολείται με την έρευνα. Άλλες απαντήσεις που δόθηκαν ήταν: «διδάκτορας και επίκουρος καθηγητής πολεοδομίας», «αρχιτέκτονας σε ιδιωτική εταιρεία αρχιτεκτονικής», «συντονίστρια έργου σε Μη Κερδοσκοπική Οργάνωση» και «ιδιωτική υπάλληλος».

Οι επόμενες ερωτήσεις αφορούν την προώθηση και την ανάδειξη των μνημείων του Βουκουρεστίου. Το πρώτο ερώτημα από αυτά που προαναφέρθηκαν σχετίζεται με την άποψη των ερωτηθέντων/ερωτηθεισών για το αν τα μνημεία του Βουκουρεστίου προωθούνται ή όχι και κατέστη απαραίτητη η απάντησή του (διάγραμμα 7). Τα δεκατέσσερα άτομα, ποσοστό που ανήκει στο 43,8%, απάντησαν ότι πιστεύουν πως προωθούνται. Από την άλλη, ποσοστό 18,8%, έξι άτομα, απάντησαν αρνητικά. Αξιοσημείωτο είναι πως ποσοστό 18,8%, δηλαδή έξι άτομα, θεωρεί ότι προωθούνται μέτρια. Τέσσερα άτομα με ποσοστό 14,5% απάντησε ότι «ίσως» προωθούνται. Τέλος, δύο άτομα, ποσοστό 6,3%, απάντησαν πως δεν γνωρίζουν ή δεν απαντούν.

Όσον αφορά το δεύτερο ερώτημα σχετικά με την ανάδειξη των μνημείων του Βουκουρεστίου, λήφθηκαν είκοσι-οκτώ απαντήσεις, καθώς ήταν προαιρετική η απάντηση

σε αυτό (διάγραμμα 8). Το συγκεκριμένο ερώτημα αποτελεί τη συνέχεια του παραπάνω ερωτήματος και είναι το εξής: «Αν πιστεύετε ότι προωθούνται μνημεία του Βουκουρεστίου, τότε με ποιόν από τους παρακάτω τρόπους;». Η συντριπτική πλειοψηφία, και συγκεκριμένα το 39,3% (έντεκα άτομα), πιστεύει ότι τα μνημεία της πόλης προβάλλονται μέσω τουριστικών διαδρομών. Εξίσου μεγάλο ποσοστό, 32,1% (εννέα άτομα), θεωρεί πως τα καλλιτεχνικά δρώμενα συμβάλλουν στην προώθηση των μνημείων. Ποσοστό 10,7%, που αντιστοιχεί σε τρία άτομα, απάντησε πως τα μνημεία του Βουκουρεστίου προωθούνται μέσω δημοσιεύσεων. Δύο άτομα (ποσοστό 7,1%) ισχυρίζονται πως ο τρόπος προώθησης των μνημείων είναι τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Επιπλέον, ένα άτομο ισχυρίζεται πως μέσω τουριστικών οδηγών και καρτ-ποστάλ προβάλλεται η αρχιτεκτονική κληρονομιά του Βουκουρεστίου. Τέλος, ποσοστό 7,1% (δηλαδή δύο άτομα) συμπεριλαμβάνει όλα τα παραπάνω ως τρόπους προβολής των μνημείων.

Στο επόμενο ερώτημα οι ερωτηθέντες/ερωτηθείσες κλήθηκαν να απαντήσουν στο αν πιστεύουν πως η Αρχιτεκτονική της πόλης του Βουκουρεστίου προωθείται (διάγραμμα 9). Η πλειοψηφία με ποσοστό 34,4%, δηλαδή έντεκα άτομα, απάντησε αρνητικά («Όχι»). Από την άλλη, δέκα άτομα, ποσοστό 31,3%, ισχυρίζονται ότι προβάλλεται η αρχιτεκτονική του Βουκουρεστίου και απάντησαν θετικά («Ναι»). Πέντε άτομα, με ποσοστό 15,6%, ισχυρίζονται ότι «ίσως» προβάλλεται και πέντε «έτσι κι έτσι». Τέλος, ένα άτομο, με ποσοστό 3,1%, δήλωσε πως «Δεν γνωρίζει/Δεν απαντά». Συνεπώς, αναφορικά με το αν προωθείται η όχι η αρχιτεκτονική κληρονομιά του Βουκουρεστίου οι απόψεις διίστανται, ενώ μεγάλο μέρος του δείγματος δεν έδωσε ούτε αρνητική ούτε θετική απάντηση στο εν λόγω ερώτημα.

Η επόμενη ερώτηση αποτελεί συνέχεια της προηγούμενης και η απάντησή της κατέστη προαιρετική. Η ερώτηση έχει ως εξής: «Αν πιστεύετε ότι η Αρχιτεκτονική του Βουκουρεστίου προωθείται, τότε με ποιον από τους παρακάτω τρόπους» (διάγραμμα 10). Η πλειοψηφία, δώδεκα άτομα εκ του δείγματος, με ποσοστό που αντιστοιχεί στο 44,4%, υποστήριξε πως η αρχιτεκτονική της πόλης προωθείται μέσω του τουρισμού. Επτά άτομα με ποσοστό 25,9%, ισχυρίζονται πως μέσω αρχιτεκτονικών και καλλιτεχνικών δρώμενων προβάλλεται. Πέντε άτομα με ποσοστό 18,5% δήλωσαν ως τρόπο προώθησης τις δημοσιεύσεις και τα άρθρα. Τέλος τρία άτομα, που αντιστοιχούν σε ποσοστό 11,1% επέλεξαν την επιλογή «άλλο». Οι τρόποι προώθησης που υποστήριξαν είναι οι εξής: «μέσω όλων των προαναφερθέντων τρόπων» και «προβολή κτιρίων και ξενάγηση εξωτερικά μέσω τουριστικών εκδρομών».

Η ακόλουθη ερώτηση αφορά το σε ποιο βαθμό οι ερωτηθέντες/ερωτηθείσες πιστεύουν πως η Αρχιτεκτονική του Βουκουρεστίου προωθείται και η απάντησή του κατέστη υποχρεωτική (διάγραμμα 11). Οι απαντήσεις που ήταν διαθέσιμες προς επιλογή για την προαναφερθείσα ερώτηση δύνανται με βάση την κλίμακα από το ένα έως το πέντε, όπου το ένα ισούται με την απάντηση «καθόλου», το δύο με την απάντηση «ελάχιστα», το τρία με την απάντηση «μέτρια», το τέσσερα με την απάντηση «πολύ» και το πέντε με την απάντηση «πάρα πολύ». Η πλειοψηφία (37,5%-δώδεκα άτομα) τοποθετεί τον βαθμό προώθησης στη μέση της κλίμακας, δηλαδή στο τρία. Ποσοστό 28,1% (δηλαδή εννέα άτομα) πιστεύει ότι προωθείται πολύ, καθώς επέλεξε το «τέσσερα» ως βαθμό προβολής των κτιρίων. Από την άλλη, ποσοστό 25% πιστεύει ότι προωθείται λίγο η αρχιτεκτονική της πόλης, εφόσον μόλις οκτώ άτομα τοποθετούν στο «δύο» το βαθμό προώθησης. Τέλος, τρία άτομα, ποσοστό 9,4%, τοποθετεί στο ελάχιστο βαθμό «ένα» την προβολή της αρχιτεκτονικής στο Βουκουρέστι. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως κανένα άτομο από το δείγμα δεν επέλεξε το βαθμό «πέντε» (πάρα πολύ) για την προώθηση των κτιρίων στο Βουκουρέστι.

Στο επόμενο ερώτημα οι ερωτηθείσες/ερωτηθέντες κλήθηκαν να υποδείξουν τρόπους ανάδειξης των μνημείων. Σε αυτό παρατηρήθηκαν τριάντα-δύο διαφορετικές απαντήσεις, οι οποίες ήταν οι εξής: «μέσω των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης», «μέσω των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης-προώθηση Βουκουρεστίου ως τουριστικό προορισμό», «διοργάνωση εκδηλώσεων/καλλιτεχνικών δρώμενων στα κυριότερα από τα μνημεία του Βουκουρεστίου», «περισσότερες εκδηλώσεις» και «Αρχιτεκτονικοί οδηγοί, περισσότερες θεματικές ξεναγήσεις και κυρίως ένα συνεχές σχέδιο διατήρησης και αποκατάστασης των κτιρίων και των συνόλων πολιτιστικής κληρονομιάς του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα (από την κεντρική και τοπική διοίκηση, καθώς και από τους ιδιώτες επενδυτές και το ευρύ κοινό), ιδιαίτερα της μοντερνιστικής κληρονομιάς (που περιλαμβάνει την Αρτ-Ντεκό αρχιτεκτονική)». Μία εκ των απαντήσεων περιείχε την ιδέα των ντοκιμαντέρ σε αγγλική γλώσσα. Τρεις από τους ερωτηθέντες απάντησαν πως αποτελεσματική πρόταση θα ήταν να προωθηθούν μέσω κρατικών φορέων.

Ενδιαφέρουσα στο παραπάνω ερώτημα ήταν η απάντηση «να αναδειχθεί κάτι παραπάνω από το μνημείο «Casa Poporului» (showing something more than the Parliament)». Είναι γεγονός πως στο Βουκουρέστι το πιο προβεβλημένο μνημείο είναι το κτίριο «Casa Poporului», γεγονός το οποίο παρατήρησα και η ίδια στην επίσκεψή μου. Ωστόσο, πολλοί είναι εκείνοι που υποστηρίζουν την συγκεκριμένη άποψη, ότι, δηλαδή, θα έπρεπε να προβάλλονται και άλλα κτίρια. Το σημείο αυτό μπορεί να συνδεθεί και με την

ανάλυση της καθηγήτριας Hanna Derer, που όπως αναφέρθηκε παραπάνω η ίδια ισχυρίζεται πως θεωρεί άστοχο και αντιφατικό το γεγονός ότι προβάλλεται τόσο έντονα ένα μνημείο ενός δικτάτορα τη στιγμή που ο Ρουμανικός λαός πάλευε επί χρόνια για την έλευση της Δημοκρατίας.

Μία ακόμη ενδιαφέρουσα άποψη στο προαναφερθέν ερώτημα είναι πως είναι δύσκολο να προωθηθεί η Αρχιτεκτονική του Βουκουρεστίου, καθώς δεν είναι εύκολο να επισκεφτεί κανείς μία πόλη γεμάτη αυτοκίνητα. Η παρούσα άποψη έχει ισχυρή βάση. Παραπάνω σημειώθηκε και η άποψη του καθηγητή Alexandru-Ionuț Petrișor στο συγκεκριμένο θέμα. Είναι φανερό πως το Βουκουρέστι αποτελεί μία πόλη με πολλή κίνηση στους δρόμους από αυτοκίνητα. Ο καθηγητής Petrișor αναφέρει πως «τα περισσότερα αυτοκίνητα ανήκουν σε άτομα εκτός Ρουμανίας». Περπατώντας στους δρόμους του Βουκουρεστίου παρατηρεί κανείς μεγάλη κυκλοφοριακή συμφόρηση τόσο στα εν κινήσει αυτοκίνητα, όσο και στα σταθμευμένα που πολλές φορές καταλαμβάνουν τα πεζοδρόμια. Η καθηγήτρια Hanna Derer όπως προαναφέρθηκε, έχει μία εξίσου ενδιαφέρουσα άποψη πάνω στο θέμα. Η ίδια μιλώντας από ανθρωπολογική πλευρά, ισχυρίζεται πως οι Ρουμάνοι πολίτες δεν μπορούν να αποχωριστούν το αυτοκίνητό τους λόγω του ότι πιστεύουν ότι η κατοχή και χρήση του προσδίδει κύρος («status»).

Στο ίδιο ερώτημα, όπου οι συμμετέχοντες καλούνται να αναφέρουν προτάσεις ανάδειξης των μνημείων του Βουκουρεστίου, ξεχωρίζει η ιδέα «καλλιτεχνικές/πολιτιστικές εκδηλώσεις και διαδρομές μέσα στην πόλη, πρόγραμμα κυνηγιού (θησαυρού) αρχιτεκτονικής, δημοσιεύσεις και έρευνες αφιερωμένες στην αρχιτεκτονική αξία του δομημένου περιβάλλοντος». Ενδεχομένως αν προσεγγιζόταν η έννοια της αρχιτεκτονικής και των κτισμάτων του Βουκουρεστίου με έναν πιο διαδραστικό και δημιουργικό τρόπο, τότε θα προσελκύνονταν άτομα κάθε ηλικίας ώστε να την γνωρίσουν και να την εκτιμήσουν περισσότερο.

Άλλες απαντήσεις που δόθηκαν στο συγκεκριμένο ερώτημα ήταν η ανάδειξη: «μέσω εκπαίδευσης των κατοίκων του Βουκουρεστίου», «μέσω διαφημίσεων», «προβολή της αρχιτεκτονικής στην τηλεόραση, στη λαϊκή λογοτεχνία και στα καθημερινά περιοδικά», «περισσότερες πολιτιστικές εκδηλώσεις», «μέσω πολιτιστικών εκδηλώσεων στα κτίρια αυτά που θα προβληθούν στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης», «μέσα από εκδηλώσεις και συναυλίες στα κτίρια αυτά», «περισσότερες διεθνείς δωρεάν περιηγήσεις», «μέσω των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης και των διαφημίσεων», «Τουριστικές προσφορές», «τουριστικές περιηγήσεις», «ελεύθερη είσοδος στα κτίρια αυτά», «Μέσω της καλύτερης

οργάνωσης των Εκθέσεων», «μέσω των ψηφιακών εφαρμογών και εφαρμογών εικονικής πραγματικότητας», «Περισσότερες δημοσιεύσεις (για τα κτίσματα αυτά)», και «Πρώθηση διαφορετικών διαδρομών της πόλης (που δεν έχουν προβληθεί τόσο) μέσα από ιδιωτικές εταιρείες». Επίσης προτάθηκε από το ίδιο άτομο «η αύξηση της οικονομικής συνεισφοράς στην πρώθηση των κτισμάτων που προσελκύουν μεγαλύτερο κοινό, η ανάδειξη νέων μνημείων και η ενσωμάτωσή τους σε τουριστικές διαδρομές».

Το επόμενο ερώτημα αφορά το αν θα συνεισέφεραν οι ερωτηθέντες/ερωτηθείσες στην προβολή και την ανάδειξη των μνημείων του Βουκουρεστίου ως εθελοντές/εθελόντριες (διάγραμμα 13). Η συντριπτική πλειοψηφία, το 53,1%, που αντιστοιχεί σε δεκαεπτά απαντήσεις από τις τριάντα-δύο απάντησε θετικά («Ναι»). Το 25% , δηλαδή οκτώ από τα τριάντα-δύο άτομα, απάντησαν αρνητικά («Όχι»). Τέλος, οι υπόλοιποι/ες, ποσοστό 21,9% (επτά άτομα) απάντησαν «Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ». Από τα παραπάνω στατιστικά συμπεραίνει κανείς ότι, εφόσον η πλειοψηφία ήταν θετική να συνεισφέρει ως εθελοντής/εθελόντρια στην ανάδειξη των μνημείων, το ενδιαφέρον του δείγματος για την Αρχιτεκτονική του Βουκουρεστίου και γενικότερα των μνημείων είναι μεγάλο.

Στο ακόλουθο ερώτημα τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα κλήθηκαν να απαντήσουν στο αν πιστεύουν πως η παράδοση του Νεορουμανικού/εθνικού στυλ εμφανίζεται στην Αρχιτεκτονική του Βουκουρεστίου (διάγραμμα 14). Το παρόν ερώτημα ήταν υποχρεωτικό να απαντηθεί και είχε ως διαθέσιμες για επιλογή απαντήσεις τις «Ναι», «Όχι», «Έτσι κι έτσι», «Ίσως» και «Δεν γνωρίζω/ δεν απαντώ». Ένα εύλογο ποσοστό, 37,5% (δώδεκα από τα τριάντα-δύο άτομα) απάντησε θετικά, ότι δηλαδή προβάλλεται το Νεορουμανικό στυλ στα κτίσματα του Βουκουρεστίου. Ποσοστό 21,9%, δηλαδή επτά άτομα, απάντησε «Έτσι κι έτσι». Ποσοστό 18,8%, έξι άτομα, απάντησε «Δεν γνωρίζω/δεν απαντώ». Ποσοστό 12,5% (τέσσερα άτομα) επέλεξε την απάντηση «Ίσως». Τέλος, μόλις το 9,4%, ποσοστό που αντιστοιχεί σε τρία από τα τριάντα-δύο άτομα, απάντησε αρνητικά («Όχι»).

Στο επόμενο ερώτημα το δείγμα κλήθηκε να απαντήσει σε ποιο βαθμό πιστεύει πως η παράδοση του Νεορουμανικού/εθνικού στυλ προβάλλεται στο Βουκουρέστι (διάγραμμα 15). Το ερώτημα ήταν υποχρεωτικό και οι απαντήσεις λήφθηκαν με βάση κλίμακα από το ένα έως το πέντε, όπου το ένα ισούται με την απάντηση «καθόλου», το δύο με την απάντηση «ελάχιστα», το τρία με την απάντηση «μέτρια», το τέσσερα με την απάντηση «πολύ» και το πέντε με την απάντηση «πάρα πολύ». Η πλειοψηφία, ποσοστό

56,3% (δεκαοκτώ από τα τριάντα-δύο άτομα), τοποθετείται στην απάντηση «μέτρια» με βαθμό τρία. Δέκα άτομα, ποσοστό 31,3% απάντησε πως πιστεύει ότι το Νεορουμανικό/εθνικό στυλ στην Αρχιτεκτονική του Βουκουρεστίου προβάλλεται «πολύ» (βαθμός τέσσερα). Παράλληλα, ποσοστό 12,5%, δηλαδή τέσσερα άτομα, πιστεύει ότι προβάλλεται ελάχιστα (βαθμός δύο). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως καμία άποψη δεν τοποθετήθηκε στο βαθμό ένα και πέντε. Παράλληλα, το γεγονός ότι η πλειοψηφία τοποθετείται στο μεσαίο βαθμό κλίμακας, σημαίνει ότι εντοπίζουν και τα υπόλοιπα αρχιτεκτονικά στυλ των κτισμάτων του Βουκουρεστίου, καθώς στην Αρχιτεκτονική του Βουκουρεστίου επικρατούν πολλά διαφορετικά στυλ και επιρροές.

Επιπλέον, οι ερωτηθέντες/ερωτηθείσες κλήθηκαν να απαντήσουν στο ερώτημα «ποιο από τα παρακάτω κτίρια (που υπάρχουν ως απαντήσεις στην ερώτηση) πιστεύουν ότι προωθείται παραπάνω» (διάγραμμα 16). Διαθέσιμες επιλογές ως απαντήσεις ήταν το «Ateneul Român», «Casa Poporului», «Muzeul Național George Enescu», «Caru' cu Bere» και «Άλλο». Η συντριπτική πλειοψηφία τοποθετείται στην απάντηση «το Παλάτι του Λαού-Casa Poporului» με ποσοστό 59,4% και δεκαεννέα από τις τριάντα-δύο απαντήσεις. Ποσοστό 18,8% που αντιστοιχεί σε έξι άτομα απαντά το «Ateneul Român». Ποσοστό 9,4% που αντιστοιχεί σε τρία άτομα δήλωσε στην απάντηση «Muzeul Național George Enescu», ενώ, το 6,3% (δύο εκ των τριάντα-δύο ατόμων) υποστήριξε το «Caru' cu Bere». Επιπλέον, δύο άτομα απάντησαν «άλλο». Το πρώτο δήλωσε πως δεν γνωρίζει, και αιτιολόγησε την απάντησή του λέγοντας ότι καθώς διδάσκει Ιστορία της Αρχιτεκτονικής (και είναι αρχιτέκτονας) δεν έχει επιζητήσει την προώθηση των μνημείων από αλλού και δεν έχει κάνει κάποια σχετική αναζήτηση. Το δεύτερο άτομο υποστήριξε πως το κτίριο «Casa Poporului» προωθείται παραπάνω, ωστόσο επέλεξε την απάντηση «άλλο» με σκοπό να εκφράσει την δυσαρέσκειά του σχετικά με αυτό. Ειδικότερα, η ακριβής απάντηση που έδωσε στο σχετικό ερώτημα είναι «Δυστυχώς το μνημείο Casa Poporului προωθείται περισσότερο σε όλα τα ημερολόγια και τα καρτ-ποστάλ...».

Στη συνέχεια, οι ερωτηθέντες/ερωτηθείσες κλήθηκαν να παραθέσουν σύντομο κείμενο απαντώντας στο ερώτημα «Ποιο κτίριο του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα θα προτείνατε σε έναν επισκέπτη του Βουκουρεστίου». Πέντε από τα τριάντα-δύο άτομα ανέφεραν το κτίριο «Casa Poporului», ενώ, δύο απαντήσεις δόθηκαν για το «Εθνικό Μουσείο Ιστορίας του Βουκουρεστίου». Άλλες απαντήσεις που παρατέθηκαν ήταν «Muzeul Theodor Aman, Vila Minovici», «Palatul CEC», βιβλιοπωλείο «Cărturești Carusel», «Casa Cesianu, Muzeul Național de Istorie», «Catedrala Sfântul Iosif», «κτίρια στην οδό Calea Victoriei, ιστορικό κέντρο Βουκουρεστίου», «Vila Minovici», «Muzeul Național de Artă al României», «Ateneul

Român, Ναός της Σταουρουπόλεως», «Macca Villacrosse», «Casa Melik, Muzeul Național George Enescu, Vila Minovici», «Ναός της Σταουρουπόλεως, Palatul CEC, Ateneul Român» και «το Ιστορικό Κέντρο του Βουκουρεστίου ή το κτίριο Casa Poporului». Αξιοσημείωτες ήταν δύο απαντήσεις, μέσω των οποίων επισημάνθηκε ότι «είναι δύσκολο να επιλέξουμε μόνο ένα κτίσμα» και πως «είναι τόσα πολλά τα κτίρια που είναι άξια αναφοράς, καθώς αυτός είναι ο τομέας εξειδίκευσής μου». Τέλος, οκτώ από τα τριάντα-δύο άτομα άφησαν κενή την ερώτηση απαντώντας με μία παύλα.

Συμπερασματικά, ως προς το φύλο των ατόμων που συμμετείχαν στο ερωτηματολόγιο το δείγμα είναι σχετικά μοιρασμένο, καθώς το ερωτηματολόγιο συμπλήρωσαν δεκαοκτώ γυναίκες και δεκατέσσερις άνδρες. Η πλειονότητα των συμμετεχόντων/συμμετεχουσών στην έρευνα αποτελείται κυρίως από άτομα που κατοικούν στο Βουκουρέστι χωρίς, ωστόσο, να εκλείπουν αυτά από άλλες περιοχές που έχουν επισκεφτεί την πόλη είτε στο πλαίσιο τουρισμού είτε στο πλαίσιο κάποιου εκπαιδευτικού προγράμματος/εργασίας. Επιπλέον, ο τομέας επαγγέλματος/ενασχόλησης αποτελούνταν τόσο από Αρχιτέκτονες/εκπαιδευτικούς Αρχιτεκτονικής, όσο και από άτομα που εργάζονται σε τομέα εκτός Αρχιτεκτονικής.

Όσον αφορά την προώθηση των μνημείων, η συντριπτική πλειοψηφία ισχυρίζεται πως προωθούνται ιδιαίτερα μέσα από τουριστικές διαδρομές, καλλιτεχνικά δρώμενα και δημοσιεύσεις. Από την άλλη, αναφορικά με την αρχιτεκτονική του Βουκουρεστίου δέκα άτομα υποστήριξαν ότι προβάλλεται, ενώ έντεκα πως δεν προβάλλεται. Ωστόσο, θεωρούν ότι προωθείται κυρίως μέσω του τουρισμού, μέσω καλλιτεχνικών και αρχιτεκτονικών δρώμενων, και μέσω δημοσιεύσεων. Τέλος, η πλειοψηφία του δείγματος ορίζει ως βαθμό προβολής της αρχιτεκτονικής του Βουκουρεστίου τον βαθμό τρία που ισοδυναμεί με το «μέτρια».

Παράλληλα, στους τρόπους ανάδειξης της αρχιτεκτονικής προτάθηκε η προβολή των μνημείων μέσω των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, των τουριστικών διαδρομών, των αρχιτεκτονικών οδηγιών, των καλλιτεχνικών δρώμενων και των διαφημίσεων. Επιπλέον, άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι η πλειοψηφία του δείγματος θα συμμετείχε εθελοντικά για την ανάδειξη και προβολή της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του Βουκουρεστίου.

Σχετικά με το Νεορουμανικό/εθνικό στυλ αρχιτεκτονικής στο Βουκουρέστι, η πλειοψηφία των ερωτηθεισών/ερωτηθέντων ισχυρίζεται ότι αναδεικνύεται με βαθμό ανάδειξης και προώθησης το τρία που ισοδυναμεί με το μέτρια. Από τα μνημεία του

Βουκουρεστίου η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος δήλωσε πως κυρίως προβάλλεται το μνημείο Casa Poporu lui. Ωστόσο, μεγάλο ποσοστό δεν συμφωνεί με να προβάλλεται περισσότερο το προαναφερθέν μνημείο.

Ακόμα, στο τελικό ερώτημα που αφορά τις προτάσεις κτιρίων σε μία επισκέπτρια/έναν επισκέπτη ποικίλουν οι απόψεις. Ενδεικτικά παραθέτω μερικές εξ αυτών: «Palatul CEC», βιβλιοπωλείο «Cărturești Carusel», «Casa Cesianu», «Muzeul Național de Istorie», «Muzeul Național de Artă al României», «Ateneul Român» και «Muzeul Național George Enescu».

Επομένως, από τα αποτελέσματα της έρευνας συνεπάγεται ότι η πλειοψηφία του δείγματος επιδεικνύει ενδιαφέρον για την προβολή της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του Βουκουρεστίου και των μνημείων της πόλης. Η πλειοψηφία των ερωτηθεισών/ερωτηθέντων ισχυρίζεται ότι θα συνεισέφερε εθελοντικά για την προβολή της αρχιτεκτονικής του τόπου και ότι ο τουρισμός, τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης αποτελούν τους κύριους τρόπους προβολής και ανάδειξής της. Παράλληλα, το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος θεωρεί ότι σε μέτριο βαθμό προωθούνται τα μνημεία του Βουκουρεστίου και επομένως ότι υπάρχουν προοπτικές περαιτέρω ανάδειξης. Τέλος, η πλειοψηφία του δείγματος θεωρεί ότι περισσότερο από όλα τα μνημεία προωθείται το μνημείο «Casa Poporu lui».

10. Παρατηρήσεις και προσωπικές προτάσεις ανάδειξης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του Βουκουρεστίου

10.1 Προσωπικές παρατηρήσεις σχετικά με το αστικό τοπίο του Βουκουρεστίου

Περπατώντας στους δρόμους του Βουκουρεστίου αυτό που συναντά κανείς είναι μία πληθώρα αρχιτεκτονικών ρευμάτων και στυλ. Ιδιαίτερη είναι η παρουσία πολλών σύγχρονων ουρανοξυστών κτισμένων δίπλα ή και πάνω από οικοδομήματα ιστορικής και αρχιτεκτονικής σημασίας που ανήκουν σε προηγούμενους αιώνες (εικόνες 24-26). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το κτίριο της Uniunea Arhitecților din România- Ένωσης Ρουμάνων Αρχιτεκτόνων, πάνω στο οποίο έχει κτιστεί ουρανοξύστης, αλλά και το Palatul CEC πίσω από το οποίο έχει κτιστεί σύγχρονο γυάλινο κτίριο. Σε γενικό πλαίσιο, αυτό το αρχιτεκτονικό φαινόμενο διαγράφεται σε αρκετές γωνίες του Βουκουρεστίου με αποτέλεσμα να συνυπάρχουν κτίρια εκλεκτικιστικά, νεοκλασικιστικά, Άρτ-Ντεκό, νεογοθτικά, Νέο-ρουμανικού εθνικού στυλ, διαμερίσματα τύπου «bloc» και μοντερνιστικά, παράλληλα με γυάλινους σύγχρονους ουρανοξύστες αλλά και πολλά εγκαταλελειμμένα κτίσματα.

Όπως προαναφέρθηκε ένα κύριο ζήτημα στο αστικό τοπίο του Βουκουρεστίου είναι τα εγκαταλελειμμένα κτίρια. Η καθηγήτρια Anca Hanna Derer θεωρεί, όπως έχει ήδη προαναφερθεί, πως το ζήτημα αυτό επηρεάζει τόσο την ποιότητα ζωής, καθώς η περιεκτικότητα σκόνης στην ατμόσφαιρα είναι υψηλή, όσο και την εικόνα του αστικού τοπίου. Η γενική εντύπωση που αφήνει το αστικό τοπίο σε κάποιον επισκέπτη ή κάποια επισκέπτρια του Βουκουρεστίου είναι ακριβώς αυτή η εναλλαγή των ιστορικών κτιρίων με αυτή των εγκαταλελειμμένων αλλά και των σύγχρονων ουρανοξυστών από γυαλί.

Άλλο χαρακτηριστικό της πόλης του Βουκουρεστίου είναι τα διαμερίσματα τύπου «bloc», τα οποία υπάρχουν σε μεγάλο εύρος στο αστικό κέντρο. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι παρά τις παλαιότερες κατασκευές διαμερισμάτων τύπου «bloc» κτίζονται εξίσου σύγχρονα αντίστοιχα διαμερίσματα με νέα αρχιτεκτονική εξωτερική μορφολογία, αλλά κοινή φιλοσοφία κατανομής χώρου εσωτερικά.

Όσον αφορά την περιήγηση στο αστικό κέντρο, η πόλη του Βουκουρεστίου παρέχει πινακίδα με χάρτη (εικόνα 31) με τα κυριότερα σημεία ιστορικού και αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος, αλλά και πινακίδες (εικόνα 32) στα περισσότερα από τα μνημεία καθιστώντας την περιήγηση σε αυτό πιο προσιτή. Επιπλέον, η παροχή εισιτηρίων ορισμένου χρόνου που δύνανται να χρησιμοποιηθούν σε όλα τα μέσα μεταφοράς βοηθάει στην μετακίνηση εντός της πόλης.

Το ζήτημα του κυκλοφοριακού δικτύου αλλά και των σταθμευμένων αυτοκινήτων, το οποίο προαναφέρθηκε, είναι κάτι που κανείς παρατηρεί εκ πρώτης όψεως και επικρατεί στην εικόνα του αστικού τοπίου. Σε πολλά σημεία είναι αδύνατον κάποιος να φωτογραφίσει όλο το ύψος ενός οικοδομήματος χωρίς να φαίνονται σταθμευμένα αυτοκίνητα γύρω από αυτό.

Με λίγα λόγια, η εντύπωση που αφήνει το αστικό τοπίο της πόλης αποτελείται από μία πληθώρα αρχιτεκτονικών τάσεων και στυλ όπως εκλεκτικισμού, διαμερισμάτων τύπου «bloc» σύγχρονων και μη, νεοκλασικισμού, μοντερνισμού, τοπικής παράδοσης, Νέο-ρουμανικού εθνικού στυλ αρχιτεκτονικής, Νέο-γοθτικού στυλ, Αρτ-Ντεκό, καθώς και σύγχρονου στυλ ουρανοξυστών. Όλα τα παραπάνω εναλλάσσονται με πολλά εγκαταλελειμμένα κτίσματα προσδίδοντας στο τοπίο του Βουκουρεστίου έναν πολυχρωματικό χαρακτήρα με πληθώρα εικόνων.

10.2 Παρατηρήσεις σχετικές με την επιτόπια έρευνα στο Βουκουρέστι

Κατά τη διάρκεια της έρευνάς μου στη πόλη του Βουκουρεστίου δεν συνάντησα ιδιαίτερες δυσκολίες. Την πρώτη μέρα, 12/6/2022, μετά την ξενάγηση με τον καθηγητή Alexandru-Ionuț Petrișor, επισκέφτηκα τη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Αρχιτεκτονικής και Χωροταξίας «Ion Mincu» και η αναζήτηση βιβλιογραφίας κατέστη διαδικασία ανεμπόδιση με τη πολύτιμη βοήθεια των ατόμων που εργάζονταν στο χώρο της βιβλιοθήκης. Τόσο η υπεύθυνη του τμήματος της βιβλιοθήκης, όσο και οι υπάλληλοι που εργάζονταν στο χώρο, βοήθησαν στην αναζήτηση και εύρεση ερευνητικού υλικού, ενώ μου δόθηκε η άδεια λήψης δωρεάν φωτογραφιών των βιβλίων.

Τη δεύτερη μέρα, 13/6/2022, επισκεπτόμενη εκ νέου το Πανεπιστήμιο Αρχιτεκτονικής και Χωροταξίας «Ion Mincu» επιχειρήθηκε η αναζήτηση επιστημονικών περιοδικών στο αντίστοιχο τμήμα της βιβλιοθήκης. Εκεί η διαδικασία εύρεσης επιστημονικού υλικού κατέστη ιδιαίτερα άκοπη καθώς η βιβλιοθηκάριος που εργαζόταν εκεί με βοήθησε εξίσου στην αναζήτηση επιστημονικών περιοδικών που σχετίζονταν με το θέμα της διπλωματικής μου εργασίας.

Την τρίτη μέρα, 14/6/2022, επισκέφτηκα τη Βιβλιοθήκη της Ρουμανικής Ακαδημίας. Η μοναδική δυσκολία που αντιμετωπίστηκε εκεί ήταν ότι η υπάλληλος που εξέδιδε κάρτες βιβλιοθήκης δεν γνώριζε Αγγλικά, κάτι το οποίο καθυστέρησε τη διαδικασία, καθώς δεν δύναται κανείς να έχει πρόσβαση στη συγκεκριμένη βιβλιοθήκη χωρίς την έκδοση κάρτας μέλους της βιβλιοθήκης. Στη συνέχεια της αναζήτησης ερευνητικού υλικού, ωστόσο,

βοηθήθηκα τόσο στην καθοδήγηση της εύρεσης βιβλιογραφίας, όσο και ως προς την παροχή άδειας λήψης δωρεάν φωτογραφιών του επιστημονικού υλικού.

Όσον αφορά τη μετακίνησή μου στο Βουκουρέστι, ήταν μία εξίσου άκοπη διαδικασία, καθώς η πόλη του Βουκουρεστίου, όπως προαναφέρθηκε, παρέχει τη δυνατότητα έκδοσης εισιτηρίου για όλα τα μεταφορικά μέσα (μετρό, συγκοινωνία) για ορισμένο χρονικό διάστημα (είτε εβδομαδιαίο, είτε ημερήσιο). Επιπλέον, η εφαρμογή «Χάρτες Google» παρέχει σύνδεση των διαδρομών με τις στάσεις και τις γραμμές των λεωφορείων του Βουκουρεστίου, κάτι το οποίο εξυπηρετούσε ιδιαίτερα όσους και όσες επισκέπτονταν πρώτη φορά τη πόλη. Ωστόσο, ένα ζήτημα για το οποίο είχα ειδοποιηθεί από τον καθηγητή Alexandru-Ionuț Petrișor, ήταν η έλλειψη διαβάσεων σε κεντρικό σημείο διασταύρωσης του Βουκουρεστίου. Στο σημείο αυτό η μετακίνηση ως πεζή κατέστη περισσότερο χρονοβόρα. Από την άλλη, σε άλλα σημεία δεν εξέλειπαν οι υπόγειες διαβάσεις.

Όσον αφορά την συνάντησή μου με τον καθηγητή Alexandru-Ionuț Petrișor και τις καθηγήτριες Anca Hanna Derer και Mihaela Criticos, δεν συνάντησα καμία δυσκολία. Η επικοινωνία μαζί τους κατέστη διαδικασία ανεμπόδιστη, καθώς απαντούσαν έγκαιρα στα μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και η συνάντησή μαζί τους βοήθησε στη συλλογή πολύτιμων πληροφοριών για την έρευνά μου. Ειδικότερα, ο καθηγητής Alexandru-Ionuț Petrișor μέσω της ξενάγησης στο Βουκουρέστι και της παροχής χάρτη της πόλης βοήθησε ιδιαίτερα τόσο στην καταγραφή χρήσιμων πληροφοριών όσο και στις μετακινήσεις μου στο αστικό κέντρο. Η καθηγήτρια Anca Hanna Derer παρείχε ιδιαίτερα ικανοποιητικές αναλύσεις των απόψεών της σε σχέση με την ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς στο Βουκουρέστι. Τέλος, με την καθηγήτρια Mihaela Criticos πραγματοποιήθηκε ηλεκτρονική συνάντηση μέσω της εφαρμογής «zoom», καθώς είχε νοσήσει από τον ιό covid-19.

10.3 Προσωπικές προτάσεις ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς στο Βουκουρέστι

Παρακάτω θα σημειωθούν ορισμένες προσωπικές προτάσεις ανάδειξης μνημείων που καθίσταται χρήσιμο να πραγματοποιηθούν στην πόλη του Βουκουρεστίου προκειμένου να προβληθεί η αρχιτεκτονική κληρονομιά της πόλης. Επιπλέον, θα σημειωθούν συγκεκριμένα παραδείγματα που θεωρείται ότι θα βοηθούσαν στην προώθηση των μνημείων του Βουκουρεστίου.

Αρχικά, θα ήταν χρήσιμοι οι διαδραστικοί τρόποι ανάδειξης των μνημείων. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να είναι η παρουσία ηθοποιών ενδεδυμένων με αντίστοιχη ενδυμασία

εποχής στο εκάστοτε μνημείο. Ειδικότερα οι ηθοποιοί θα μπορούσαν να αναπαριστούν σημαντικά γεγονότα τα οποία συνέβησαν στο κάθε κτίριο ή να κινούνται στο χώρο αναπαριστώντας τους ανθρώπους που χρησιμοποιούσαν το κτίσμα την εποχή κατά την οποία κτίστηκε. Η παραπάνω πρόταση θεωρώ ότι θα ήταν ικανή να προωθήσει την ιστορία ενός μνημείου και να παρέχει τη δυνατότητα στους επισκέπτες και τις επισκέπτριες του κτίσματος να γνωρίσουν τη λειτουργία του τελευταίου. Επιπλέον με αυτό τον δημιουργικό τρόπο τα μνημεία θα προσείλκυαν άτομα κάθε ηλικίας, καθώς θα ήταν προσίτα εξίσου σε ενήλικες και παιδιά εφόσον πρόκειται για ένα δρώμενο ρεαλιστικού θεατρικού σε μνημειακό χώρο.

Η προβολή βίντεο ιστορικού περιεχομένου σε μνημεία, αποτελεί έναν εξίσου βοηθητικό τρόπο προβολής των μνημειακών συνόλων. Ειδικότερα, θα ήταν πολύ έξυπνο το να προβάλλονται είτε εσωτερικά των μνημείων είτε εξωτερικά βίντεο που να αφορούν την σύνδεση του εκάστοτε κτιρίου με κάποιο ιστορικό γεγονός, είτε βίντεο που να δείχνουν την χρήση των κτισμάτων στην εποχή κατά την οποία λειτούργησαν για πρώτη φορά. Η εικονική προβολή ενός αληθινού συμβάντος, αποτελεί ένα αποτελεσματικό μέσο προώθησης των μνημείων, καθώς η δυναμική που έχει η εικόνα συμβάλλει στην κατανόηση της ιστορίας του τόπου.

Μία ακόμη λύση προώθησης των μνημείων αποτελεί η παροχή ενός ημερήσιου εισιτηρίου, με την κατοχή του οποίου θα δικαιούται κανείς είσοδο σε όλα τα μνημεία του Βουκουρεστίου που δύναται να επισκεφθεί. Επιπλέον, θα μπορούσαν να πραγματοποιούνται θεματικές διαδρομές με ξεναγήσεις σε πολλά κτίσματα της πόλης με τη χρήση ειδικών λεωφορείων. Πρόκειται για ένα μέσο προβολής των μνημείων που θα προσείλκυε τόσο τουρίστες εξωτερικού όσο και εντός Ρουμανίας. Η συγκεκριμένη λύση θα μπορούσε να καταστεί σε μεγάλο βαθμό πρακτική ακόμα και για άτομα που επιθυμούν μέσα στο διάστημα μίας ημέρας να εξερευνήσουν όλη την πόλη του Βουκουρεστίου.

Επιπλέον, θα ήταν εξίσου βοηθητικό να υπάρχουν διαθέσιμα περιοδικά με ελεύθερη πρόσβαση για περιήγηση στο Βουκουρέστι τοποθετημένα σε ειδικά ράφια στο κέντρο της πόλης. Στα εν λόγω περιοδικά, θα ήταν χρήσιμο να υπάρχουν σχετικά κείμενα και εικόνες με προτάσεις για μέρη που μπορεί να επισκεφτεί κάποιος στο Βουκουρέστι, ανάμεσα στα οποία να συμπεριλαμβάνονταν μνημεία της πόλης, τόσο όσα έχουν δημοτικότητα όσο και αυτά που χρήζουν προβολής και προώθησης. Επιπλέον, θα ήταν εξίσου βοηθητικό να προτείνονται μέρη για φαγητό κοντά σε κάθε μνημείο έτσι ώστε να είναι πιο ολοκληρωμένος ο οδηγός περιήγησης στην πόλη. Έτσι, η εκάστοτε επισκέπτρια και

ο εκάστοτε επισκέπτης θα μπορεί να διαλέξει μέσα από μία πληθώρα προτάσεων και να έχει στην κατοχή εντελώς δωρεάν έναν τουριστικό οδηγό.

Όσον αφορά την παραπάνω πρόταση, ιδιαίτερα σημαντική κρίνεται και η διάθεση τουριστικών χαρτών σε ειδικά ράφια δίπλα από τους τουριστικούς οδηγούς που προαναφέρθηκαν. Στους εν λόγω χάρτες θα ήταν χρήσιμο να υπάρχουν με ειδική σήμανση προτεινόμενες τουριστικές διαδρομές που μπορεί ο κάθε επισκέπτης και η κάθε επισκέπτρια της πόλης του Βουκουρεστίου να ακολουθήσει για να επισκεφτεί διάφορα μνημεία και να γνωρίσει τον πολιτισμό και την ιστορία του Βουκουρεστίου.

Ένας ελκυστικός τρόπος προώθησης και προβολής των μνημείων του Βουκουρεστίου, θα μπορούσε να καταστεί η δημιουργία φεστιβάλ που σχετίζονται με τον πολιτισμό και την προώθηση της αρχιτεκτονικής της πόλης. Ειδικότερα, κάποιες μέρες το μήνα θα ήταν σκόπιμο να διαδραματίζονταν διάφορα δρώμενα αφιερωμένα στην αρχιτεκτονική κληρονομιά του Βουκουρεστίου, συμπεριλαμβάνοντας τουριστικές διαδρομές, ξεναγήσεις, καθώς και εκδηλώσεις μέσα στα κτίρια πολιτιστικής κληρονομιάς. Ως εκ τούτου, μέρος των εσόδων από τη συμμετοχή των πολιτών στο φεστιβάλ θα μπορούσε να δίνεται στην αποκατάσταση και προώθηση των μνημείων του Βουκουρεστίου. Κατ' αυτό τον τρόπο οι πολίτες θα δύνανται τόσο να επισκεφτούν τα μνημεία όσο και να συμβάλλουν με έμμεσο τρόπο στην αποκατάστασή τους.

Οι κρατικοί φορείς, των οποίων τα μέλη αφοσιώνονται στην προβολή, προώθηση και αποκατάσταση του υλικού και άυλου πολιτισμού θα μπορούσαν να χρηματοδοτούν περισσότερες διαφημίσεις στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης αλλά και στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, όπως ήδη ανέφεραν άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα. Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης αποτελούν τον πιο διαδεδομένο τρόπο προώθησης, και, επομένως, η προβολή διαφημίσεων των μνημείων σε αυτά θα μπορούσε να καταστεί αποτελεσματική για την προβολή τους και την μεγαλύτερη επισκεψιμότητά τους.

Όπως ανέφερε και η καθηγήτρια Hanna Derer «είναι αναγκαία η εκπαίδευση όσον αφορά την προβολή και προώθηση της ιστορίας και των μνημείων του Βουκουρεστίου». Θα ήταν, δηλαδή, αρκετά βοηθητικό να πραγματοποιούνταν από τον κράτος επιδοτούμενα προγράμματα κατάρτισης τόσο για εργαζομένους πολίτες, όσο και για ανέργους. Μέσα από τα προγράμματα αυτά θα έχουν τη δυνατότητα οι Ρουμάνοι πολίτες να εκπαιδεύονται σχετικά με τη σημασία του άυλου και υλικού πολιτισμού, όπως και να διδάσκονται μαθήματα ιστορίας της τέχνης και αρχιτεκτονικής της Ρουμανίας. Με αυτό τον τρόπο τα μνημεία θα μπορούσαν να προωθηθούν ουσιαστικά στους Ρουμάνους πολίτες.

Όσον αφορά την προβολή των μνημείων σε μικρότερες ηλικίες, θα μπορούσε να κατασκευαστεί ένα μουσείο αρχιτεκτονικής για παιδιά στο Βουκουρέστι. Σε αυτό θα μπορούσαν να πραγματοποιούνται διάφορες δραστηριότητες μέσω των οποίων να προβάλλεται η αρχιτεκτονική κληρονομιά της πόλης στα παιδιά. Μέσω των προαναφερθεισών δραστηριοτήτων, τα παιδιά θα δύνανται να μάθουν βασικές γνώσεις των μνημείων και της αρχιτεκτονικής του Βουκουρεστίου ενώ παράλληλα θα συμμετείχαν σε παιχνίδια. Στις δραστηριότητες αυτές θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν η ζωγραφική σημαντικών κτιρίων αρχιτεκτονικής και ιστορικής αξίας, καθώς και οι προβολές παιδικών βίντεο με τα εν λόγω κτίσματα.

Για την προβολή των μνημείων στα παιδιά εξίσου βοηθητικό θα ήταν να πραγματοποιούνται σχολικές περιηγήσεις στα κτίρια ιστορικού ενδιαφέροντος. Με αυτό τον τρόπο σε πρώτο στάδιο, οι μαθήτριες και οι μαθητές θα δύνανται να παρατηρήσουν την αρχιτεκτονική και να αναζητήσουν την ιστορία του κάθε κτιρίου μέσα από ομαδικές εργασίες. Σε δεύτερο στάδιο θα μπορούσαν να γίνουν τα ίδια τα παιδιά ξεναγοί των κτισμάτων και να μεταφέρουν στους υπόλοιπους συμμαθητές και στις υπόλοιπες συμμαθήτριές τους τα όσα μελέτησαν και τις πληροφορίες που συνέλεξαν. Με την καθοδήγηση των δασκάλων τους θα είχαν τη δυνατότητα να μοιραστούν γνώσεις και να αποκτήσουν χρήσιμες πληροφορίες για την αρχιτεκτονική και την ιστορία του Βουκουρεστίου.

Επιπλέον, θα ήταν αρκετά χρήσιμο στο πλαίσιο σχολικών εκδρομών με προορισμό το Βουκουρέστι, οι μαθητές και οι μαθήτριες να καλούνται να παρατηρήσουν σημεία της πόλης ιστορικού, αρχαιολογικού και αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος. Στη συνέχεια, θα ήταν βοηθητικό να φανταστούν και να δημιουργήσουν μια προοπτική του μέρους και των κτισμάτων. Αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί είτε μέσω δραστηριοτήτων όπως η ζωγραφική και οι χειροτεχνίες, είτε μέσω σχολικών εργασιών όπως μία έκθεση ιδεών.

Όσον αφορά τις παροχές για άτομα ΑΜΕΑ, θα μπορούσαν να υπάρχουν περισσότερες από αυτές σε όλα τα μνημεία και όχι μόνο στα δημοφιλή. Ειδικότερα, όπως ανέφερε η Mihaela Criticos, χρήσιμες θα ήταν οι πινακίδες με γραφή braille. Αυτό θα βοηθούσε άτομα με προβλήματα όρασης και έτσι τα μνημεία θα ήταν προσβάσιμα σε μεγαλύτερο κοινό. Επιπλέον, η ηχητική περιγραφή της ιστορίας και αρχιτεκτονικής ενός μνημείου θα ήταν εξίσου χρήσιμη. Ακόμη, οι προβολές βίντεο με υπότιτλους αποτελεί έναν αποτελεσματικό τρόπο κατανόησης της ιστορίας και αρχιτεκτονικής ενός μνημείου από άτομα με προβλήματα ακοής. Άλλο μέσο που θα καθιστούσε τα μνημεία προσβάσιμα σε

ένα ευρύτερο κοινό, είναι η κατασκευή ειδικών διαδρόμων (ράμπες) ΑΜΕΑ τόσο στις εισόδους όσο εξίσου μέσα στα μνημεία.

Συνοψίζοντας, θα ήταν χρήσιμο να πραγματοποιούνται περαιτέρω δράσεις ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς είτε καλλιτεχνικού είτε εκπαιδευτικού περιεχομένου. Επιπλέον, καθίσταται απαραίτητη η άμεση δράση τόσο του δήμου του Βουκουρεστίου όσο και του κράτους για την παραπάνω προώθηση των μνημείων της πόλης. Τέλος, η πρόσβαση των μνημείων σε άτομα ΑΜΕΑ καθίσταται απαραίτητη.

11. Σύνοψη - Συμπεράσματα

Παρατηρούμε ότι γεωπολιτικά η Ρουμανία εντάσσεται άλλοτε εντός και άλλοτε εκτός της «βαλκάνιας λίστας». Περισσότερο διαδεδομένος και ορθός θεωρείται ο όρος «Νοτιοανατολική Ευρώπη», καθώς γεωγραφικά αυτός καλύπτει από την περιοχή των Καρπαθίων μέχρι και το Αιγαίο. Σε αυτές τις περιοχές κατοικούσαν Ρουμάνοι και ρουμανοποιημένοι λαοί. Το Βουκουρέστι πρώτη φορά το συναντάμε σε αναφορά ως φρούριο το 1459, ενώ το 1660 ορίζεται ως «μοναδικό βασιλικό κέντρο» και πρωτεύουσα της Βλαχίας. Η πόλη του Βουκουρεστίου διαρθρώνεται με άξονα από ανατολικά προς δυτικά επί της οδού Calea Victoriei και τον Βόρειο-Νότιο άξονα που κτίστηκε το 1930 Bulevardul Ion C. Brătianu.

Μεγάλο ζήτημα στην ρουμανική ιστορία αποτελεί αυτό της «Εθνικής Ένωσης». Οι ηγεμονίες της Βλαχίας, Τρανσυλβανίας και Μολδαβίας μέχρι και τον 17^ο αιώνα βρίσκονταν υπό καθεστώς υποτελείας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Την ίδια περίοδο και πιο συγκεκριμένα το διάστημα 1711-1821 οι Έλληνες του Φαναρίου ήταν υπεύθυνοι για την διοίκηση των παραδουνάβιων ηγεμονιών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, εκτός άλλων και η αρχιτεκτονική του 18^{ου} αιώνα στη Ρουμανία να επηρεαστεί άμεσα από τους Φαναριώτες. Η ελληνική παρουσία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη Ρουμανία μέχρι και το α' μισό του 20^{ου} αιώνα τόσο στον οικονομικό τομέα όσο και στο πνευματικό. Επιπλέον, την εποχή αυτή συναντάται η λαϊκή παράδοση και το τοπικό στοιχείο στη ρουμανική αρχιτεκτονική με την έντονη παρουσία των αγροτικού τύπου οικιών, οι οποίες εντοπίζονταν εξίσου εντός της περιοχής του Βουκουρεστίου.

Προχωρώντας στον 19^ο αιώνα, η ιδέα συνένωσης των ηγεμονιών Βλαχίας και Μολδαβίας ενισχύεται όλο και περισσότερο τόσο σε επίπεδο διανόησης, όσο και σε οργανωτικό επίπεδο. Εν τέλει, μετά το ξέσπασμα της Ρουμανικής Επανάστασης το 1848, η ηγεμονία της Μολδαβίας με την ηγεμονία της Βλαχίας θα ενωθούν το 1859. Λίγο αργότερα, το 1866 εκδίδεται το πρώτο επίσημο σύνταγμα. Την περίοδο αυτή λόγω της δημιουργίας ανάγκης ανάδειξης της εθνικής ταυτότητας της Ρουμανίας, ανήλθε ως απότοκο της κοινωνικοπολιτικής προαναφερθείσας κατάστασης ένα νέο αρχιτεκτονικό στυλ, το λεγόμενο «Νέο-Ρουμανικό Εθνικό στυλ αρχιτεκτονικής». Ο αρχιτέκτονας Ion Mincu και το στυλ Brâncovenesc αποτελούν προδρόμους αυτού του στυλ. Χαρακτηριστικά στοιχεία που εντοπίζονται σε κτίρια Νέο-Ρουμανικού εθνικού στυλ είναι οι βυζαντινές και ύστερο-αναγεννησιακές αρχιτεκτονικές αναφορές, τα εθνογραφικά στοιχεία της τοπικής παράδοσης και οι λεπτομέρειες της οθωμανικής τέχνης. Αυτό που αξίζει, ωστόσο, να τονιστεί είναι πως στο Βουκουρέστι συνυπάρχουν πολλά διαφορετικά αρχιτεκτονικά στυλ

ταυτόχρονα, καθώς εντοπίζονται στοιχεία κλασικιστικά και εκλεκτικιστικά με αναφορές στη λαϊκή παράδοση.

Όσον αφορά τον 20^ο αιώνα, την περίοδο του Μεσοπολέμου, ανέρχεται το καλλιτεχνικό κίνημα της Art-Deco στη Ρουμανία, αλλά και το αρχιτεκτονικό ρεύμα του μοντερνισμού. Τον ίδιο αιώνα, και πιο συγκεκριμένα το 1920, η Τρανσυλβανία εντάσσεται και αυτή στο ρουμανικό κράτος. Περνώντας στα αρχιτεκτονικά ρεύματα της περιόδου, η Art-Ντεκό εκφράζεται σε αντίφαση με το μοντερνισμό συνδυάζοντας στοιχεία εκλεκτικισμού, νέο-μπαρόκ και νεοκλασικισμού με κύρια χαρακτηριστικά την χρήση τριπλής πρόσοψης, κλιμακωτή ανωδομή και τα φυτικά μοτίβα. Ο μοντερνισμός, από την άλλη εκφράζεται σε κτίρια μνημειακού χαρακτήρα, με λιτές φόρμες, γραμμικότητα χωρίς να εκλείπει η αναφορά στη λαϊκή παράδοση και τα τοπικά στοιχεία. Το φαινόμενο αυτό ονόμασε ο Augustin Ioan «συντηρητικό μοντερνισμό». Σημαντικοί αρχιτέκτονες που εξέφρασαν το μοντερνισμό συνδυάζοντας στοιχεία λαϊκής παράδοσης είναι οι Marcel Iancu, Duiliu Marcu, G. M. Cantacuzino, και Horia Creangă.

Την περίοδο δικτατορίας του Nicolae Ceaușescu το αστικό τοπίο του Βουκουρεστίου αλλάζει ριζικά. Ο πυρήνας εστιάζεται γύρω από το μνημείο «Casa Poporului» και την «Bulevardul Victoria Socialismului». Η εξουσία του Ceaușescu είναι προσωπο-κεντρική, ενώ επικρατεί ένα κλίμα προπαγάνδας, στρατευμένης τέχνης και τρομοκρατίας. Η αρχιτεκτονική, η εκπαίδευση και η οικονομία κρατικοποιούνται. Την ίδια περίοδο χτίζονται κτίρια σοσιαλιστικού ρεαλισμού με αναφορές στο κομμουνιστικό ιδεολόγημα. Παράλληλα, κτίρια ιστορικής και αρχιτεκτονικής σημασίας προηγούμενων αιώνων καταστράφηκαν και πολλά σχέδια ανάπτυξης του αστικού τοπίου έμειναν ανολοκλήρωτα. Επιπλέον, κτίζονται διαμερίσματα τύπου «bloc», αλλά και οικίες οργανωμένες γύρω από το σύστημα «cavartal». Στόχος του δικτάτορα ήταν η καταστροφή του ρουμανικού ιστορικού παρελθόντος και η δημιουργία ενός νέου σοσιαλιστικού παρόντος. Το αποτέλεσμα της περιόδου αυτής ήταν να αποτελέσει ένα κομμάτι μελανού ιστορικού παρελθόντος για το ρουμανικό πληθυσμό.

Όπως έχει προαναφερθεί, η Ρουμανία αποτελείται από μία πληθώρα κτιρίων ιστορικής και αρχιτεκτονικής σημασίας. Για το λόγο αυτό, στην μετα-Ceaușescu εποχή στόχος του ρουμανικού κράτους είναι να ακολουθεί τις ευρωπαϊκές επιταγές για την ανάδειξη, προώθηση και συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι κύριες αρμοδιότητες της κυβέρνησης, όπως προαναφέρθηκαν και κατά τις Gavra και Gkioufi, αφορούν την ενεργή συμμετοχή, την ευαισθητοποίηση και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς,

την προστασία της διαφορετικότητας και του μειονοτικού πολιτιστικού στοιχείου, την οικονομική ενίσχυση της πολιτιστικής βιομηχανίας σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, τη δημιουργία στρατηγικού πλάνου προστασίας της κληρονομιάς, την εξειδίκευση στον πολιτιστικό τομέα, καθώς και την ενίσχυση της δια βίου εκπαίδευσης γύρω από ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς. Ειδικότερα, η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς κρίνεται ως ζήτημα εθνικής προτεραιότητας.

Όσον αφορά το ερευνητικό κομμάτι της εργασίας, η έρευνα που πραγματοποιήθηκε ήταν ποσοτική και ποιοτική. Ειδικότερα, μέσα από συνεντεύξεις συνέλεξα πληροφορίες σχετικές με το αν και κατά πόσο πιστεύουν οι καθηγήτριες Anca Hanna Derer, και Mihaela Criticos και ο καθηγητής Alexandru-Ionuț Petrișor, με τους οποίους συναντήθηκα, ότι η μνημειακή κληρονομιά του Βουκουρεστίου προβάλλεται. Επιπλέον, με τη χρήση ενός ερωτηματολογίου που σχεδιάστηκε στο πλαίσιο της παρούσης έρευνας, συγκεντρώθηκαν δεδομένα ενός δείγματος τριάντα-δύο ατόμων. Μέσα από τη χρήση ερωτηματολογίου απαντήθηκε το ερώτημα: «αν και κατά πόσο οι Ρουμάνες και Ρουμάνοι πολίτες του Βουκουρεστίου ή άτομα που το έχουν επισκεφτεί πιστεύουν ότι προωθείται η αρχιτεκτονική και πολιτιστική κληρονομιά της πόλης του Βουκουρεστίου».

Από τα αποτελέσματα των δεδομένων του ερωτηματολογίου συνεπάγεται ότι η πλειοψηφία του δείγματος επιδεικνύει ενδιαφέρον για την προβολή της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του Βουκουρεστίου και των μνημείων της πόλης απαντώντας θετικά στο αν θα συμμετείχε εθελοντικά για την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, κάτι το οποίο είναι αποδεικνύει πως η τελευταία αφορά τους πολίτες του Βουκουρεστίου και μη. Επίσης, η πλειοψηφία των ερωτηθεισών/ερωτηθέντων θεωρεί πως είναι απαραίτητη η περαιτέρω ανάδειξη της αρχιτεκτονικής του Βουκουρεστίου και έτσι προτάθηκαν πολλοί τρόποι για την πραγματοποίησή της όπως: «χρηματοδοτήσεις του κράτους, τουριστικοί οδηγοί, καλλιτεχνικά δρώμενα, διαφήμιση μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, προβολή νέων προορισμών και διαφορετικών μνημείων, τουριστικές διαδρομές και ελεύθερη είσοδος στα εν λόγω μνημεία». Ακόμη, στις αναφορές μνημείων προς επίσκεψη αναφέρθηκαν πολλές διαφορετικές προτάσεις: «Muzeul Aman, Casa Cesianu, κτίρια στην Calea Victoriei, Palatul CEC, Muzeul Cotroceni, casa Melik, vila Minovici» και ούτως καθεξής. Εν τέλει, η πλειοψηφία του δείγματος ισχυρίζεται ότι περισσότερο από όλα τα μνημεία προωθείται το κτίριο Casa Poporului και άρα ότι χρήζουν και άλλα μνημεία περαιτέρω ανάδειξης και προώθησης.

Όσον αφορά το προαναφερθέν ζήτημα, οι καθηγήτριες Anca Hanna Derer, Mihaela Criticos και ο καθηγητής Alexandru-Ionuț Petrișor, με τους οποίους πραγματοποιήθηκε συνάντηση και συνέντευξη κατά τη διάρκεια της διαμονής μου στο Βουκουρέστι όπως προαναφέρθηκε, αντιμετωπίζουν την προώθηση του μνημείου «Casa Poporului» με δυσανεξία. Και οι τρεις συμφωνούν και τονίζουν ότι αυτό αποτελεί ένα κομμάτι μελανού ιστορικού ρουμανικού παρελθόντος. Ειδικότερα, η Hanna Derer ερμηνεύει ως «παράδοξο» το γεγονός πως «οι Ρουμάνοι πολίτες που επί χρόνια διεκδικούσαν την δημοκρατία έχοντας βιώσει δικτατορικό καθεστώς, ενώ από την άλλη προωθούν τόσο το οικοδόμημα ενός «δικτάτορα», στο όνομα του οποίου σκοτώθηκαν χιλιάδες πολίτες». Από την άλλη τόσο η Mihaela Criticos όσο και η Hanna Derer τονίζουν πως «κατά παράδοση ορισμένα κτίρια προωθούνται παραπάνω από κάποια άλλα». Σε αυτά συμπεριλαμβάνονται το «Ateneul Român» αλλά και το μνημείο «Casa Poporului», το οποίο προαναφέρθηκε. Από το δείγμα του ερωτηματολογίου τα περισσότερα άτομα σημείωσαν πως πράγματι προβάλλεται παραπάνω το μνημείο «Casa Poporului», ενώ χαρακτηριστική είναι η δυσανεξία που εντοπίζεται σε μία απάντηση με την εξής φράση: «είναι αναγκαίο να αναδειχθεί εξίσου κάποιο άλλο μνημείο πέρα από το Casa Poporului».

Σημαντική είναι η αναφορά στην κατασκευή περαιτέρω πράσινων χώρων. Η Hanna Derer εντοπίζει το πρόβλημα στην συνεχή αυξανόμενη «παραγωγή και βιομηχανία ξύλου» και ως εκ τούτου στην έλλειψη δέντρων. Ο καθηγητής Alexandru-Ionuț Petrișor τονίζει πως υπάρχουν πράσινοι χώροι αλλά όχι δημόσιοι και πως είναι απαραίτητη η κατασκευή δημόσιων και όχι ιδιωτικών πράσινων χώρων. Τόσο ο ίδιος όσο και η καθηγήτριες Anca Hanna Derer και Mihaela Criticos συμφωνούν στην ανάγκη κατασκευής παραπάνω δημόσιων πράσινων χώρων, καθώς το βιοτικό επίπεδο θα βελτιωθεί αρκετά αν πραγματοποιηθεί αυτό.

Το ζήτημα τόσο του κυκλοφοριακού δικτύου στο Βουκουρέστι, όσο και των σταθμευμένων αυτοκινήτων στους δρόμους της πόλης φαντάζει αφόρητο σε πολλά άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα. Χαρακτηριστική είναι η άποψη ενός ατόμου που απάντησε στο ερωτηματολόγιο: «είναι δύσκολο να προβληθεί η πολιτιστική κληρονομιά του Βουκουρεστίου, καθώς καθίσταται αδύνατη η επίσκεψη μίας πόλης, της οποίας οι δρόμοι έχουν κυριευτεί από τόσα αυτοκίνητα». Επιπλέον, η Anca Hanna Derer δίνει μία ενδιαφέρουσα ερμηνεία στο συγκεκριμένο θέμα. Η ίδια θεωρεί πως η κατοχή και χρήση αυτοκινήτου προσδίδει για πολλούς Ρουμάνους πολίτες «υψηλό κοινωνικό κύρος-status» και πως είναι «επιλογή ο τρόπος μεταφοράς των πολιτών εντός της πόλης, καθώς θα

μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν πιο οικολογικοί τρόποι μετακίνησης έναντι της χρήσης του αυτοκινήτου».

Επιπρόσθετα, στην παρούσα εργασία αναφέρονται προσωπικές προτάσεις ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς και αναλύονται διάφοροι τρόποι και μέσα προώθησής της. Ειδικότερα, θα ήταν χρήσιμο να πραγματοποιούνται περαιτέρω δράσεις ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς είτε καλλιτεχνικού είτε εκπαιδευτικού περιεχομένου. Επιπλέον, καθίσταται απαραίτητη η άμεση δράση τόσο του δήμου του Βουκουρεστίου όσο και του κράτους για την παραπάνω προώθηση των μνημείων της πόλης. Τέλος, η πρόσβαση των μνημείων σε άτομα ΑΜΕΑ καθίσταται απαραίτητη, κάτι το οποίο θα μπορούσε να επιτευχθεί με την ενσωμάτωση ειδικών παροχών, όπως ειδικών ραμπών ΑΜΕΑ ή ανάγνωση γραφής braille με τις πληροφορίες των μνημείων, όπως σημειώνει εξίσου η Mihaela Criticos.

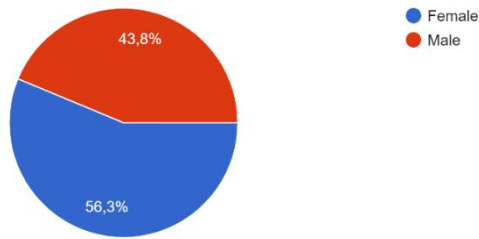
Μέσα από την επιτόπια έρευνα που πραγματοποίησα στην πόλη του Βουκουρεστίου αυτό που παρατηρεί κανείς είναι πως συνυπάρχουν κτίρια εκλεκτικιστικά, νεοκλασικιστικά, Άρτ-Ντεκό, νεογοθτικά, Νέο-ρουμανικού εθνικού στυλ, διαμερίσματα τύπου «bloc» και μοντερνιστικά παράλληλα με σύγχρονους ουρανοξύστες από γυαλί αλλά και πολλά εγκαταλελειμμένα κτίσματα, τα οποία παρατηρεί κανείς εξίσου στους πιο κεντρικούς δρόμους. Δεν είναι λίγα τα δείγματα ιστορικών κτιρίων τα οποία είτε έχουν ενσωματωθεί σε σύγχρονους ουρανοξύστες είτε σε μικρή απόσταση από αυτά κτίστηκαν σύγχρονα κτίρια ουρανοξυστών. Από την άλλη, πράγματι το θέμα του κυκλοφοριακού δικτύου αποτελεί ένα από τα κύρια ζητήματα της πόλης του Βουκουρεστίου.

Εν κατακλείδι, αυτό που αφήνει ως αποτύπωμα η παραπάνω έρευνα είναι πως πραγματοποιούνται δράσεις για την ανάδειξη και προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ωστόσο, το μεγαλύτερο μέρος των ατόμων των οποίων συμμετείχαν στην έρευνα, υιοθετεί μία αρνητική άποψη ως προς το θέμα της παραπάνω προώθησης ορισμένων μνημείων έναντι άλλων. Το μνημείο «Casa Poporuului», όπως παρατηρείται, αποτελεί στοιχείο «dark tourism-σκοτεινού τουρισμού» και μελανό κομμάτι του ιστορικού ρουμανικού παρελθόντος. Επομένως, από όλα τα προαναφερθέντα παραμένει ανοιχτό το εξής ζήτημα: πως τα μνημεία που αποτελούν μέρος του dark tourism-σκοτεινού τουρισμού και ταυτίζονται με μελανά ιστορικά γεγονότα, προβάλλονται παραπάνω και προσελκύουν μεγαλύτερο μέρος του τουριστικού κοινού.

Διαγράμματα ερωτηματολογίου:

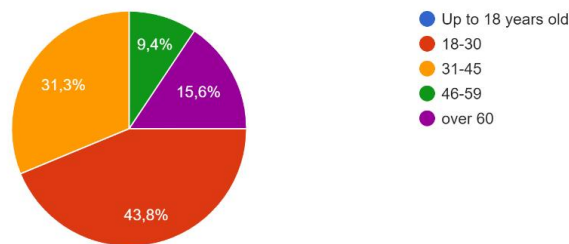
1. Sex

32 απαντήσεις

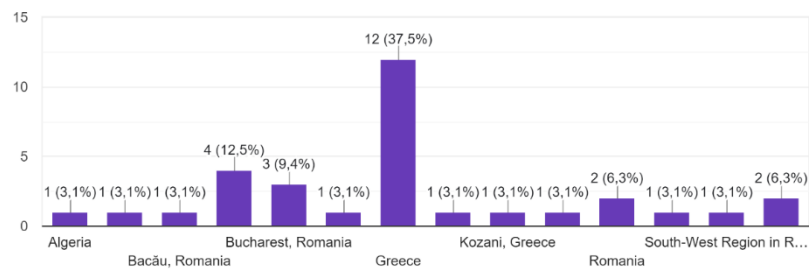
2. Age

32 απαντήσεις

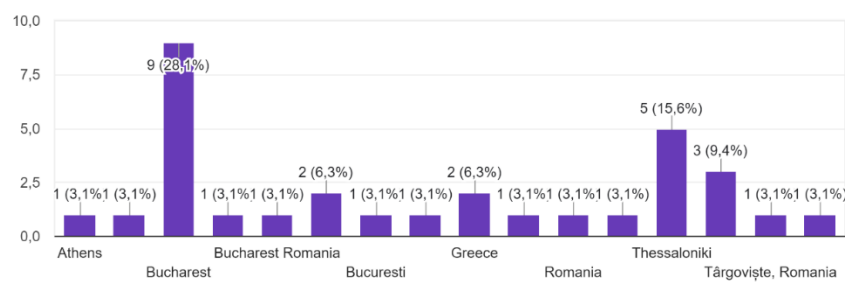
3. Place of origin

32 απαντήσεις

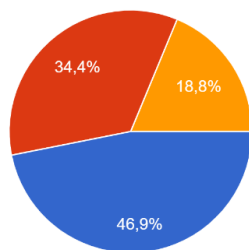
4. Place of permanent residence

32 απαντήσεις

5. Have you ever been in Bucharest?

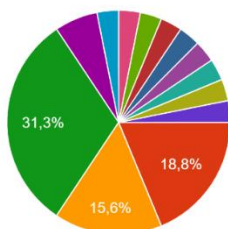
32 απαντήσεις

- Yes, I am a permanent resident of Bucharest
- Yes, I have been to Bucharest for a leisure trip / tourism
- Yes, I have stayed there for a certain period of time for work/programme

6. Where do you currently work?

32 απαντήσεις

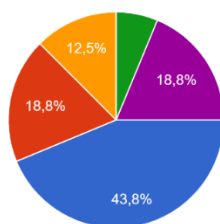

- Student at school
- Student at University
- Professor of Architecture or Urban spa...
- I work in a field unrelated to architecture
- Retired
- Unemployed
- At a design company
- Architect in a private practice

▲ 1/2 ▼

7. Do you think that the monuments in Bucharest are promoted?

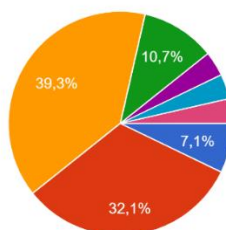
32 απαντήσεις

- Yes
- No
- Maybe
- I do not know/ I prefer not to say
- So and so

8. If so, in which of the following ways?

28 απαντήσεις

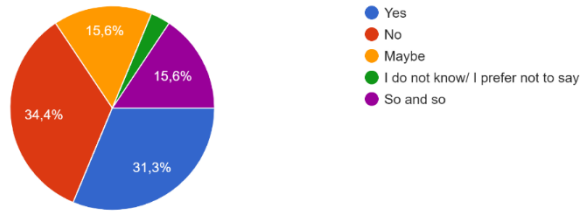

- Through the Media
- Through cultural events
- Through tourist routes
- Through publications
- Tourist guides, postcards
- Through all channels mentioned above.
- through all the above

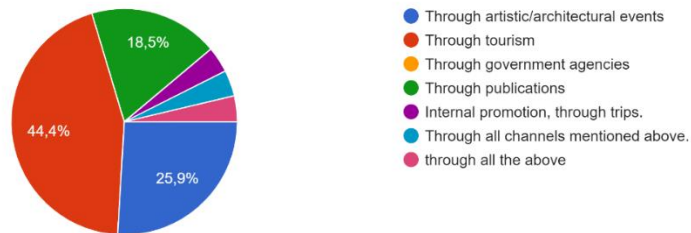
9. Do you think that the architecture of Bucharest is promoted?

32 απαντήσεις

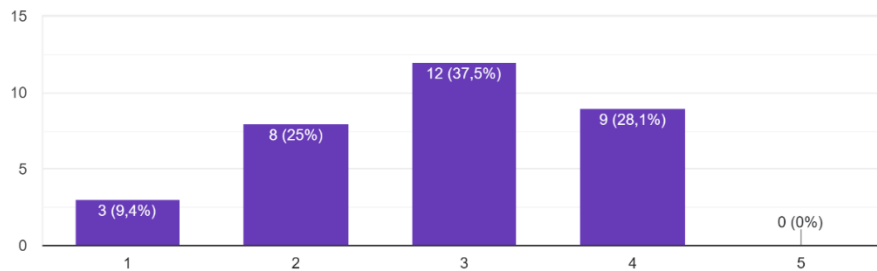
10. If so, in what ways?

27 απαντήσεις

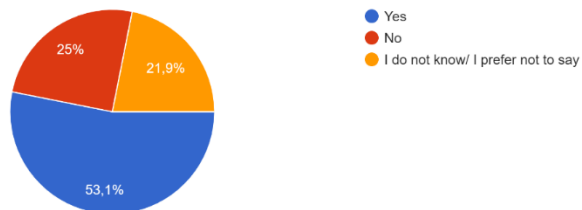
11. To what extent do you think the architecture of Bucharest is promoted?

32 απαντήσεις

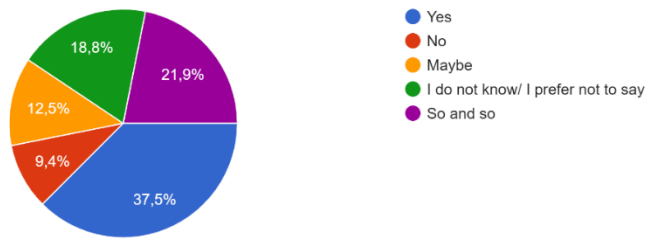
13. Would you contribute as a volunteer to promote and highlight of the monuments of the city of Bucharest?

32 απαντήσεις

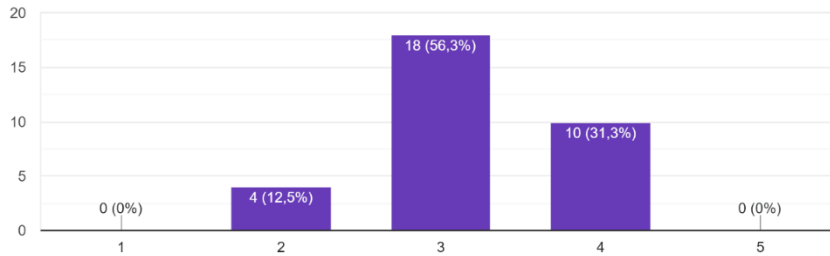
14. Do you think that the tradition of the Neoromanian/national style is displayed in the architecture of Bucharest?

32 απαντήσεις

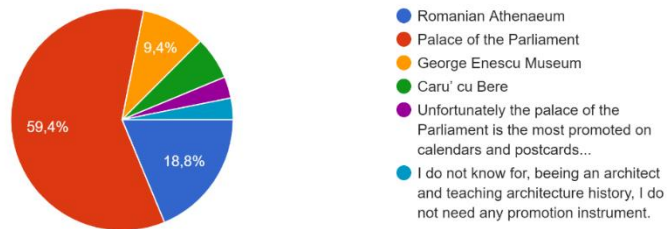
15. To what extent do you think the tradition of the Neoromanian/national style is displayed in Bucharest?

32 απαντήσεις

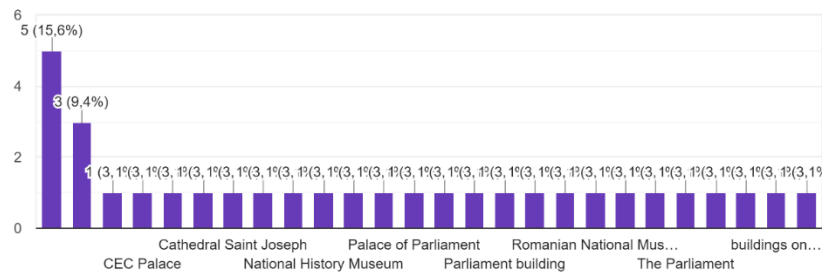
16. Which of the following buildings do you think is promoted the most?

32 απαντήσεις

17. Which building from the 19th and 20th centuries would you recommend to a visitor of Bucharest?

32 απαντήσεις

Εικόνες:

Εικόνα 1: Πλατεία Πανεπιστημίου Ion Mincu

Εικόνα 2: Hanul cu Tei

Εικόνα 3: Τύπος παραδοσιακής ρουμανικής αγροτικής οικίας «bordei»

Εικόνα 4: Βόρεια πτέρυγα παλατιού Cotroceni

Εικόνα 5: Palatul Mogoșoia

Εικόνα 6: Ναός της Σταυρουπόλεως

Εικόνα 7: Casa Lahovari

Εικόνα 8: Vila Minovici

Εικόνα 9: Ξενοδοχείο UNION

Εικόνα 10: Societatea Națională de
Cruce Roșie din România

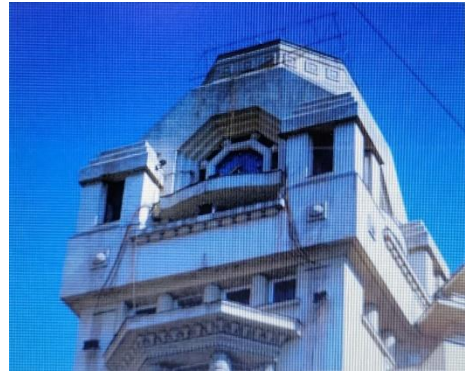
Εικόνα 11: Ξενοδοχείο Lido

Εικόνα 12: Ξενοδοχείο Negoiu (Stănescu)

Εικόνα 13: Κτίριο της «Arta și Cultura
Bucureștiului»

Εικόνα 14: Palatul Casei Asigurărilor Sociale

Εικόνα 15: Palatul Telefoanelor

Εικόνα 16: Vila Fuchs

Εικόνα 17: Ξενοδοχείο Athénée Palace

Εικόνα 18: Biblioteca Academiei Române

Εικόνα 19: Κτίριο A. Davidoglu

Εικόνα 20: Vila I. Miclescu

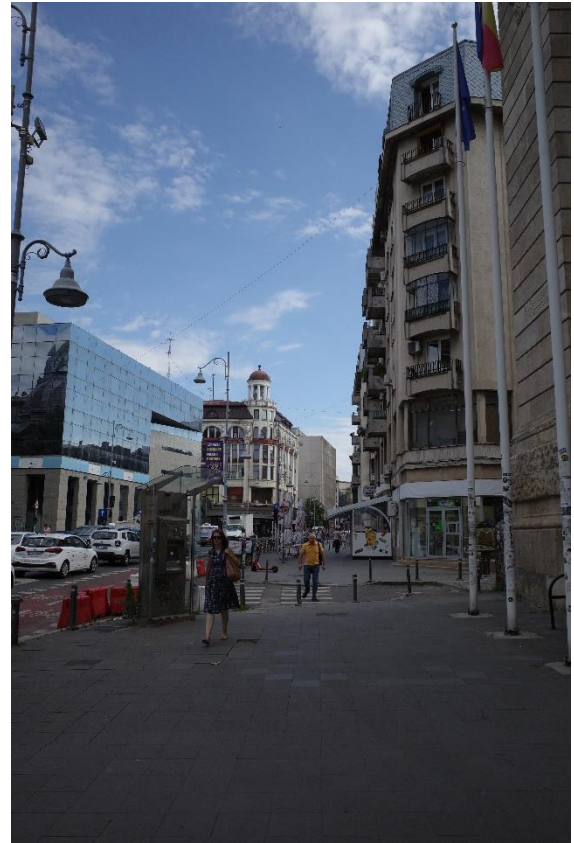
Εικόνες 21-22: Διαμερίσματα τύπου «bloc»

Εικόνα 23: Casa Poporului

Εικόνα 24: Uniunea Arhitecților din România

Εικόνα 25: Άποψη αρχιτεκτονικής του Βουκουρεστίου

Εικόνα 26: Palatul CEC

Εικόνα 27: Άποψη δρόμων του Βουκουρεστίου

Εικόνα 28: Άποψη κυκλοφοριακού δικτύου στο Βουκουρέστι

Εικόνα 29: Άποψη κυκλοφοριακού δικτύου και δρόμων Βουκουρεστίου

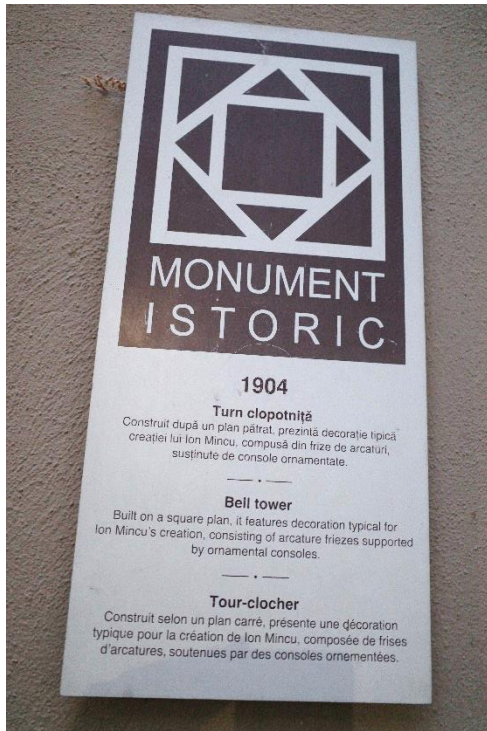

Εικόνα 30: Caru' cu Bere

Εικόνα 31: Χάρτης του Βουκουρεστίου

Εικόνα 32: Πινακίδα ιστορικού μνημείου

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Arnason, H. H. (2006). *Ιστορία της Σύγχρονης τέχνης: Ζωγραφική, Γλυπτική, Αρχιτεκτονική, Φωτογραφία*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Bălțeanu, A. F., (2007). *Δελτία ακίνητων ιδιοκτησιών που σχετίζονται με την παρουσία των Ελλήνων στο Βουκουρέστι*. Στο: Γαβρά, Ε. (επιμ.). *Διαδρομές και Κόμβοι Εμπορίου και πολιτισμού στα Βαλκάνια. Εμπορικοί Σταθμοί των Ελλήνων στη Ρουμανία. Ανάδειξη και προβολή του πολιτισμικού μνημειακού αποθέματος του Μείζονος Ελληνισμού*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 73-229.

Bulei, I. (2011). *Ο ρουμανικός κόσμος το 1900*. Αθήνα: Εκδόσεις Μελοπομένη Διώτη.

Bulei, I. (2008). *Ιστορία των Ρουμάνων*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αντ. Σταμούλης.

Γεωργιτσογιάννη, Ε. (2020). *Ο Ελληνισμός της Ρουμανίας: Το Κοιμητήριο του Αγίου Κωνσταντίνου στη Βραΐλα, ιστορικές και καλλιτεχνικές μαρτυρίες*. Ε΄ Επιστημονικό Συμπόσιο Νεοελληνικής Εκκλησιαστικής Τέχνης. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 511-698.

Γεωργιτσογιάννη, Ε. (2000). *Παναγής Α. Χαροκόπος (1835-1911). Η ζωή και το έργο του*. Αθήνα: Νέα Σύνορα- Α.Α. Λιβάνη

Γκιουφή, Κ. (2020). *Αστικός χώρος και στρατηγικός σχεδιασμός στα Βαλκάνια: Πρίστινα, Σόφια, Βουκουρέστι* [Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας]. Διαθέσιμο στο: <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/48475>

Δεληγιάννης, Δ. (1995). *Ρουμανία. Ελληνισμός- Τέχνη- Ορθοδοξία*. Αθήνα: Αδάμ.

Δημητριάδης, Ε., & Τσότσος, Γ. (2015). *Γεωγραφική κατανομή χαρακτηριστικών της αρχιτεκτονικής μορφολογίας και των υλικών δόμησης της βαλκανικής παραδοσιακής κατοικίας. Μεθοδολογική προσέγγιση*. Στο: Πολιτισμός και χώρος στα Βαλκάνια: 17ος-20ος αιώνας, Διεθνές Συμπόσιο (σελ. 201-228). Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

- Filitti, G. (2014). *Bucurestiul grecesc. Το ελληνικό Βουκουρέστι*, Βουκουρέστι: Ομόνοια.
- Janson, H. W. & Janson, A. F. (2011). *Ιστορία της Τέχνης: Η Δυτική Παράδοση*. Αθήνα: Ίων.
- Jelavich, B. (2006a). *Ιστορία των Βαλκανίων I: 18^{ος}-19^{ος} αιώνας*. Αθήνα: Πολύτροπον.
- Jelavich, B. (2006b). *Ιστορία των Βαλκανίων II: 20^{ός} αιώνας*. Αθήνα: Πολύτροπον.
- Καστελλάν, Ζ. (1991). *Η ιστορία των Βαλκανίων*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη.
- Κουρελάρου, Β. (2008). *Οι εκκλησίες των ελληνικών κοινοτήτων της Ρουμανίας τον 10^ο αιώνα*. Θεσσαλονίκη: ΙΜΧΑ και Αφοί Κυριακίδη
- Κωνσταντίνου, Φ. (2013). *Η οικονομική παρουσία των Ελλήνων στη Ρουμανία από τον Κριμαϊκό μέχρι τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο*. [Διδακτορική Διατριβή. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ]. Διαθέσιμο στο: <http://ikee.lib.auth.gr/record/132493/files/GRI-2013-10965.pdf>
- Μαντάς, Κ. (Φεβρουάριος, 2008). *Οι Έλληνες στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες*. Στο *Ιστορικά θέματα*, 70. Εκδόσεις Περισκόπιο.
- Μαρινέσκου, Φ. (2007). *Οι Ρουμάνοι : ιστορία και πολιτισμός*. Αθήνα: Ιωλκός.
- Τodorona, Μ. (2005). *Βαλκάνια: η Δυτική Φαντασίωση*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Τodorona, Μ. (2005). *Βαλκάνια: η Δυτική Φαντασίωση*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Χαραλαμπίδης, Α. (2021). *Η Τέχνη και οι λέξεις της: Εικονογραφημένο λεξικό*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Χολέβας Ν. (1994). *Αρχιτεκτονική του Μεσοπολέμου στα Βαλκάνια*. Αθήνα: Φιλιππότης.

Ξενόγλωσση

Avivi, A. (2012). *Between Dada and Architecture: Marcel Janco in Zurich and Bucharest, 1916-1939*. California: University of California Riverside.

Bârcă, V. (2019). *Positive and negative aspects in the management of the Dacian Fortresses in the Orăștie Mountains listed among UNESCO world heritage sites*. Στο: *Journal of Ancient History and Archaeology*, 6(1), 108-148.

Bayer, P. (1999). *Art deco architecture: design, decoration and detail from the twenties and thirties*. London: Thames & Hudson.

Boia, L. (2001). *Romania: borderland of Europe*. London: Reaktion.

Bonciocat, Ș., Derer, H., & Popa, C. (2013). *București Demolat: arhive neoficiale de imagine 1985/ Demolished Bucharest: unofficial archive images 1985*. Bucharest: Fundatia INES.

Cavalcanti, M. D. B. U. (1997). *Urban reconstruction and autocratic regimes: Ceausescu's Bucharest in its historic context*. Στο: *Planning Perspectives*, 12(1), 71-109.

Criticos, M. (2009). *Art Deco sau Modernismul bine temperat*. Βουκουρέστι: Simetria.

Dabija, A.-M. (6-8 September 2006). *Tradition and innovation in contemporary Romanian architecture*. Στο: *The 23rd Conference on Passive and Low Energy Architecture*. Geneva.

Danta, D. (1993). *Ceausescu 's Bucharest*. *Geographical Review*, 83(2), 170–182. Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.2307/215255>

Derer, A. (21-22 Νοεμβρίου 2014). *Space and Cultural Heritage in the Balkans. Practices and opportunities under Horizon 2020 Framework Program*. Στο: *Πολιτισμός και Χώρος στα Βαλκάνια: 17^{ος} -20^{ός} αιώνας*, Διεθνές Συμπόσιο Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 595-636.

Dinulescu, H. (2009). *Tradiție și referință în neoromânesc*. Studii și cercetări științifice de arhitectură și urbanism, 22-38.

Duțescu, M. (2018). *Stories from Bucharest-South*. Στο: Oraș, C. *The Other City: Places and Stories from Bucharest-South*. Bucharest: Editura Universitară Ion Mincu.

Elian, T. (2014). *The City as Collaborative Field*. Tackling Informal Spatial Practices in Bucharest. *De Urbanitate. Tales of Urban Lives and Spaces*, 183-195.

Gavra, E. G., & Gkioufi, K. (2021). *Economic, social and environmental aspects for the promotion of cultural heritage in the Balkans*. *European Journal of Economics and Business Studies*, 7(1), 204-212.

Gavra, E., & Michailidis, I. (29 August-1 September 2012). *Commercial routes and trading posts of the Greek communities in Romania: Cultural and Ekistics Heritage*. Στο: European Association for Urban History: Cities & Societies in Comparative Perspective, Prague: 11th International Conference on Urban History, 1-9.

Georgitsoyanni, E. (2004). *Docteur Georges Kiriazis: contribution à la prosopographie historique de l'Hellénisme de Roumanie au XIXe siècle*. Στο: *Balkan Studies*, 45 (2), 182-190.

Grama, E. (2021) *The Socialist Life of Modern Architecture. Bucharest, 1949–1964*, *Europe-Asia Studies*, 73:3, 583-585. Διαθέσιμο στο: [DOI:10.1080/09668136.2021.1893526](https://doi.org/10.1080/09668136.2021.1893526)

Grigorescu, M. (2011). *Definitions of Modernism and Avant-Garde in the work of Marcel Janco*. Στο: Dabija, A.-M. *Urban space - Architectural space - Interior space Bucharest*: University of Ion Mincu. Διαθέσιμο στο: DOI: 10.13140/RG.2.1.4200.5925

Hitchins, K. (2014). *A concise history of Romania*. Cambridge: Cambridge University Press.

ICOMOS (2004). *Romania: Heritage at Risk in Roșia Montană*. *Heritage at Risk 2004/2005*, 201.

Ioan, A. (1999). *Power, Play and National Identity*. Bucharest: The Romanian Cultural Foundation Publishing House.

Jarvis, B. (May 2018). *Creating the Image of Bucharest in art (1850 – 2017)*. Στο: *Human Geographies – Journal of Studies and Research in Human Geography*, 12 (1), 5-22.

Jenks, M., Kozak, D., (2008). *Polycentrism and “Defragmentation”: Towards a more sustainable urban form?*. Στο: Jenks, M., Kozak, D., & Takkanon, P. *World Cities and Urban Form: Fragmented, Polycentric, Sustainable?* (1^η εκδ.) Routledge. Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.4324/9781315811871>

Kallestrup, S. (2006). *Cradle of the Nation? National style debates and Romanian Royal Palace design*. Στο: Chevallier, F., Andrieux, J.-Y. & Kerv, A. *Idée nationale et architecture en Europe, 1860-1919: Finlande, Hongrie, Roumanie*. Catalogne Rennes: Presses universitaires de Rennes, 303-313.

Light, D., & Young, C. (2010). *Reconfiguring socialist urban landscapes: the 'left-over' spaces of state-socialism in Bucharest*. Στο: *Journal of Studies and Research in Human Geography Human Geographies*, 4(1), 5-16.

Lowe, S. (2001). *Eclectic and Neo-National aspects of Romanian Art and Design, 1878-1930*, St Andrews: University of ST Andrews, 1.

Lucie-Smith, E. (1989). *Art Now*. Secaucus, N. J.: The Wellfleet Press.

Machat, C. (2000). *Romania–Heritage@ Risk!*. *Heritage at Risk*, 156-158.

Machedon, L., & Scoffham, E. (1999). *Romanian modernism: the architecture of Bucharest, 1920-1940*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

Mandache, V. (2008). *The NEO-ROMANIAN ARCHITECTURAL STYLE: a brief guide on its origins and features*. Διαθέσιμο στο: <https://valentinmandache.com/2008/12/14/the-neo-romanian-architectural-style-a-brief-guide-on-its-origins-and-features/>

Merciu, F.-C., Merciu, G.-L., Secăreanu, G., & Cercleux, A.-L. (2020). *Recent Urbanisation and the Challenges in Capitalising upon the Built Heritage in the Northern area of Bucharest. Urbanism*. Στο: *Arhitectură. Construcții*, 11 (2), 101-122.

Mexi, A., Tudora, I. (2013) *Political landscapes and urban identity*. Στο: *Bucharest's demolitions and worldwide correspondences*, Scientific Papers. Series B, Horticulture, Vol. 58. Διαθέσιμο στο: https://www.academia.edu/86588777/Political_landscapes_and_urban_identity_Bucharest_s_demolitions_and_worldwide_correspondences

Mishkova, D. (2018). *Beyond Balkanism: the scholarly politics of region making*. London & New York: Routledge.

Mishkova, D. (2017). *Balkans / Southeastern Europe*. Στο: Mishkova, D. & Trencsényi, B. *European Regions and Boundaries: A Conceptual History*. New York & Oxford: Berghahn, 143-165.

Mocnik, R. (2002). *The Balkans as an Element in Ideological Mechanisms*. Στο: Bjelic, D. & Savic, O. *Balkan as metaphor: between globalization and fragmentation*. Cambridge: MIT Press, 79-115.

O'Neill, B. (2009). *The political agency of cityscapes: spatializing governance in Ceaușescu's Bucharest*. Στο: *Journal of Social Archaeology*, 9 (1), 92-109.

Panaiteșcu, A. (2012). *De la Casa Scânteii la Casa Poporului*. Βουκουρέστι: Simetria.

Papadopoulou, I., & Veneti, A. (April 2005). *Committed Art and Propaganda*. Στο: 55th Annual PSA Conference, Leeds, 3-16.

Popescu, M. (2015, June). *Vernacular Architecture as a Source for National Architectural Identity: Ion Mincu and Karoly Kos*. Στο: *Transylvanian Review*, 24(2), 43-48.

Scoffham, E. (1999) *Modernism sustained: Bucharest in the 1930s and 1990s*. Στο: *The Journal of Architecture*, 4:3, 319-329. Διαθέσιμο στο: [DOI:10.1080/136023699373864](https://doi.org/10.1080/136023699373864)

Stoica, G. (7-10 Νοεμβρίου 1999). *L'architecture rurale en bois en roumanie*. Στο: Βαλκανική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου. Θεσσαλονίκη, 93-97.

Surugiu, C., & Surugiu, M. R. (2013). *Is the tourism sector supportive of economic growth? Empirical evidence on Romanian tourism*. Στο: *Tourism Economics*, 19(1), 115-132.

Tinniswood, A. (2002). *The art deco house: avant-garde houses of the 1920s and 1930s*. London: Mitchell Beazley.

Todorova, M. (2019). *Scaling the Balkans: Essays on Eastern European Entanglements*. Leiden & Boston: Brill.

Tulbure, I. (2016). *Arhitectură și urbanism în România anilor 1944-1960*. Βουκουρέστι: Simetria.

UNESCO (2022). *Basic Texts of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage* [online]. Διαθέσιμο στο: <https://ich.unesco.org/en/convention> (Προσπελάστηκε: 3 Δεκεμβρίου 2022).

UNESCO (1972). *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage* [online]. Διαθέσιμο στο: <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/> (Προσπελάστηκε: 2 Δεκεμβρίου 2022).

UNESCO (2019). *UNESCO Culture for Development Indicators. Romania's Analytical Brief and Technical Report* [online]. Διαθέσιμο στο: <https://www.culturadata.ro/unesco-culture-for-development-indicators-romaniyas-analytical-brief-and-technical-report/> (Προσπελάστηκε: 5 Δεκεμβρίου 2022).

UNESCO Institute for Statistics (2009). *Cultural heritage* [online]. Διαθέσιμο στο: <https://uis.unesco.org/en/glossary-term/cultural-heritage> (Προσπελάστηκε: 2 Δεκεμβρίου 2022).

Vachon, M. (1993). *Bucharest: The House of the People*. Στο: *World Policy Journal*, 10(4), 59–63. Διαθέσιμο στο: <http://www.jstor.org/stable/40209336>

Vershinina, I. A. & Kurbanov, A. R. (2017). *The Symbolic Significance of Architecture*. Στο: Ignătescu, C., Sandu, A. & Ciulei T. (επιμ.). *Rethinking Social Action. Core Values in Practice*. Suceava, Romania: LUMEN Proceedings, 992-1006. Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.18662/lumproc.rsacvp2017.90>

Visy, Z. (2001). *ROMANIA. Heritage at Risk 2002/2003*, 172-176.

Zahariade, A. (2011). *Arhitectura În Proiectul Comunist: România 1944-1989*. Βουκουρέστι: Simetria.

Zahariade, A., & Lascu, N. (1993). *Arhitectura lui Horia Creangă*. Στο: Beldiman, A. & Cârneli, M. *București anii 1920-1940 între avangardă și modernism*. Βουκουρέστι: Simetria, 104-109.

Προέλευση εικόνων

Εικόνες 1, 6, 10, 12, 15 και 21-32: Φωτογραφίες από προσωπικό αρχείο (Ιούλιος 2022).

Εικόνα 2: Imperial Transilvania. *Galeria „Hanul cu Tei” imprimă zonei un aer medieval nostalgic, atrăgând un număr impresionant de vizitatori*. Διαθέσιμο στο: <https://www.imperialtransilvania.com/ro/2016/06/04/citeste-stirea/argomenti/places-of-interest-1/articolo/bucuresti-de-la-medieval-la-modern-hanul-cu-tei-monument-istoric-un-loc-magic-care-ada.html>

Εικόνα 3: Dan, A. (2014). *Mythic Geography, Barbarian Identities: The Pygmies in Thrace*. Στο *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia* 20(1):39-66. DOI: [10.1163/15700577-12341260](https://doi.org/10.1163/15700577-12341260)

Εικόνα 4: *A Historical Journey through Bucharest*, 2013. Διαθέσιμο στο: https://www.istoriibritaniceinbucuresti.ro/en/places-and-personalities_doc_10_cotroceni-palace-the-north-wing_pg_0.htm

Εικόνα 5: Redacția Descopera.ro, (2/9/2002). *Palatul de la Mogoșoaia, monument istoric în stil brâncovenesc*. Διαθέσιμο στο: <https://www.descopera.ro/cultura/20168978-palatul-de-la-mogosoia-monument-istoric-in-stil-brancovenesc>

Εικόνα 7: Mandache, V. (2009), *The First Neo-Romanian Building: “Lahovary House”*. Διαθέσιμο στο: <https://valentinmandache.com/2009/12/31/the-first-neo-romanian-building-lahovary-house/>

Εικόνα 8: Predescu, F. (2019). *Three Famous Brothers and Their Magnificent Houses: The Minovici Family*. Διαθέσιμο στο: https://www.stiridiaspora.ro/three-famous-brothers-and-their-magnificent-houses-the-minovici-family_433637.html

Εικόνα 9: *Bucharest Modernism & Art Deco Architecture* (20/3/2013). Διαθέσιμο στο: <https://unknownbucharest.com/bucharest-art-deco-modernist-architecture/union-hotel-1934-arch-arghir-culina-downtown-bucharest/>

Εικόνα 11: Ciortescu, R. (4/11/2014). *Romanian Hotel With The First Artificial Wave Swimming Pool In Europe Awaits For ‘Revival’*. Διαθέσιμο στο: <https://www.romaniajournal.ro/travel/romanian-hotel-with-the-first-artificial-wave-swimming-pool-in-europe-awaits-for-revival/>

Εικόνα 13: Redacția (17/8/2022). *Primăria Capitalei a cumpărat clădirea ARCUB de pe strada Batiștei și urmează să o consolideze*. Διαθέσιμο στο: <https://culturaladuba.ro/primaria-capitalei-a-cumparat-cladirea-arcub-de-pe-strada-batistei-si-urmeaza-sa-o-consolideze/>

Εικόνα 14: Criticos, M. (2009). *Art Deco sau modernismul bine temperat*. Βουκουρέστι: Simetria, 250.

Εικόνα 16: *Marcel Iancu: The beginnings of modern architecture in Bucharest 1929 – 1938*. Διαθέσιμο στο: https://e-cart.ro/asociatia/en/news/Urban_route_M.Iancu.pdf

Εικόνα 17: Criticos, M. (2009). *Art Deco sau modernismul bine temperat*. Βουκουρέστι: Simetria, 243.

Εικόνα 18: Enăchescu, E., Agerpres Foto. Διαθέσιμο στο: <https://www.agerpres.ro/documentare/2018/06/07/romani-celebri-duiliu-marcu-arhitectul-detaliului--122211>

Εικόνα 19: Aromanian Art & Architecture (28/7/2018). *Building Anton Davidoglu - Dacia Avenue - Bucharest – Romania*. Διαθέσιμο στο: <https://m.facebook.com/177919176140868/posts/257759448156840/#> =

Εικόνα 20: RFI România: Actualitate, informații, știri în direct. *Horia Creangă – Vila Ion Miclescu*. Διαθέσιμο στο: <https://www.rfi.ro/file/horia-creanga-vila-ion-miclescu-1930jpg>